

AZ ALSÓMAGYARORSZÁGI

BÁNYAVÁROSOK

KÜZDELMEI

A NAGY-LUCSEI DÓCZYAKKAL.

1494—1548.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1876. október 23-iki ülésén.

BUDAPEST, 1876.

A MAGYAR TUD. AKADEÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Az alsó-magyarországi bányavárosok küzdelmei a Nagy- Lucei Dóczyakkal 1494—1548.

Történeti tanulmány.

Az alsó-magyarországi bányavárosok, t. i. Kőrmöczbánya, Selmeczbánya, Besztercebánya, Ujbánya, Bakabánya, Libetbánya és Belabánya, melyekhez Breznobányát is kell számítani, környékökkel együtt hazánknak nem csak magukban véve egyik legérdekesebb vidéke ¹⁾; hanem több tekintetnél fogva annak multjában nem kevésbé mint jelenében is évszázadok óta egész Európa különös figyelmének örvendenek. Kőrmöczbánya ugyanis — hogy számos egyéb ide tartozó tényeket és jelenségeket mellőzsek — az ott vert aranypéNZ, a ma u. n.

¹⁾ Szabadjon erre nézve báró *Mednyánszky Alajos* szavait idéznem: «Eine Reise durch die ungarischen Bergstädte gehört nicht allein unter die lehrreichsten, sondern auch unter die angenehmsten im Lande. In steter Abwechslung lieblicher und erhabener Naturgegenstände wird Auge und Sinn auch desjenigen rege erhalten, der weder an dem kunstreich-geschäftigen Leben des Bergmannes, noch an den Wundern der von ihm mit vermessener Hand erschlossenen Unterwelt Theil nimmt. Zwar muss man in ihren Tiefen sich versenken um zur Verständniss des von gemeiner Sitte, Sprache, Gestalt und Gewohnheit Abweichenden, in dessen Mitte man wandelt, zu gelangen; aber selbst das, was von Gottes lieblicher Sonne beschienen wird, ist so gestaltet, dass es die höchste Aufmerksamkeit in Anspruch nimmt, oder vielmehr mit Gewalt an sich reisst. Und so wird also jeder Reisende, mag er nun in die kunstreichen Tiefen des Wissens sich herablassen, oder mit flüchtigem Blick an der Oberfläche kleben bleiben, oder endlich nur sein Auge an grossartigen Landschaftsbildern weiden wollen, eine die Erwartung weit übersteigende Befriedigung finden.» *Hormayr und Mednyánszky Taschenbuch für die vaterländische Geschichte* 1826. Bées 180. l.

körmöczi aranyak után Mátyás király korától fogva bír európai hírral. S nem csekélyebb mérvben lett nevezetes a XV. századnak végén és a XVI-nak kezdetén Besztercebánya rézválasztó műhelyei akkori tökélyének folytán, mely későbbi előkelő réz-iparának volt kiindulási pontja, s részére marandó emléket biztosít a metallurgia történetében. De köztudomású az is, hogy mi nagy fontosságra emelkedett a XVIII. század közepe óta Selmech híres bányaiskolája által, honnan a növendékek a világ minden részeibe elszéledvén az alsómagyarországi bányavidéket a bányáipar terén kifejtett munkásságuk által tették ismeretessé mint a bányászkepesíttség egyik legtekintélyesebb székhelyét. Ezeket csak példaképpen említem fel, de mint ilyenek is bizonyítják az alsómagyarországi bányavárosok történetének nagy jelentőségét.

Ezen történetből ma egy körülbelül félszázados szakot emelek ki, a Mátyás királynak halála után következett évek, névszerint 1494-től kezdve 1541-ig, vagy talán 1548-ig, t. i. azon időig, midőn Mária királyné, II. Lajos magyar királynak özvegye az általa özvegykirálynéi minőségben bírt alsómagyarországi bányavárosokat testvérének I. Ferdinánd királynak átadta. Különösen tekintetbe vesszük, hogy az ekkép körülvonalozott időben ezen vidék hazánk általános történetében is nevezetes azon küzdelmeknél fogva, melyek által a bányavárosok szabadságukat és önállóságukat a Nagylucsei Dóczyak ellen védelmezték és fentartották, kik a közeli várakat Saskót, Revistyét és Lipcsét bírták.

Ezen küzdelmek színhelye a Garamvölgy közepe volt, melynek két partján az alsó-magyarországi bányavárosok fekszenek és bányászatuk terül el, Breznobányától lefelé Bakabánya vidékeig.

Közelebbi tájékoztatás végett szabadjon felemlítenem, hogy a bányavárosok egyes kisebb megtámadásoknak már előbb is többször voltak kitéve. Ilyenekről, melyeket névszerint Selmech város a XIV-dik század közepe óta Saskó várnagyai és birtokosai részéről tapasztalt, Bél Mátyás szől bővebben ¹⁾, s különösen Saskó három birtokosát, t. i. Zu-

¹⁾ Bél Mátyás, Notitia Hungariae novae. IV. köt. Bécs 1742. 582. l.

bony Lászlót (1352), Kohler vagy Köhler Pétert (Zsigmond király korában ¹⁾), és Úppory Lászlót (1469 körül) említi ²⁾); kiktől Selmech sokat szenvedett. Itteni feladatomban eleget tesztek, ha Bél közleményeire csak röviden vonatkozom, ki ezen ellenséges összeütközések okát is fejtegetvén, köv etkezőleg nyilatkozik: »Inveterata odia litesque urbi (t. i. Selmechnek) fuerunt cum praefectis arcis Sasko. Late eius possessores montana hac ora dominabantur, neque potuerunt urbium montanarum, Schemnicii cumprimis incrementa aequo animo

¹⁾ Itt Bél tévedett, mert Kolár Péter — így nevezetik okmányilag — a Zsigmondnak halála után beállt nyugtalanságok alatt szerepelt az alsómagyarországi bányavidéken. Mátyás király még 1465. egyezkedett vele itteni birtokára nézve, a miről a következő okmány tanuskodik. »Nos Mathias stb, universis, quod nos habita deliberatione cum fideli nostro egregio Petro Colar super facto castri Saskie vocati in Comitatu Barsiensi existentis, quod apud manus eiusdem Petri in sex milibus florenis auri pro pignore habebatur, idem castrum Saskw ab ipso Petro redemimus isto modo, quod de praedictis sex milibus florenis auri dicto Petro Kolar ad praesens mille florenos auri restituimus, pro residuis vero quinque milibus florenis auri castrum Reuisthye vocatum in eodem Comitatu Barsiensi similiter apud manus eiusdem Petri habitum, quod scilicet castrum idem Petrus alias ad requisitionem Praelatorum et Baronum nostrorum a manibus Bohemorum latronum partes superiores Regni nostri vastantium propriis suis pecuniis redemisse dicitur, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet ultra illam summam pecuniae, pro qua idem castrum Reuisthye praefatus Petrus a praedictis Bohemis redemerat, de consilio Praelatorum et Baronum nostrorum eidem ac illis et haeredibus suis inscripsimus et impignoravimus tali modo, ut praescriptum castrum Saskw memoratus Petrus nobis ad statim remittere debeat; dum autem castrum Reuisthye stb. (kiváltani akarná, az inscriptionalis összeg kifizetendő lesz). Datum Budae die dominico proximo post festum Conversionis Beati Pauli Apostoli anno Domini 1465.⁴ (s királynak függő pecsétje alatt bórhártján kiadó tt eredetije után).

²⁾ Ez volt később ugyanazon förtézt Mátyás király seregében kire a királynak halála után Bécsnek parancsnoka Zápolyai István az ottani várak megőrzését bízza, midőn az 1490-ki rákosi királyválasztási gyűlésre sietvén, azt hitte, hogy a magyar korona birtokállapota annyira biztos, miszerint az ő személyes jelenléte már nem is szükséges. A bekövetkezett események, az országnak többé helyreállítható nem volt nagy kárára, egészen más fordulatot vettek, s Úppory László a 400 embernyi őrséggel capitulálni volt kénytelen, Bécs pedig minden ellenállás nélkül jutott I. Miksa római király hatalmába.

tollerare. Ergo invidia primum urbem onerare, mox et quae sitis obtentibus inferre iniurias, denique aperta vi grassari in cives occipiunt¹⁾. Különbén az alsó-magyarországi bányavárosok történetének szorgalmas kutatója, Kachelmann János azt kimutatta, hogy a saskői várnagyok elleni védelmezések csak epizodikus események voltak, s hogy a békeség ismét helyre állván Selmecz város a saskőieket falai közt gyakran barátságosan fogadta, sőt hogy az ottani községi ünnepélyekben ezek is nem ritkán mint szívesen látott vendégek vettek részt²⁾.

A Dóczyakkal való küzdelmek már sokkal hatásosabbak, s a bányavárosok szabadságára nézve veszélyesebbek voltak; s csak azt kell csodálnunk, hogy ezekről tüzetesen és részletesebben sem Bél sem Kachelmann nem szólnak.

Ezen küzdelmek megértésére mindenek előtt az szükséges, hogy a Nagylucsei Dóczy családdal közelebről megismerkedjünk; hogy a családnak Revistye, Saskő és Lipcse várakat tárgyazó birtokállapotait vegyük szemügyre; s hogy az alsó-magyarországi bányavárosok régibb előzményeit, s azon viszonyokat és körülményeket is vizsgáljuk meg, melyek az ezen családbeliek és városok közti egyenetlenségekre alkalmat szolgáltatottak.

* * *

Hazánk XV. századi történetében két előkelő nemes Dóczy családdal találkozunk; s noha a XVI. században a kettő összefüggésben volt egymással; eddigi kutatásaimnak alapján még sem vagyok képes ezen összeköttetés eredetét tisztába hozni.

A XV. században a két család még egészen külön állt.

A régibb Dóczy családnak, melynek tagjai mindig »de Dóczy« neveztetnek (p. o. Michael de Dóczy, Emericus de Dóczy, Gregorius de Dóczy) Temes, Zaránd és Orod megyékben voltak terjedelmes jószágai, s a család már a XV. század-

¹⁾ Notitia Hungariae novae, IV. köt. 581. l.

²⁾ Geschichte der (nieder-)ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung, I. füzet. Selmecz, 1853. 74. l.

nak közepe táján említették fel gyakran. Így Dóczy Mihály a tolnamegyei országos adó ügyében Hunyadi Jánosnak dicatortora volt; Dóczy Imrével pedig a XV. század közepe táján okmányokban nem ritkán mint az épen említett vármegyék hatalmas földbirtokosával találkozunk. S úgy látszik, hogy azon »Gregorius de Dóczy«, ki az ismeretes 1505-i országgyűlési nyilatkozatban mint Csongrád megye követe említették, ugyan ezen családból volt való.

A másik vagyis »Nagylucsei« Dóczy család, melynek tagjai azonban a Dóczy nevet csak a XVI. században kezdték viselni (első, kiről ez iránt határozott okmányi tudomásom van, Dóczy Ferencz volt, kit II. Ulászló 1504. és 1506. »Egregius Franciscus Dóczy de Nagy-Lucse«-nek nevez), úgy hogy szokásos nevük a XV. században, sőt többnyire a XVI. század kezdetén is csupán »Nagy Lucsei« volt (p. o. még 1523. »Damianus, Ladislaus et Gregorius de Nagy Lucse«; 1525. »Blasius de Nagy Lucse«), Pozsony vármegyéből, s névszerint Bodobard helységből származott, hol én a család őseit Fülöpöt először egy 1478-ki okmányban mint »Philippus de Bodobard« találtam említve. Nagyra emelkedését ezen család tulajdonkép csak Orbán, előbb győri s utóbb egri püspöknek köszöni, ki Mátyás királynak nagy befolyásu kincstárnoka, thesaurarius volt. Sőt a család a nemességet is csak Mátyás király idején ezen Orbán, akkor »Praepositus Sancti Nicolai de Alba« érdemeinek elismerésül nyerte; birtoka pedig, melyet nagyobbára szintén Orbán püspök szerzett, Pozsony, Nyitra, Bars és Zólyom megyékben feküdt.

A »Dóczy« családnevet — úgy hiszem — Dóczy helységtől Csongrád megyében kell származtatni. De ezen magában álló adat sem nyújt közelebbi felvilágosítást a Nagylucsei Dóczy családra nézve, s minthogy abból messzebb terjedő következtetést vonni nem lehet, csak azon tényt constatálom, hogy a Nagylucseiek a XVI. században a Dóczy nevet kezdték viselni, melyet ezen időtől állandólag viseltek is. Mivel pedig történeti irodalmunkban nekik a »Dóczy« név a XV. századi eseményekre vonatkozólag is adatik; ez igazolósmúl szolgáljon, hogy őket megszorítás nélkül itt Dóczyaknak nevezem.

Különben a temesmegyei Dóczyak előadásom tárgyával semmi összefüggésben nem lévén; a Dóczy család genealogiájának fejtegetése itt szintén feladatombhoz nem tartozván; elég legyen ezen rövid megjegyzésem, s itteni álláspontomból képezt csak a Nagylucei Dóczy családról fogok szólni, a temesmegyei Zádorlaki Dóczy családot pedig tekinteten kívül hagyom.

A Nagylucei Dóczy családnak emelkedése, míg végre Mátyás király uralkodásának utolsó éveiben előkelő állással bírt, a következő stadiumok szerint történt:

a. 1468. Mátyás király Buchuháza Pozsony megyei a Csallóközben fekvő praediumot tárgyazó adományának felében részese »Urbanus litteratus de Nagy-Luce.« Ez ugyanaz, kivel később mint Dóczy Orbán egri püspökkel találkozunk. Az adományban Orbán testvérei Balázs, János és Benedek is foglaltatnak ¹⁾.

b. 1474. Ugyanazon Orbán »Praepositus Sancti Thomae de Promontorio Strigoniensi«, a »Praepositura Beati Nicolai confessoris et Petri Apostoli Ecclesiarum canonice unitarum«, és a »Rectoratus Altaris Beati Ladislai Regis in Ecclesia Collegiata Beatae Mariae Virginis Albensis«-ra kineveztetik, s azon kívül több egyházi kedvezményben részesítették ²⁾.

¹⁾ »Nos Mathias stb. quod nos ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimae supplicationis instantiam per eos pro parte fidelium nostrorum Urbani litterati de Nagh Luche ac Johannis Mayndl de Posenio Notarii Cancellariae nostrae propterea Nostrae porrectis Maiestati, tum vero consideratis fidelitate et fidelibus servitiis eorundem Urbani et Johannis stb. quoddam praedium Buchuhaza vocatum in Districtu Charlokewz et Comitatu Poseniensi existens et habitum, quod alias Emerici Marczyl praefuisset stb. (magszakadásnak folytán adomány). Datum Posenij sabbato proximo ante dominicam Ramispalmarum a. D. 1468.

²⁾ »Mathias stb. venerabilis Magistri Urbani Praepositi Sancti Thomae de Promontorio Strigoniensi stb. (érdemeit tekintve a király) eundem ad Praeposituram Beati Nicolai confessoris et Petri Apostoli Ecclesiarum canonice unitarum de Alba, nec non Rectoratum Altaris Beati Ladislai Regis nunc in Ecclesia Beatae Mariae Virginis Albensis Diocesis Wesprimiensi stb. duximus nominandum et eligendum; stb. (s azonkívül) annuimus et concedimus, ut ipse praefatam Praeposituram Sancti Thomae, quam haecenus pacifice possedit, una cum praetactis

c. 1478. május 22. Ugyanazon Orbán »Praepositus Ecclesiae Sancti Nicolai« stb. saját és testvérei Balázs, János és Benedek számára Nagy-Luceben pozsonymegyei helységben négy telket tárgyazó adományt, s egyszersmind a nemességet nyeri ¹⁾.

beneficiis ac Rectoratu Capellae Beatae Katherinae virginis et martiris per condam Ludovicum Regem ad latus maioris Ecclesiae Albensis eidem per nos collatae et dispositae ad dispensationem Sedis Apostolicae per ipsum impetrandam tenere et possidere possit atque valent stb. Datum in oppido Rosomberg feria quarta proxima post dominicam Judica a. D. 1474. (A budai káptalannak egykorú átiratából.)

¹⁾ »Nos Mathias stb. quod quamquam Regiae congruat Celsitudini cunctorum fidelium suorum labores et merita grata meditatione pensare, eorumque animos dignis liberalitatis suae praemiis et honoribus extollere; librata tamen meritorum magnitudine illis uberius Regia debet esse munificentia, qui non fortuacis generositateque et gloria maiorum suorum iuvici, sed propriis eorum laboribus et virtutibus clari emeruerunt, neque Principibus gratos reddere studuerunt, et excellentiora proemia meruerunt. Sane igitur consideratis praeclara fidelitate et multimodis servitiis fidelis nostri dilecti venerabilis Urbani Praepositi Ecclesiae Sancti Nicolai stb., quae ipse Sacrae imprimis Regni nostri Hungariae Coronae, tandemque Maiestati Nostrae ab ineunte sua aetate, et eo potissimum tempore, quo idem onus et vicem Magnifici quondam Johannis Ernusti Thezaurarii nostri in ipso Officio gerebat et supportabat, tandemque in administratione proventuum nostrorum Regalium Partium Transsilvaniae Regni nostri cum summa fidelitatis constantia stb. exhibuit et impendit stb.; quatuor domos seu sessiones jobagionales cum earundem incolis in possessione nostra Regia Nagh Luche vocata in Comitatu Poseniensi existente, in vicinatu domus paternae ipsius Urbani Praepositi, in qua scilicet idem natus esse dinoscitur, habitas, a ceteris domibus incolisque et jobagionibus, ac potestate et iudicatu Villici et quorumlibet Officialium eiusdem possessionis nostrae pro tempore constitutorum, prorsus et per omnia sequestrantes et eximentes; easdem quatuor domos, et jobagiones in eisdem pro tempore commorantes, simul cum taxis ordinariis et extraordinariis, terrisque et silvis, ac pratis, et aquis, aliisque utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, memorato Urbano Praeposito, et per eum fidelibus nostris nobilibus Blasio, Johanni et Benedicto fratribus suis carnalibus, ipsorumque Blasii, Johannis et Benedicti haeredibus et posteritatibus dedimus, donavimus stb. Et insuper eosdem Urbanum Praepositum, ac Blasium, Johannem et Benedictum fratres suos a conditione ignobilitatis, in qua haecenus tanquam ab ignobilibus nati parentibus extiterunt, stb. eximentes, in praefata domo sua paterna, ac memoratis quatuor aliis sessionibus jobagionalibus duximus nobilitan-

d. 1478. november 4. Testvérré fogadás (fraternalis adoptio) néhai Bodobari-i Fülöpnek és Kylythi-i Lászlónak fiai közt. A fent említett Orbán, ki Bodobari-i Fülöpnek egyik fia, mint »universarum Camerarum Salium Regalium et aurifodinarum Regni Hungariae Comes« emlittetik ¹⁾.

e. 1478. december 11. Mátyás király jóváhagyása által erősíti meg ezen testvérré fogadást ²⁾.

f. 1478. december 13. Mátyás királynak »Chwarpaka, Kápolna, Chepen et Thekelchen« pozsonymegyei helységekben lévő birtokrészeket tárgyazó adománya az említett Orbán prépost és testvérei Balázs és János számára ³⁾.

dum, inmo eximimus et nobilitamus ac Coetui verorum Nobilium Regni nostri aggregamus et connumeramus stb. Datum Budae secundo die festi Sacratissimi Corporis Christi a. D. 1478. — Az iktatás történet ugyanazon évben a győri káptalannak bizonyosságával »feria secunda proxima ante festum Nativitatis Sancti Johannis Baptistae — — nemine contradicatore ipsis inibi apparente. (A bõrhártyán kiadott eredetük után.)

¹⁾ »Nos Capitulum Ecclesiae Budensis stb. quod Blasius filius condam Philippi de Bodobari ab una, ac Ladislaus de Kylythi parte altera stb. idem Blasius onera et quaelibet gravamina Urbani, universarum Camerarum Salium Regalium et aurifodinarum Regni Hungariae Comitiss, et Johannis, similiter filiorum dicti Philippi, fratrum suorum carnalium; ipse etiam Ladislaus filius Stephani modo simili onera et cuncta gravamina quorumlibet fratrum, proximorum et consanguineorum suorum in se assumendo stb. confessi sunt stb.: quomodo ipsi stb. sese mutuo et alternatim in universis possessionibus, portionibusque et iuribus possessionariis eorundem haereditariis stb. in fratres adoptivos et condivisionales receperunt et adoptassent stb. Datum feria quarta proxima post festum Omnium Sanctorum a. D. 1478. (A függő pecsét alatt bõrhártyán kiadott eredeti után.)

²⁾ »Mathias stb. Capitulo Ecclesiae Budensis stb. Cum nos fassioni et fraternali adoptioni inter Blasium filium condam Philippi de Bodobari ab una, et Ladislaum de Kility ab altera partibus stb. nostrum Regium benevolam consensum praebuerimus et assensum stb. (iktatási parancs) Datum in Diósgyőr feria sexta proxima post festum Conceptionis Beatae Mariae Virginis a. D. 1478. — Az iktatás »feria secunda proxima post dominicam Reminiscere 1479.« megtörtént. (Az eredetük után.)

³⁾ »Mathias stb. Capitulo Ecclesiae Budensis stb. Cum nos attentis stb. fidelis nostri venerabilis Urbani Praepositi Sancti Nicolai de Alba stb. totales portiones possessionarias in possessionibus Chwarpaka, Kápolna, Chepen et Thekelchen vocatis in Comitatu Posoniensi stb. (Gergethegi Lőrincz magszakadásának folytán) memorato Urbano Prae-

g. 1479. február. 2. »Urbanus Praepositus Ecclesiae Sancti Nicolai de Alba, Thesaurarius noster« (Regis) ¹⁾.

h. 1479. ápril 30. Orbán Székesfehérvárott szent-miklósi prépost és királyi kincstárnok, házbirtokos Budán ²⁾.

i. 1479. június 11. Mátyás királynak Revistye várát tárgyazó adománya Nagy-Lucei Orbán prépost s testvérei Balázs és János számára ³⁾.

k. 1479. június 15. Lévai Chch Janos ugyanazokra ruházza által minden Revistye várát és uradalmát tárgyazó virtuális jogositványait ⁴⁾.

posito, et per eum Blasio et Johanni de Bodobay, ac Ladislao de Kylythi fratribus suis, eorundemque Blasii, Johannis, et Ladislai haeredibus et posteritatibus universis stb. in perpetuum contulerimus stb. (iktatási parancs). Datum in oppido nostro Zyko in festo Beatae Luciae virginis a. D. 1478. (A budai káptalannak iktatási bizonyosságleveléből.)

¹⁾ Mátyás királynak az 1478. december 11-ki testvérréfogadást megerősítő, 1479 »Budae in festo Purificationis Beatae Mariae Virginis« kiadott privilegiuma eredetie után.

²⁾ »Nos Georgius dictus Forster Judex Castris Novi Montis Pesthensis Juratique Civis de eodem m. c., quod providus Nicolaus Nemeth dictus stb. quondam domum suam in suburbio Castris praedicti, in vico Choroekuth vocato, in vicinitatibus domorum Reverendi domini Urbani Praepositi Ecclesiae Albensis nec non Thezaurarii Regiae Maiestatis ab una, et Nicolai Monetarii partibus ex altera sitam stb. (eladta) Datum in vigilia Beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum a. D. 1479. (Az eredeti után.)

³⁾ Ezen adományról tüzetesen alább lesz szó.

⁴⁾ »Nos Capitulum Ecclesiae Budensis stb. Magnificus Johannes filius Ladislai filii Petri Chch Waywodae de Lewa stb. onera quaelibet generosarum puellarum Barbarae et Anna filiarum suarum aliorumque stb. super se et cuncta bona sua recipiendo stb. confessus est, quomodo ipse Castrum suum haereditarium Rewysthie vocatum in Comitatu Barsiensi habitum, quod alias ex incuria et negligentia ipsorum parentum suorum alienatum, et manibus exterorum hominum, Bohemorum scilicet Regnum hoc protine in magna parte occupantium deventum fuisset, quodque tandem Serenissimus Princeps dominus Mathias D. gr. Rex Hungariae, Bohemiae etc. dominus noster graciosus in Regni solium succedens, eiectis potentia sua de hoc Regno ipsis Bohemis inter cetera castra Regni occupata non sine gravibus expensis recuperasset, pro quibus quidem expensis idem dominus noster Rex dictum Castrum Rewisthie iam nunc cum [omnibus suis pertinentiis Egregio Magistro Urbano de Naghluche Thesaurario suo non immerito inscripsisse noscitur, cum

l. 1479. június 27. Ország Mihály nádor is ugyanazokra ruházza által Revistye várát és uradalmát tárgyzázó virtualis jogositványait ¹⁾.

m. 1480. ápril 28. Ugyanaz történik Ország László, Ország Mihály fia részéről ²⁾.

n. 1481. február 2. Nagylucei Orbán pécsi prépost és királyi kincstárnok ³⁾.

omnibus oppidis, villis stb. eidem Magistro Urbano Thesaurario, ac Blasio et Johanni de eadem Naghluche fratribus eiusdem carnalibus, eorundemque haeredibus et posteritatibus universis iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum dedisset donasset et contulisset stb. Datum in festo Beatorum Viti et Modesti martirum a. D. 1479. — Mátyás királynak 1479. »Budae sabbato proximo ante festum Nativitatis Beati Johannis Baptistae« adott jóváhagyó okmányából. (Az eredeti után.)

¹⁾ »Nos Michael Orzag de Gwth Regni Hungariae Palatinus stb. quod nos debitum habentes respectum ad ea, quae Reverendus ac Egregius dominus Urbanus Praepositus Ecclesiae Beati Nicolai confessoris de Alba, Thesaurarius Serenissimi Principis stb. nobis ac toti familiae et domui nostrae peregit et in futurum, prout non dubitamus, peracturus est, Egregii Ladislai de dicta Gwth filii, ac generosarum puellarum Sophiae et Katherinae illarum nostrarum, sed et aliorum stb. oneribus et gravaminibus receptis, omne et totum jus nostrum, quod videlicet in Castro Rewysthe vocato in Comitatu Barsiensi habito suisque cunctis pertinentiis, scilicet oppidis, villis, vadis, theloniis et ceteris stb. haberemus sive in futurum habere speraremus, annotato domino Urbano Praeposito, et per eum Blasio et Johanni de Naghluche stb. dedimus, perpetuavimus et in aevum contulimus stb. Et nichilominus pro uberiore firmitate praesentis collationis nostrae etiam donationi, praescriptioni et perennali venditioni per praefatum dominum Regem, ac etiam collationi per Egregium Johannem filium Ladislai Cheh de Lewa annotato domino Urbano Praeposito ac fratribus stb. nostrum benivolam consensum stb. praebuimus stb. Datum in castro nostro Chehtae in festo depositionis Beati Ladislai Regis a. D. 1479.« (Az eredeti után.)

²⁾ »Nos Michael Orzag de Gwth R. H. P. stb. quod Magnificus Ladislaus Orzag filius noster carissimus coram nobis constitutus stb. illi fassioni nostrae, quam nos super Castro Rewisthie vocato in Comitatu Barsiensi existente et pertinentiis eiusdem universis stb. Magnifico domino Urbano de Naghluche Thesaurario Regiae Maistatis, ac Blasio et Johanni stb. fecissemus, consensum suum benivolam exhibuit et assensum stb. Datum in Lewa in festo Beati Marci Evangelistae a. D. 1480. (Az eredeti után.)

³⁾ »Mathias stb. Capitulo Ecclesiae Jaurinensis stb. Cum nos tota-

o. 1482. januar hóban. Nagy-Lucei Orbán »Electus Episcopus Jaurinensis« ¹⁾.

p. 1483. november hóban. Ugyanaz »Electus et confirmatus Episcopus Jaurinensis« ²⁾.

q. 1483. december 8-kán Mátyás királynak Pozsony, Bars és több más megyékben fekvő javakat tárgyzázó adománya Orbán győri püspök és királyi kincstárnok, s általa testvérei Nagy-Lucei Balázs és János; továbbá ezeknek fiai u. m. László, Balásznak fia, Kelemen, Orbán és Tamás, Jánosnak fiai, s Ferencz néhai Benedeknek fia számára ³⁾.

lea portiones possessionarias in possessionibus Chepen et Thewklechen vocatis stb. venerabili Urbano Praeposito Ecclesiae Quinqueecclesiensis Thesaurario nostro, et per eum Blasio et Johanni de Bodobar fratribus, stb. (iktatási parancs) Datum Zagrabiæ in festo Purificationis Beatae Mariae Virginis a. D. 1481. (A győri káptalannak iktatási bizonyítványából.)

¹⁾ A királyi személynök előtti törvénykezési tárgyalásból Buchhaza helység tárgyában, melyben »Johannes« de Buchhaza in sua, ac Reverendi domini Urbani Electi Ecclesiae Jaurinensis, nec non Blasii et Benedicti de eadem Buchhaza fratrum suorum carnalium personis« stb. a felperes »Datum Budae 50. die octavarum festi Epiphaniarum Domini« 1482. (Az eredeti után.)

²⁾ »Nos Magister Civium, Judex et Jurati Cives Civitatis Soproniensis stb. quod nos stb. pro parte Reverendissimi domini Urbani Electi et Confirmati a Sede Apostolica Jaurinensis Ecclesiae Episcopi, nec non Spectabilis et Egregii viri Valentini Danekhazy Judicis Curiae Castri Budensis stb. (Borbála Kempnei László özvegyének bizonyos tartozása elengedették) Datum Sopronii ipso die Beatae Katherinae virginis a. D. 1483.« (Az eredeti után.)

³⁾ »Nos Mathias stb. Reverendi domini Urbani Electi et Confirmati Ecclesiae Jaurinensis, Thesaurarii nostri stb. totales portiones possessionarias in possessionibus Wyffalw, Fedemes, et utraque Baka vocatis in Poseniensi, ac Walkaz appellata in Barsiensi Comitatu existentibus habitas; item universa bona et quaelibet jura possessionaria ubilibet et in quibuscunque Comitatibus Regni nostri existentia, demptis duntaxat illis bonis, quae in Comitatu Bachiensi existunt, quae alias condam nobilium Johannis et Kiliani de Bessenew praefuissent, sed per defectum seminis eorundem ad Sacram huius Regni nostri Hungariae Coronam stb. devoluta sunt et redacta stb. memorato domino Urbano, et per eum Blasio et Johanni de Naghluche fratribus suis carnalibus, item Ladislao eiusdem Blasii, ac Damiano, Clementi, Urbano et Thomae ipsius Johannis, nec non Francisco condam Benedicti de eadem Naghluche, eorundemque Blasii, Johannis, et aliorum praenomi-

r. 1486. januar 21. Orbán győri püspök és Szent Erzsébeti Forster György közt Mátyás király személyes jelenléte (Personalis Praesentia) előtt kötött szerződés, melylyel a püspöknek unokaöccse a 8 esztendő Nagy-Lucsei Ferencz Forster György 6 esztendő leányával Annával eljegyeztették ¹⁾. Megjegyzendő, hogy ezen házasság később meg nem

natorum haeredibus et posteritatibus univērsis stb. (adomány) Datum Budaē in festo Conceptionis Beatae Mariae Virginis a. D. 1483. (Az eredeti után).

¹⁾ »Nos Mathias stb. quod fideles nostri Reverendus dominus Urbanus Electus et Confirmatus Jaurinensis, Summus Thesaurarius noster ab una, ac Egregius Georgius Woster (Forster) de Zenthelsebeth partibus ex altera stb. sunt confessi: Quomodo ipsi memoriam habentes ac perspicaci meditatione in animis volventes rectam et integram amicitiam, qua ipsi a principio adolescentiae eorum usque ad haec tempora sine intercessione sincero semper corde et integra fidei puritate ad invicem usi fuissent; pensantes etiam omnes illos favores et benivolentias, quibus ipsi sese invicem et alterutrum iuxta rerum et temporum eventus et qualitates ad cuiuslibet ipsorum honoris et commodi incrementum prosecuti fuissent stb., ad talem dispositionem devenissent: Quod scilicet dictus dominus Urbanus Electus et Confirmatus Annam puellam, filiam praefati Georgii Woster nondum adhuc septennem, Francisco puero filio condam Benedicti de Naghlwehe fratris sui carnalis in octavo anno aetatis suae agentis, ac sub cura et tutela eiusdem domini Urbani Electi et Confirmati existentis in futuram sponsam et uxorem recepisset; et versavice idem Georgius Woster dictum Franciscum puerum in futuram sponsum et virum praenotatae Annae puellae filiae suae recepisset, ac eandem puellam Annam in futuram sponsam et uxorem eidem Francisco puero dedisset et concessisset. Promisissentque hincinde ipsi stb. Pro firmiori autem praemissorum subsistentia praenotatus dominus Urbanus Electus et Confirmatus possessiones suas Radwan, Nyarad, Kyszap in Jaurinensi, ac Kylythy, Chelezhew in Poseniensi, et Keninye in Mosoniensi Comitatu habitas; e converso vero praetactus Georgius Woster totum Castrum suum Zenthelsebeth vocatum in Comitatu Simigiensi habitum, ac directas et aequales medietates possessionum suarum Zenthelsebeth praedictae, nec non Berzenze stb. nomine dotis et pro dote eidem Francisco puero et Annae puellae sub infrascriptis clausulis et articulis constituissent stb. Datum Budaē sabbato proximo ante festum Beati Vincentii martiris. a. D. 1486. (Az eredeti után). — A Szentersébetre nézve történt iktatást tárgyazó okmányt l. gr. Teleki József, A Hunyadiak kora Magyarországon XII. köt. 399. sk. II. — 1490. Forster György végrendeletet készítvén egészben véve ismétli a fenttöbbi intézkedéseket, ezeket adván hozzá: »Si dominus Urbanus Episcopus Agri-

kötöttet; s hogy Dóczy Ferencz Forgács Margitot vette el, Forster Anna pedig Tamás Szent-Györgyi grófnak lett neje. Ez számos pernek és egyenetlenségeknek volt forrása.

s. 1487. október hóban. Dóczy Orbán egri püspök, és Ország Mihály nádornak halála után nádorhelyettes ¹⁾.

sz. 1487. Miután Mátyás király Bécsset 1485. bevette volna, az ottani püspök Rohr Bernátnak halála után 1490-ig az ottani püspökség kormányza Dóczy Orbán egri püspökre volt bízva.

t. 1489. Dóczy Orbán következő czímmel élt: »Nos Urbanus Electus et Confirmatus Ecclesiae Agriensis, Thezaurarius Regius, et in causis in Praesentia Palatinali vertentibus per Serenissimum Principem dominum Mathiam Regem Hungariae, Bohemiae etc. Ducemque Austriae Judex deputatus« stb. Nevezetes, hogy a bécsi püspökségnek czimjét nem viselte ²⁾.

n. 1490. Mátyás királynak halála után Dóczy Orbán püspök, mint a kormánytanácsnak elnöke új király választására országgyűlést hirdet, mely a Rákoson május 15-dikén tartassék ³⁾.

r. 1490. október 21. Beatrix királynénak Hay, Chre-

ensis in ipsa dispositione non astaret vel adimplere non curaret, et ipsas sex possessiones praedicto Francisco fratri suo reddere recusaret, quemadmodum in litteris Suae Dominationis et meis continetur; ego in hoc testamento meo commisi, ut fratres mei Johannes et Andreas Both indignationem Dei Omnipotentis et Beatae Mariae matris eius incurrant, si etiam ipsi dispositionem ipsam tenent, quam cum Sua Dominatione feci.» (Hiteles másolat után).

¹⁾ A fiscus és Lindvai Bánfy Juliána özvegy Marczali Lászlóné közti ítéletlevele, kelt »Budaē 59. die octavarum festi Beati Michaelis Archangeli.

²⁾ A fent említett per alkalmával 1489. »Budaē 44. die octavarum festi Epiphaniarum« kiadott ítéletlevele.

³⁾ »Urbanus Pontifex Agriensis et patrum ea tempestate princeps, ex Senatus consulto Regalia Comitata mox edidit, quae in Pestjano campo praeter Danubii ripam haberi solent. Ilibus Maii his dies praestituta«. Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades, Dec. IV. lib. 9. edit. Francofurti 1581. 658. l.

mosna és Stubna helységeket tárgyazó adománya Dóczy Orbán püspök és testvérei számára ¹⁾).

x. 1490. november 21. Beatrix királyné 8000 aranyforint fejében, melyeket tőle kölcsön vett, Dóczy Orbán püspök és testvéreinek inscribálja Saskó és Lépese várait és tartozékait ²⁾).

y. 1490. november 29. Ezen kölesön 16,000 arany frtra emeltetvén, Ulászló király megújítja és megerősíti az említett inscriptiót ³⁾).

z. 1492. október 21. Dóczy Orbán egri püspök meghalt ⁴⁾).

Kitetszik ezekből, hogy a Nagylucei Dóczy-család Mátyás király korában alacsony állásból nagyra emelkedett, s hogy emelkedését különösen Orbánnak, az egri püspöknek köszönhette.

A Dóczy-családnak története jelen előadásomnak tüzetes tárgya nem lévén, csak röviden emlitem fel, hogy Dóczy Orbán püspök személyiségéről és jelleméről Bonfin Antal ⁵⁾ és Galeotus Martius ⁶⁾ bővebben szólnak, s hogy ezeket, kik Orbán jellemét magasztalják és személyét dicséretekkel elhalmozzák, — mivel egykorú írók, kik Orbánt személyesen ismerték — újabb historikusaink közvetlenül szokták követni.

Dóczy Orbán püspök jeles tehetségeiről Mátyás király uralkodásának története, ki őt különös bizalmával tüntette

¹⁾ »Datum Budae in palatio nostrae specialis residentiae in festo Sanctarum Undecim Millium virginum et martirum«. Ezen adományt megerősítette II. Ulászló király »Datum in castris nostris sub obsidione Civitatis Albensis die dominico proximo ante festum Beatae Margarethae virginis a. D. 1491«.

²⁾ Ezen inscriptióról alább bővebben fogok szólni.

³⁾ Szintügy.

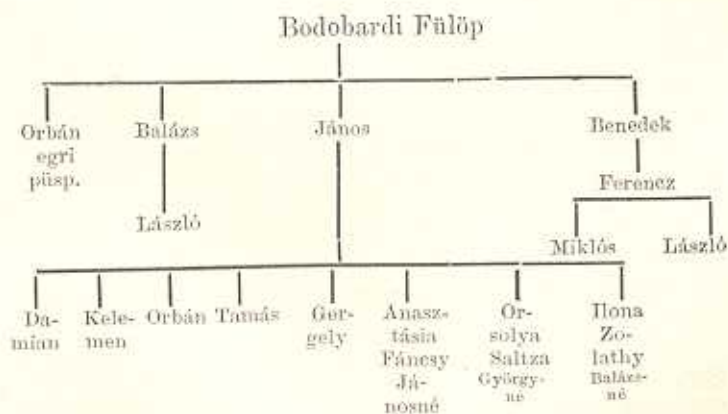
⁴⁾ » — — post obitum domini nostri gratiosissimi Urbani Episcopi Agriensis, videlicet post festum Undecim Millium Virginum stb.« Dóczy Jánosnak levele Dóczy Balázshoz, kelt »Budae feria 5. proxima ante festum B. Gregorii Papae« 1492.

⁵⁾ Rerum Ungaricarum Decades, Frankfurt, 1581. 4. l.

⁶⁾ De Matthiae Corvini Hungariae Regis dietis et factis 32. fej.

ki, s várakozásában és bizalmában magát mindig kielégítve találta, fényesen tanuskodik. Mind a mellett a történelmi kritika itt meg nem állapodhatik, s oly nevezetes férfúnak jellemzésében, milyen Dóczy Orbán volt, nemcsak a hízegő olasz írók szép szavait, hanem hiteles okmányok tudósítását is tartozik követni. Ezek pedig azon kívül azt is bizonyítják, hogy személyes és családi ügyeiben ő nem mindig a legtisztább uton járt, hogy ott hol saját hasznáról és különösen hatalmának, befolyásának és vagyonának emeléséről volt szó oly eszközöket is használt, melyek némi homályt képesek reá vetni, s hogy terveinek kivitelében jogtalan erőszaktól és kétszínű fondorlatoktól sem tartózkodott mindig. Ezt több kétségtelen adat bizonyítja, melyek közül itt a Forster-féle ügyet, s az elefanti pálosokhoz viszonyát kell szemügyre vennünk. De volt benne annyi eszély és finom tapintat, hogy mindent tudott kerülni, a mi őt problematicus vagy kétszínű helyzetbe hozhatta volna. Rokonai, kikben ezen körültekintő mérséklet hiányzott, önzésben őt jóval felül is múlták; a miről mai előadásom több adatot fog nyújtani.

Kiegészítésül a Nagy-lucei Dóczyak nemzedéktáblájának itt következő részét közlöm, mely a család itt szóban levő tagjait foglalja magában:

* * *

Az épen közlött adatok felvilágosítást nyújtanak arról, hogy a Nagy-lucei Dóczy-család mi módon jutott Revistye, Saskő és Lípese várak birtokába. Mindhárom azon várak közé tartozott, melyeket Zsigmond király 1424. nejének Borbálának mint királynéi javakat inseribált ¹⁾, s melyeket Erzsébet királyné is mint ilyeket birt. Ezen úton kerültek Giskra János hatalmába is. A későbbi birtokviszonyokra nézve azután azon átrubázási és megszerzési címeket kell szemügyre vennünk, melyek szerint elvégre a Dóczyak kezére jutottak.

Revistye várát Mátyás király 1465. Kohler Péternek engedte át, kitől azonban később ismét a koronára háramlott vissza ²⁾, s a királytól 1479. június 11. Nagy-lucei Orbán akkor Fehérvárott szent-miklósi prépost és királyi kincstárnoknak s testvéreinek adományoztatott ³⁾. Ennek halála

¹⁾ Magyar Történelmi Tár XII. köt. 274. s. k. II.

²⁾ Az okmányt fentebb közöltük.

³⁾ »Mathias stb. debitum habentes respectum ad integerrimam fidem praeclaramque fidelitatem fidelis nostri venerabilis Urbani Praepositi Thezaurarii nostri, quam idem ab ineunte aetate sua Sacrae imprimis Regni Nostri Hungariae Coronae tandemque Maiestati Nostrae primum tempore quo in Officio Thezaurarius vices Magnifici quondam Johannis Ernusti Thezaurarii nostri gerebat, ex post quoque in nonnullis aliis negotiis nostris cum fidelitatis constantia exhibuit stb.; Castrum nostrum *Revisthe* vocatum in Comitatu Barsiensi habitum, quod iam pridem Bohemi Regni nostri vastatores ex culpa possessorum alienatum ob eisque redemptum in diversis manibus versatum, et tandem pleno iure tam ratione pignoris quam proprietatis, iuxta vetustam huius Regni nostri consuetudinem ad Nos et Sacram dicti Regni nostri Hungariae Coronam devolutum est, item oppidum Zornawicz, ac possessiones Wosnytz, Lwkawytz, Kopornycz, Reyden, Lekotha, Prochetha, Obadurnankem, Nyderdurnankem, Oberstain, Nyderstain, Wuchkabynecz, omnino in Comitatu Barsiensi existentes, aliasque stb. memorato Urbano Praeposito, ac per eum Blasio et Johanni de Naghlwech fratribus suis carnalibus, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, ex certa Nostrae Maiestatis scientia et animo deliberato, ac ex beneplacita voluntate Serenissimae dominae Beatrix Reginae consortis nostrae carissimae, de manibus nostris Regis dedimus, donavimus et contulimus stb. in re per-

után 1500-ig Revistye vára az ő testvéreinek közös birtoka maradt, azután pedig Baláznak, fiának Lászlónak, és Ferencznek jutott; annak tartozékaira nézve az osztály akkor teljesen nem foganatosítottván.

Lípese és *Saskő* várait és uradalmait Beatrix királynétől 1490. október 21-ki örök inscriptio útján szerezték Dóczy Orbán egri püspök, és általa testvérei ¹⁾; a mit II. Ulászló

petuo stb. Datum Budae, secundo die festi Sacratissimi Corporis Christi a. D. 1479. — Az iktatás a székesfehérvári káptalannak bizonyosságlevele szerint 1479. sin festo Beati Jacobi Apostoli történt. (Az eredetiek után).

¹⁾ »Nos Beatrix D. gr. Reginae Hungariae, Bohemiae etc. quod cum in praesentiarum hoc Regnum Hungariae videsimus gravissimis incommodis molestari et affligi, variisque ac intolerabilibus iniuriis affici, et omnia confusa sua partim per Germanos, partim per Polonos veluti uno animo et concordii voluntate igne, caelibus, rapinis, et omni crudelitatis genere devastari et absumi, iamque ad hoc devenit esse, ut iidem hostes Regiae Civitates intra viscera Regni sitas obsidere, et obsessas usque ad expugnationem aut deditionem premere non timeant; imo id constantissime moliantur; ne itaque hoc malum in perniciem et excidium Regni temere ab his, et prorsus sine honesta causa excogitatum et susceptum eo usque sorpat, quo tantae calamitati Regni succuri non possit, multis copiis per regnicolas undique comparatis, partium etiam nostrae atque officii esse, et nostrae pietati imprimis congruere duximus, in maximo discrimine fluctuantem et quasi labenti Regno providere opemque ferre debere. Quod eo propensiori animo fecimus, quod de praedicto Regno multa amplissimaque beneficia accepimus, quae pro debito gratitudinis et officii aliqua vicissitudine compensando fuerunt. Cum itaque in supplementum illarum copiarum, quas praedicti regnicolae in tanta rerum perturbatione modo praemisso contexerant, ad arcendos repellendosque tam potentissimos hostes longe maiori armatarum gentium expeditione opus fuerit, eamque non nisi magnis sumptibus comparare potuerimus, et neque sumptus et pecunia ad hoc suppetere nobis quoque poterant. Ob hoc natura imprimis nobiscum deliberatione praehabita, de consensu et voluntate Serenissimi Principis domini Vladislai praedictorum Regnum Hungariae et Bohemiae Regis, domini nostri charissimi, sed et consilio, imo instanti petitione dominorum Praelatorum et Baronum Regni ad hoc accedente, castra nostra *Lypche* in Zoliensi, et *Saskew* in Barsiensi Comitatus habita, unacum stb. fidei nostro Reverendo in Christo patri Urbano Episcopo Ecclesiae Agriensis, ac Blasio et Johanni Philippo de Naghlwech fratribus suis carnalibus, item Ladislao eiusdem Blasii, nec non Damiano, Clementi, Urbano, Thomae et Gregorio dicti

király 1490. november 29-én erősített meg¹⁾. Ezen birtoknak alapja tehát nem valóságos királyi adomány lévén, a Dóczy-család az említett két uradalomra nézve többszöri perlekedésnek volt kitéve, melynek részletes fejtegetése mindazáltal itt feladatombhoz nem tartozik. Midőn 1500. a családi birtoknak felosztása megkísérletett, Lípese János fiainak birtokába jutott, Saskő pedig tovább is közösnek hagyatott. S ezen birtokuk után Nagy-lucsei Jánosnak utódjai később a »Lípesei« nevet vették fel.

Határozottabb tájékoztatás végett megjegyzendőnek tartom :

1. Dóczy Orbán püspöknek testvérei és unokatestvérei közt soha teljes és szivélyes egyetértés nem állt fön. Csak midőn birtokukban kívülről megtámadtattak, egyesített erővel védelmezték magukat; különben pedig folyton folyva volt köztük egyenetlenség. Ennek elintézése tekintetéből többször

Johannis, praeterea Francisco quondam Benedicti de dicta Naghtwehe, similiter fratris carnalis praefatorum domini Urbani Episcopi, ac Blasii et Johannis filii, eorumque haereditibus et posteritatibus universis pro 8000 flor. auri Hungar. ab eodem per nos plene et integre receptis et levatis stb. duximus inscribenda, danda et vendenda ac conferenda stb. Datum Strigoniæ sabbato proximo post festum Beatae Elisabethae viduae a. D. 1490. — A budai káptalannak iktatási bizonyáglevelé szerint a lypehei vár tartozékai voltak »oppida Lypche, Ponyk et Bresnabanya ac possessiones Lehotka, Salkfalwa, Selez, Prekod, Potikonyez, Lwchachin, Hedell, Mesthybroda, Zenthandras, Brwsna, Raxchocha, Nemethfalw, Dwbowia, Samostho, Yesenye, Paredyna, Lopey, Lehota inferiori, Lehota superiori, Schawnyezka et Tergarth alias Tiergarten vocatae item praedia Hranycz et Lehep appellata, omnino in Comitatu Zoliens existientia.« A székesfehérvári keresztesek konventjének iktatási bizonyáglevelé szerint a saskői várnak tartozékai voltak »possessiones Theruczia, Kewchen, Ternonka et Ladomer, ac telonia in eisdem exigi solita, nec non Jelna, Bessenyaw, Mochar, Tepla, Czekel, Kropach, Kyszebele, Thep-lyeze, Repyeze, Perk, Kerlyk et Warallya alio nomine Podhiraga vocatae, item praedia Ledon, utrumque Wydryeze, Nedewo, Keralashal, Helenyk, Slatnyk, Kwtha, Papolow, Istallo, Podwero, Nagalchly, Kisalchly, Dorsel, Kewtho, utrumque Drosche et Kalthir appellata.« (Hiteles másolatok után).

¹⁾ »Datum Posonii in Vigilia festi Beati Andreae Apostoli a. D. 1490.« (Hiteles másolat után).

készültek osztozkodni (különösen 1500. és 1519.); de az osztályozás alkalmával mindig új meg új viták és kétségek támadtak, úgy hogy a formászerű osztályt abban hagyták. Az 1500-ki egyezkedésnek folytán inkább tényleges mint jogi úton csak Revistye és Lípesére nézve történt azon megállapodás, hogy amaz Balázs és Ferencznek, ez pedig János fiainak birtokában maradt. Később Balázs fiában Lászlóban annak ága kihalván, ezen megállapodás többé kérdésbe nem vonatott, s az egyenetlenség csak a többi birtokrészekre, a családi kincsre és ingóságokra vonatkozott.

2. Dóczy Jánosnak leányai, t. i. Anasztázia (Gordovai Fánchy Jánosné), Orsolya (Zablathi Saltza Györgyné) és Ilona (Zolathi Balászné) is 1508. követelték a női ágat illető részüket; a mire nézve a thuróczi konvent előtt barátságos úton történt az egyezkedés.

3. A három vár tartozékaira nézve a Dóczyak folyton folyva perlekedtek a szomszédokkal. Ez — mint látni fogjuk — őket a bányavárosokkal is ellenséges érintkezésbe hozta, mivel pedig követeléseiket nemesak a perlekedésben a legvégső pontig vinni szerették, hanem különben is mindent felhasználáltak, mi érdekében lenni látszott, s mivel ebben erőszakhoz is nyúltak, sőt hatalmaskodásoktól sem tartózkodtak; de olyant is vettek igénybe, mi őket nem illette, névszerint a bányajogositványokat, melyekre nézve privilegiummal nem bírtak; könnyen megmagyarázható, hogy egyenetlenségeik miként fajultak valóságos küzdelemmé.

* * *

A mi most az alsó-magyarországi bányavárosoknak azon időbeli állapotát és jelentőségét illeti, mely a köztük és a Dóczyak közti küzdelmeket megelőzte; erre nézve a következők tartandók szem előtt :

Az alsó-magyarországi bányavidék iparának története igen régi; s noha kezdetéről határozott írásbeli tudósításaink nincsenek, közvetlen maradványai (régí földalatti bányaeépítmények, régí elhagyott górézok, egykori fémmosás nyomai stb.) mégis kétségtelenné teszik, hogy az már Magyarország-

nak honalapítását megelőzte ¹⁾. Ennek folytán az itteni bányászat már az Árpádkirályok korában is azon idő viszonyaihoz képest előkelő virágzásban volt ²⁾. Mindamellett tévedés volna azt állítani, hogy itt tulajdonképi városok már akkor álltak volna ³⁾. A bányamívelésnek módja -- mint látszik -- inkább az volt, hogy a bányászkodás középpontját a király kamarája képezte, melynek székhelye csakhamar a körmöczi vár lett (Camera Cremniciensis). E körül több mértföldnyi

¹⁾ *Bél Mátyás*, Notitia Hungariae novae, Bécs, 1736. II. köt. 214. l.; — *Schröer K. Gy.* Beitrag zu einem Wörterbuch des ungarischen Berglandes (Sitzungsberichte der philos. hist. Classe der Wiener Akademie, d. W. XXV. köt. 1858.) 216. sk. II.; és Versuch einer Darstellung der deutschen Mundarten des ungarischen Berglandes (u. o. XLIV. köt. 1864.) 144. s. k. II. — *Kachelmann János*, Geschichte der (nieder) ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung, I. köt. Selmecz, 1853. 5. s. k. II.

²⁾ »Schemnicii et Cremnicii communia argenti et auri metalla ad annos iam octingentos inexhausta durant«; *Georgii Agricolae De Re Metallica libri XII.* Bazel 1556. 3. l. — *Kachelmann János* Geschichte der ungar. Bergstädte II. köt. Selmecz, 1855.

³⁾ Vannak, kik azt állítják, hogy Körmöczbánya már szent Istvántól (*Szepesházy és Thiele*, Merkwürdigkeiten von Ungarn I. köt. 148. l. *Előerő László*, Historisch. statistisch. topographische Beschreibung der königl. Freistadt Varasdin, u. o. 1827. 33. l. stb.), mások, hogy Kálmán királytól (*Bél* Notitia IV. köt. 183. l., *Korabinszky J. M.* Geographisch-historisches u. Producten Lexicon von Ungarn, Pozsony, 1786. 333. l.; *Penges Elek*, Magyarországnak állapotja, II. köt. Pest, 1837. 83. l.; *Myskocszky Viktor*, »Vasárnapi Ujság« 1862. 36. sz. és 1869. 127. l. stb.) városi jogositványt nyert volna, »erre nézve okmányokra hivatkoznak, melyek állítólag a körmöczvárosi vagy a budai kamarai levéltárakban őriztetnének. Biztosíthatok mindenkit, hogy ezt bizonyító okmány sem az egyik, sem a másik helyen nem létezik. Több kritikával jár el Kachelmann, de midőn Kálmán királynak a zobori menester birtokát felemeltő 1112-ki okmányára hivatkozáván, az ezen okmányban állítólag találtató »Saneti Hyppoliti fornax« szóból azt következteti, hogy akkor, tehát Kálmán király korában Turóczmegyében és Körmöcz környékén bányamívelés lett volna. (Gesch. der ung. Bergstädte. II. k. 41. l.), más irányban téved. Mert minden egyebet mellőzve megjegyzem, hogy ezen szót az említett okmányban sem Fejér Okmánytárában (Cod. Dipl. VII. köt. 5. r. 84. l.), sem Kaprinay kéziratai közt, honnan Fejér azt vette (Kapr. MS. 4. B. LVII. köt. 40. l.); de a nyitrai káptalannak ezen okmányt tartalmazó 1628-diki átiratában sem találtam, melyet Kaprinay használt. (A budai kir. kamarai levéltárban).

távolságig nagyszámú bányatelepítvények létesültek, melyek »villák«-nak nevezettek. Az itt lakó bányászok szabad emberek voltak, s a királyok különös pártfogása alatt állván, más honlakosok irányában nevezetes előjogokkal bírtak. Időfolytán ezek szabad községekké alakultak.

Ilyen előkelőbb községekből eredtek -- hihetőleg, csak a tatárjárás után -- a valóságos bányavárosok, melyeknek felvirágzására azután különösen az Anjou-királyok és Zsigmond királynak uralkodása hatott kedvezőleg.

Az első ezek közt *Selmeczbánya* volt, mely még a XIII. században is egyedül »Bánya« nevet viselte ¹⁾. Hogy már II. Endre király korában virágzó község volt, azt lelkészeinek akkori tekintélye bizonyítja ²⁾. Városi privilegiumát IV. Bélától nyerte, s ebben már Selmecz vagyis Sebnitz néven nevezetett ³⁾. Vele a szomszéd bányatelepítvények is egyesítve voltak, névszerint Gerod, Karlik, Syglesperk, Dilu (a későbbi Béla- vagyis Fejérbánya) Sekken és Kulpach (Goldbach) ⁴⁾.

Besztercebánya a lipcei vár közelében fekvő »nova villa Bisztrice«-ből alakult, s már IV. Béla királytól 1255. privilegiummal volt ellátva ⁵⁾, városi jogositványa azonban V. Istvánnak 1271-ki privilegiumán alapult ⁶⁾. A Garam és Beszterceze folyók egyesülése melletti kedvező fekvésének folytán már pár évtizeddel utóbb tekintélyes várossá lett.

Körmöczbánya mint község, mint »villa« ⁷⁾ a körmöczi vár mellékén alakult; városi privilegiuma azonban 1328-nál nem régibb, de igen nevezetes. Akkor t. i. Kutnahegy (Kuttenberg) Csehországban, Európának egyik legelőkelőbb bányavárosa lévén, mely a cseh alkotmány szerint a városok

¹⁾ P. o. 1217. (Fejér Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 205. l.), 1266. (Wenzel G., Árpádkori Új Okmánytár II. f. 3. k. 151. l.), 1275. (Fejér Cod. Dipl. V. k. 2. r. 246. 308. II.) stb.

²⁾ *Kachelmann*, Geschichte der ungar. Bergstädte III. köt. 3. s. k. II.

³⁾ Wenzel, Árpádkori Új Okmánytár. III. köt. 206. l.

⁴⁾ Fejér Cod. Dipl. IX. köt. 6. r. 54. l.

⁵⁾ Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 2. r. 206. l.

⁶⁾ Fejér Cod. Dipl. V. köt. 1. r. 164. l.

⁷⁾ »Villa Kerennice«, Demeter zölyömi főispán 1295-diki okmányában. Fejérnél Cod. Dipl. VI. köt. 1. r. 346. l.

közt rangra nézve Prága után az első helyet bírta, s azzal testvéri szövetségben állt ¹⁾; Robert Károly magyar király az említett privilegiumban Kőrnöczöt Kutnahegy város jog-sítványáival ruházta fel ²⁾.

A többi alsó-magyarországi bányaváros nem sokkal utóbb nyerte a városi szabadságot. *Bakabánya* Robert Károlytól volt városi rangra emelve, és lakosai már 1337-ben szerepeltek mint bányavárosi polgárok ³⁾. *Libetbányának* I. Lajos király 1379. adta a városi privilegiumot ⁴⁾; s ugyanazon időtájban lett várossá *Ujbánya* is, melyet Zsigmond király 1393. »Civitas nostra Königsperch«-nek nevez ⁵⁾. *Brez-nobánya* szintén I. Lajos királytól 1380. nyerte városi privilegiumát ⁶⁾. Legutolsó volt *Bélabánya*, melynek városi jog-sítványáról azonban kétségtelen, hogy azt szintén már a XV. századnak első felében bírta; de miután okmányai a hussita-háboru alatt elégték, városi privilegiuma V. László király által 1453. májás 12-én megújított ⁷⁾.

Történetöknek új phasisába az alsó-magyarországi bányavárosok akkor léptek, midőn 1424. Zsigmondtól Borbála

¹⁾ Gróf *Sternberg Gáspár*, *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, I. köt. I. r. Prága 1836. 46. sk. névsz. 59. ll.

²⁾ »Hospites nostri de Cremnuchbana omnibus cisdem libertatibus quibus hospites de Kutumbana Regni Bohemiae existunt, perpetuo perfruantur.« Fejér Cod. Dipl. VIII. köt. 3. r. 295. l.

³⁾ Fejér Cod. Dipl. VIII. r. 4. köt. 273. l. Mint »villa nomine Baka« már I. Gézának a Garau melletti szent benedeki apátság alapítását tárgyazó 1075-diki, s II. István 1124-diki és II. Endre 1217. ezt megerősítő privilegiumaiban említettetik, Fejér Cod. Dipl. I. köt. 429. II. köt. 69. lap. és III. köt. 1. r. 194. ll.

⁴⁾ Fejér Cod. Dipl. IX. köt. 5. r. 312. l.

⁵⁾ Fejér Cod. Dipl. X. köt. 2. r. 106. l.

⁶⁾ Fejér Cod. Dipl. IX. köt. 5. r. 390. l.

⁷⁾ *Kacholmann*, *Geschichte der ungarischen Bergstädte* III. kötet Selmecz 1867. 62. l. — A régibb irók nézete p. o. *Fröhlich David* »Tyllen oppidum metalli iam exhaustum est, et vetustate reliqua vincit« (*Medulla Geographiae practicae*, Bártfa 1539. 357. l.); vagy az *Ortelius Redivivus et Continuatus* (Frankfurt, 1665. 25. l.) »Tyllen ist die sechste freye Bergstadt, und die älteste unter den andern Allens«, — komoly figyelembevételre nem méltó.

királynénak átengedtetlek ¹⁾. S ez fontos praecedens volt, mely később ismételtetvén, Erzsébet, Beatrix és Anna királynék is a városok birtokába jutottak. Ennek folytán egy egészket kezdvén képezni, mint ilyen a királynék zólyomi ispánja alatt álltak, és a királyok által közös privilegiumokkal látattak el.

Megjegyzendő azonban, hogy Breznobánya a többi bányavárosok közösségi kötelékében soha nem foglaltatott; s hogy Bélabánya is 1451. ahhoz még nem tartozott ²⁾.

Az alsó-magyarországi bányavárosok alakulásával egyébiránt ezen vidéken több várnak és várának keletkezése is karöltve járt. Ezek közt a legnevezetesebb Zólyom volt; de azonkívül Saskő, Revistye, Lipese, Végles, Dobronyiva és mások is ugyanazon uton lettek mindannyi uradalomnak főhelyei. Eredetileg a bányavárosok szabadsága ezen várak által annál kevésbé tapasztalt korlátozást, mert egytől egyig királyi várak voltak, s különös várnagyok alatt állván, eredetileg — mint látszik — rendeltetésök az volt, hogy az itteni bányászatnak védelmére legyenek. Csak később, midőn ezen várak egyes hatalmas családok birtokába jutottak, történt ebben kedvezőtlen változás.

Ezen egész bányavidék t. i. régi időtől fogva a szabad bányamívelésnek mindig sajátos tere lévén, a bányavárosok alakulása után is, a bányászat nemcsak ezeknek s a körülfekvő bányatelepítvényeknek és környéköknek maradt ké-sőbb is rendeltetése, hanem az említett várakhoz tartozó terület sem lett ezen rendeltetéstől elvonva; úgy hogy szabad turzás munkálatoknak, új bányák megnyitásának, és az erdők bányászati célokra való használásának itt mindig volt helye. Midőn azonban ezen várakat először a hussita háborukor Giskra Jánosnak egyes csapatvezérei hatalmukba kerítették, s később mások adományul vagy inscriptióul nyerték, ez a bányáiparnak nagy hátrányára lett. Mert a bányászok ennek

¹⁾ »Magyar Történelmi Tár« XII. köt. 274. l.

²⁾ Lásd az általam közölt 1451-ki fegyvernyugvási okmányt Szent-Miklósi Pongrácz és Giskra János közt. Magyar Történelmi Tár II. köt. 208. l.

folytán munkásságukban korlátoztattak, s az ottani erdők szabad használásából kiszorítottak.

Határozottabb tájékoztatás végett még azon privilegiumok és egyéb kútfői adatok néhányát vélem felemlítendőknék, melyek összesen a hét alsó-magyarországi bányavárosra vonatkoznak.

1470. »Datum Budae in festo Inventionis Sanctae Crucis«. »Nos Mathias stb. ut omnes civitates montanae Cremnium, Schembnicium, Bistricia, Wybanya, Bakabanya, Lybetha et Feyerbanya ac pertinentiae earundem a solutione tributi Regalis, ac contributionis sive taxarum quarumlibet in medium regnicolarum nostrorum per eas pro tempore solvere debendarum in perpetuum liberae sint et immunes«.

1471. »Datum Budae feria quarta proxima ante dominicam Laetare«. »Nos Mathias stb. (ugyanazon 7 bányaváros polgárai és bányászai számára) ab omni solutione tributorum tam de personis quam de rebus et bonis eorum quibusvis facere debenda, vigore privilegiorum Divorum Regum Hungariae, nostrorum videlicet praedecessorum, liberi sint et exempti«.

1496. »Datum Budae V. kalendas Junii«. »Wladislaus stb. Mátyás király fentebbi 1470-ki szabadalmának privilegialis megerősítése.

1500. »Datum Budae in festo Exaltationis Sanctae Crucis« II. Ulászló király részletes vizsgálat alapján erősíti meg a hét bányaváros jogait. Ezen okmányt alább részletesen fogom közölni.

1502. »Datum Budae feria tertia proxima ante festum Beati Urbani Papae«. »Wladislaus stb. Judici et Juratis, ceterisque civibus et Communitatibus Civitatum Montanarum nostrarum Cremniciensis, Schembniciensis, Bistriciensis, Wybanya, Bakabanya, Feyerbanya et Libetha ad Cameram nostram Cremniciensem pertinentium« stb.

1519. »Datum Budea in festo Beatorum innocentium Martirum« »Ludovicus stb. Egregio Magistro Stephano de Werbewcz Personalis Praesentiae nostrae Locumtenenti s. et gr. Conqueruntur nobis prudentes et circumspecti Judices et

jurati cives Civitatum nostrarum Montanarum Cremniciensis, Sebniciensis, Bistriciensis, ac de Bakabanya, Wybanya, Feyerbanya et Libetha« stb. stb. stb.

* * *

Midőn Mátyás király meghalt (1490. ápril 6.) a viszonyok egyáltalában még nem álltak úgy, hogy az alsó-magyarországi bányavárosok és a Döczyak közti ellenségeskedésektől, vagy csak elkeseredettebb egyenetlenségektől tartani kellett volna.

A városok Beatrix királynénak voltak birtokában, kinek zólyomi ispánja — akkor Wessagi Perotto — volt közvetlen főgondnokuk. A királyné különös pártfogásában részesítette érdekeiket; s minthogy Mátyás királynak erős kormánya az országban rendet és békességet tartott fenn ¹⁾, a bányák pedig a reájok fordított művelést gazdagon megjutalmazták: az egész vidék bizonyos virágzásnak örvendett, mely jövőjére is kedvezőleg ígérkezett kihatni. Vannak tudósításaink, melyek erről biztos tanúságot tesznek ²⁾.

A Döczyak akkor csak még Revistye várának voltak urai, s így különös túlnyomósággal, mely a környékre nézve veszélyes lehetett volna, még nem bírtak. Különbben az eszélyes, és minden terveiben gondos és körültekintő püspök Döczy Orbán is még életben volt, ki bizonyára a vár ügyeinek oly kezelését megakadályoztatta volna, mely a szomszédok érdekeinek veszélyeztetése vagy jogainak sértése által családjára is súlyosabb bajt hozhatott volna.

Mind a mellett egyes előjelek nem hiányoztak, melyek alapján kellemetlen bonyodalmaknak előbb-utóbb bekövetkezését már ekkor is jósolni lehetett volna.

¹⁾ »Mathias Rex non nomine solum Rex fuit, sed ipsa re Regem praestitit.« *Herberstein's Zsigmond, Rerum Moscoviticarum Commentarii* (Starczewski Adalbertnál, *Historiae Ruthenicae Scriptores exteri*, I. köt. Berlin 1842. 95. l.)

²⁾ *Horváth Mihály* Brüsseli Okmánytára II. köt. Pest 1858. 48. l. V. ö. *Kachelmann János*, *Geschichte der ung. Bergstädte* III. rész 87. sk. ll.

Már fentebb láttuk, hogy a Nagy-lucei Dóczy család tagjai, csaknem egytől egyig, — midőn hasznuk és külső érdekük volt szó alatt — mások irányában engedékenységre, vagy csak mértéktartásra egyáltalán nem voltak hajlandók, sőt hogy azok emelésében nagy erélyt fejtettek ki, s még a különben szokásosoknál erősebb eszközöktől, de még hatalmaskodásoktól sem irtóztak. Ez volt több kellemetlen perők oka; s névszerint a Szent-Györgyi grófok, és a Bornemisza család, valamint a birtokukhoz szomszéd elefánti pálosokhoz fészült viszonyuk, még Orbán püspök életében, nem ritkán oly jelenségeket idézett elő, melyek reájok nem csekély mérvben kétszínű világot vetettek.

Orbán püspöknek halála után két körülmény állt be, melyek ezen jelenségeknek kedvezőtlen kifejtésére a bányavárosok irányában alkalmasak voltak.

Az egyik a nemesség állásának és érdekeinek a honlakosok egyéb osztályai irányában folyton folyva aránytalan túnyomóságra emelkedése volt. Ez a parasztság irányában a nemesség részén azon szívtelen visszaélések és önkényes kicsapongásokhoz vezetett ¹⁾, melyeknek következése elvégre a szerencsétlen emlékü 1514-ki pórháború volt. S hogy a városok és a polgárok rende az alatt szintén roppant módon szenvedett, arról általában a városi élet virágzásának ezen időben hanyatlása, s különösen egyes városok sorsának rosszabbra fordulása tanuskodik. Például szolgál az európaiag nagyhirű Wissegrad város, melynek nevéhez a XIV. és XV. századi diplomátia legfontosabb tárgyalásainak emléke van kötve, s mely a XIV. században honi városaink közt az első helyet foglalta el ²⁾; de mely, mivel privilegiumai állítólag az ország szabadságára nézve hátrányosak voltak, az 1498-ki országgyűlésen legfontosabb városi jogaitól fosztatott meg ³⁾. S így történt ez a

¹⁾ Erre vonatkozólag érdekesek az 1547: 26. tcz. szavai: «Cum variis exemplis vetustis et recentioribus saepenumero palam innotuerit Dei Optimi Maximi vindex ira ob peccatum aliquod populi gravius: neque ulla res magis florenti quondam Ungariae nocuisse videatur oppressio colorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei» stb.

²⁾ L. Fejér Codex Diplom. Hung. IX. köt. 7. r. 626. l.

³⁾ 1498: 39. tcz. V. ő. Werbőczy Hk. II.: 8.

bányavárosokban is, hol a királyi privilegiumok támogatása ez időben szintén érvényesíthető nem volt, mely eddigi emelkedésüket közvetítette.

Ehhez még az általános zavar is járult, melynek előjelei mindjárt a XV. század kilenczvenes éveiben az egész országon mutatkoztak, s mely 1514. után teljesen beállt. Hogy ily állapotok közt az erős a gyöngét lenyomja, s mindenki csak annyit jelent, a mennyi súlyt maga magának adhat, az a dolog természetében fekszik. S így a bányavárosok is külső fondorlatok és megtámadások ellen csak annyiban voltak biztosítva, a mennyiben a föntartásukra szükséges erőt saját magukból kifejtteni képesek voltak. A Dóczyak tehát annál veszélyesebb ellenségek voltak, mert befolyásuk a királyi udvarnál Orbán püspöknek halála után is hatályos maradt, sőt a legválságosabb időben még az által is emelkedett, hogy Dóczy Ferencz előbb mint »cubicularius Regius« (1513.), később mint Bars vármegyének főispánja (1519.), s majd mint »Cubiculariorum Regalium Magister« (1520.) az ország fődignitáriusainak egyike volt. Mint ilyenek pedig módjában volt, testvéreinek érdekeit nemcsak a királynál, hanem számos összeköttetésénél fogva a legfelsőbb közigazgatási és törvénykezési körökben is hatalmasan támogatni, s személyeket pártfogolni; a mire minden alkalmat ügyesen fel is használt. S ez mennyit jelentett, könnyen felfogható, ha II. Ulászló és II. Lajos királyok kormányának gyöngeségét ¹⁾, s épen azon köröknek túnyomó hatalmát és befolyását tekintjük, melyeknek egyik tagja Dóczy Ferencz is volt ²⁾.

De kövessük az eseményeknek részletes menetét.

Nem egyszer történt nálunk a XV. században, hogy előkelő családok, melyek egyes nevezetes férfiak érdemeinek következtében gyorsan nagyra emelkedtek, a családi hatalom

¹⁾ Vladislaus Rex Princeps quidem pius, religiosus, et vitae inculpatae; sed ad moderandum tam bellicosam gentem minime sufficiens fuit. Porro Vladislaus defuncto sub eius filio Ludovico haec ipsa vitia magis et magis invaluerunt. *Herberstein's Zsigmond mint szentana id. m. 96.*

²⁾ Lásd erről *Felakói Világost*, II. Lajos és udvara, a »Budapesti Szemlében« 1876. XIX. 128. sk. II. és XX. 390. sk. II.

alapítójának halála után tekintélyes állásukból ismét kivették. Volt alkalmam más ízben két ily egykor előkelő családnak, t. i. Stibor Vajda és Ozorai Pipo családjainak ilyenmő sorsát a t. Akadémia előtt szóba hozni, s az előbbiről a harmadik, az utóbbiról pedig mindjárt a második generációban el lehetett mondani a régi verset: »Et redit in nihilum, quae fuit ante nihil.« S más családoknak gyakran csak nagy eszély, s befolyásos barátoknak oltalma és közreműködése által sikerült ezen veszélyt kikerülni.

Úgy látszik, Dóczy Orbán halála után testvérei szintén tartottak ily veszélytől, vagy legalább nem voltak ez iránt aggodalom nélkül. Mert különben, ha a későbbi eseményeket vesszük szemügyre, nehéz volna azon mérsékeltséget és méltányosságot kimagyarázni, melylyel szomszédaik, s különösen a bányavárosok iránt is 1494-ig voltak.

Szabadjon néhány példát felhoznom.

Méltányosságuk és engedékenységük első tanúsítására az egeri káptalanhozi viszonyukban találunk. Az egeri püspökségben t. i. Dóczy Orbánnak utódja az erélyes Bakács Tamás lévén, a káptalan — mint látszik ez által támogatva — Báthory István országbíró előtt lépéseket tett, hogy Egerben azon telkek, melyeket Orbán püspök neki (a »Collegium Sacerdotum«-nak) adományozott, által is szolgáltassanak. Az országbírónak Budán »festa luce Sancti Augustini Episcopi« kiadott bizonyáglevele szerint, ez néhai Dóczy Orbán testvérei által minden nehézség nélkül meg is történt ¹⁾.

Egyéb ügyeik könnyebb elintézése tekintetéből, míg Dóczy Balázs Revistyén és Dóczy Damián Lipcsén laktak hogy ott gazdálkodjanak és közös érdekeik fölött örködjének, testvérök János folyton folyva Budán tartózkodott, s azon levelei, melyeket Balázshoz időről időre intézett, s család ügyeire nézve igen tanulságosak ²⁾.

1492-ből két ilyen levelünk van Jánostól Balázshoz.

¹⁾ Schmitt Miklós, Episcopi Agrienses, II. köt. Nagy-Szombat 1768. 140. l.

²⁾ A Dóczyaknak számos levele eredetiben a most országos, előbb budai kamarai levéltárban találtatik, a honnan jelen adatainkat is vettük.

Az egyikben (»Budae feria quarta proxima post festum Beati Mathiae Apostoli«) családi viszonyokra vonatkozó tudósításokon kívül, János többi közt azt is tudtál adja testvérének, hogy ügyeik körül addig mit tett. Megtudjuk ebből azt is, hogy a családnak akkor legalkalmatlanabb ügyei-bajai a Forsterféle örökség, s azon mellékkérdések voltak, melyek azzal jártak ¹⁾. Miután t. i. Dóczy Ferencznek házassága Forster Annával, melyet — mint fentebb láttuk — Dóczy Orbán püspök Anna atyjával Forster Györggyel 1486. ünnepélyes eljegyzés által előkészített, nem csak létre nem jött, hanem a püspöknek halála után az eljegyzés is azonnal szétbomlott, e helyett pedig a 13 éves Anna és Szent-Györgyi Tamás közti házasságra történtek előkészítő lépések, ez szükségkép a Dóczy Orbán és Forster György közt kötött örököségi szerződésre is kihatott. Járult ehhez, hogy Csápy Ilona Forster Györgynek özvegye még Dóczy Orbán élteben ment nőül Bornemisza Jánoshoz. Innen a püspöknek halála után örökösire annál alkalmatlanabb baj származott, mivel ez előbb mindenható lévén, Bornemisza Jánost elfogatta, s egyszersmind a tulajdonát képező Zeleud váradot Bácsmegyében is elfoglalta. S most Dóczy János leveléből arról is értesülünk, hogy ezzel Hunyad várának és a budai családi háznak kérdése is összefüggésben állt, s hogy a Szent-Györgyi grófokkal is már egyenetlenségek támadtak. János Mindezekre nézve még nem volt képes valami eredményt kieszközölni; de mihelyt igyekezeteinek némi sikere leend, ezt azonnal meg fogná írni.

A másik levélben (Budae feriae quinta proxima ante festum Beati Gregorii Papae) János azt adja tudtúl testvérének, hogy I. Maximiliánnal a békesség megkötött, s hogy a Szent-Györgyiakkal ügyüket még el nem intézhette, sőt hogy ezek nem régiben (circa festum Beati Dionysii confes-

¹⁾ »Possumus — ezek a levél szavai — significare pro parte castelli Zeleud et castri Hunyad, nec non de domo nostra Budensi, ac etiam de dominis Groß (értetnek a Szent-Györgyiék), adhuc nihil ad effectum determinamus. Sciatis tamen, quod cum aliquid de istis ordinaverimus, extunc statim certiores vos de istis reddemus.«

sis) a Dóczyakat illető Samaria mezővárost erőszakosan foglalták el ¹⁾.

Ily körülmények közt könnyen magyarázható meg, hogy a Dóczyaknak érdekében lévén, otthon szomszédaikkal jó egyetértésben és barátságban maradni, részükről a bányavárosok ellenségeskedést nem tapasztaltak. Ezen barátságos viszonynak félreismerhetlen bizonyossága Selmeecz város tanácsának egy ugyanazon 1492-ki évben Dóczy Balázshoz intézett levele, melylyel ezt a közel Tapolesánhoz történt dolgokról értesítvén, egyszersmind a reményt fejézi ki, hogy ha valami a várost illető esemény adná elő magát, mely Dóczy Balázs tudomására jutna, ez viszont a tanácsot fogná arról értesíteni ²⁾.

Az 1493-ki és 1494-ki levelezés minket itt kevésbé érdekeli; s csak azt emelem ki, hogy az ekkor (1493) már Sasköben lakó Dóczy Jánosnak Revistyében lévő testvéréhez (Datum ex castro nostro Saskw in festo Sanctae Trinitatis), s a Lípcesében lakó Dóczy Damiánnak Jánoshoz (ex castro Lipche emanata feria secunda post festum Pentecostes) intézett levelei szerint Haller Miklós és Mühlstain Endre butta polgárok az alsó-magyarországi bányavidékekből rezet viteki Budára, anélkül, hogy a Dóczyaknak vámhelyein vámfize-

¹⁾ »Señte, qualiter nos opus nostrum et negotium haberemus cum illis dominis Groff. Dicimus enim quod illi domini Groff circa festum Beati Dionisii confessoris post obitum domini nostri gratiosissimi Urbani Episcopi Agriensis, videlicet post festum Undecim Milium Virginum possessionem nostram Samaria vocatam statuerit et occupaverit (igy). Rogaverat enim a Regia Maestata pro certo, et tenet occupatam. Nullum enim bonum finem adhuc habemus cum illis Groff«.

²⁾ »Certi sumus ex parte Boemorum, quoniam omnes sunt congregati in Topelsjen, et iam nolunt recipere aliam pecuniam quam Belsg Hawgwicz ab Rege ipsis deditt (igy), sed volunt se (igy) opponere Regni, volunt de Strepa recipere Purgas, post hoc Rempuez, et volunt facere fortificia, ut ipsi sint soluti. Et hoc sciat Vestra Magnificencia, et amonemus et avisamus; et speramus de Vestra Magnificencia, si aliquid fiat nobis significatis. Et in quibus Vestram Magnificenciam possumus avisare, in hoc sumus et volumus esse parati« stb. Akárva: »Judex et Jurati Cives Civitatis Schembniensis«.

tésre szorították volna ³⁾. Azonkívül János azt is írja, hogy a vidék bányászai tőle már kétszer kértek engedélyt, miszerint a család jöszágain bányákat mivelhessenek; ő azonban ezen ügynek rendezését a testvérek közös elhatározására bizza ⁴⁾.

Érdekes Vesaki Perotto, Beatrix királyné zólyomi ispánjának levele is (ex Teplicz die XVII. Aprilis 1493.) Dóczy Balázshoz, mely azonban a kölcsönös jó egyetértésnek kifejezésén kívül egyéb ide tartozót nem tartalmaz ⁵⁾.

Azonkívül megjegyzendő, hogy 1498. a királyi személy-nök előtt a Dóczyak Bornemisza Jánossal Zelend váradának visszaadása és 1200 aranyforint fizetése mellett kiegyeztek ⁶⁾.

¹⁾ »Portatae sunt nobis litterae N. Haller et Andreae Milstan civium Budensium pro parte theoloneorum, retuleruntque nobis, quod aliquot carrus cupri abhinc Budam duci facerent« stb. (Dóczy Damián).

²⁾ »Domini promonthanei iam bis vicibus apud nos constituti fuerunt, petens nos, ut liberam habeant facultatem in terris nostris promonthanos acquirere; nos ad vos relinquimus, si posset fieri. Necesso esset ut loquamur invicem«.

³⁾ »Intellexi bonam Vestrae Dominationis voluntatem; de qua licet gratus sim, aequè tamen in ea contentari non possum, nisi prius id quod de domo mea mihi vi est receptum, prout iustum est, restituatur. Seit enim bene Dominatio Vestra, quod ego semper tanquam bonus filius fui Vestrae Dominationis, et nunc quoque pro parva re vobiscum controversari nolui. Animadvertet nihilominus Dominatio Vestra, me non aliud quam meum petere« stb.

⁴⁾ »Nos Whodislaus stb. quod Egregio Johanne Bornemyza de Berzenche ab una parte, ac venerabili domino Urbano Praeposito Capellae Beatæ Mariæ Virginis ad latus Ecclesiae Agriensis constructæ et Canonico eiusdem Ecclesiae, ac Damiano et Clemente Johannis de Naghlwche, atque Francisco quondam Benedicti de eadem Naghlwche filiis similiter personaliter pro se ipsis, eidem vero Urbano, Damiano et Clemente in personis etiam praefati Johannis patris, ac Thomae et Gregorii fratrum ipsorum carnalium, item Blasii de Naghlwche, ac Ladislai eiusdem Blasii, et Petri filii dicti Damiani personis stb. partibus ex altera stb. (barátságos egyezkedés) quod quia Reverendus quondam dominus Urbanus Episcopus praefatae Ecclesiae Agriensis, dum vixisset praedictum Johannem Bornemyza captivasset, resque et bona eiusdem abstulisset et recepisset, auferrique et recipi fecisset: tandem licet post mortem eiusdem quondam Urbani Episcopi ratione et praetextu huiusmodi captivationis rerumque et bonorum ablationis, atque dampnorum dicti Johannis Bor-

De már 1494. kezdődnek a Dóczyak egyenetlenségei a bányavárosokkal.

Ezeknek eredetéről határozott tudósítást Beatrix királynénak egy 1494. Esztergamból július 28. Dóczy Balázs-hoz írt levele nyújt, kit Lípese és Saskő várak urának (dominus castrorum Lypehi et Seysko) czimez. Ezen levél szerint Federici Pál körmöczi polgár az említett várak birtokán bányát akart nyitni, a miben Dóczy Balázs által megakadályoztatott; másrészt pedig Dóczy János többféle panaszt emelt a bányavárosok polgárai ellen. A királyné mint ezen vidék urnője legközelebb biztost fog oda küldeni, a ki ezen egyenetlenségeket elintézendő ¹⁾.

nemyza inter eundem Johannem Bornemyza ab una, ac praefatos Johannem et Blasium de iam dicta Naghlwehe, nec non Urbanum Praepositum, Damianum et Clementem eiusdem Johannis, Ladislaum dicti Blasii, et Franciscum antefati quondam Benedicti filios, tanquam fratres et consanguineos dicti quondam domini Urbani Episcopi nonnullae differentiae litesque et contentionum materiae exortae et excitatae extiterunt: tamen ambae partes stb. (következéleg egyezkedtek) Castellum ipsius Johannis Bornemyza Zelend vocatum, in Comitatu Bachiensi habitum, cum omnibus et singulis ingeniis et victualibus in eodem habitis cunctisque possessionibus et juribus possessionariis ad idem castellum spectantibus et pertinentibus aliisque suis quibuslibet pertinentiis usque ad vicesimum diem a die datarum praesentium computandum, eidem Johanni Bornemyza realiter et cum effectu reddere, et restituere et resignare, ac in manus eiusdem vel hominum suorum per ipsum ad id deputandorum tradere et assignare; insuper pro plenaria et omnimoda satisfactione omnium dampnorum eiusdem Johannis Bornemyza, quae scilicet ipse in praescripta captivitate sua, nec non rerum et bonorum suorum ablatione et receptione pertulisset, eidem Johanni Bornemyza mille et ducentos florenos auri stb. in tribus terminis infrascriptis stb. coram Capitulo Ecclesiae Budensis dare, plenarieque cum effectu solvere promississent et assumpsissent stb. Datum Budae dominico die proximo post festum Beatorum Viti et Modesti martirum anno Domini 1498. (A papíron kiadott eredeti után).

¹⁾ *Quidam Paulus Federici civis Crenniciensis noster vult novas fodinas in montibus certis, ubi sperat se fructum habiturum. Verum tamen dicit, quod per te impeditur, nec permittitur fodere, quod allegas dictum locum ad te pertinere. Hortamur itaque te, ut permittas ipsum fodere, ut iustum est, et rem suam prosequi, ut hoc dicto impedimento tuo ipse non depauperetur. Et cum his diebus habuimus certas litteras

De azonkívül Dóczy Balázs a maga vámhelyein olyanoktól is követelt vámot, kik azt fizetni kötelesek nem voltak; s midőn ezek a fizetést megtagadták, erőszakos kényszerrel alkalmaztatott ¹⁾. Ez névszerint a bányavárosok polgárain is történt így a zarnóczi vámhelyen, kik privilegiumaiknál fogva vámmentesek voltak.

Tudni való, hogy Magyarországnak akkor főnállt joga szerint a földbirtokosoknak mint ilyeneknek bányajogosítványaik nem voltak, s hogy ilyeneket csak akkor bírhattak, ha az iránt a királytól különös bányászati privilegiumot nyertek. Bányászati privilegiumok voltak p. o. az esztergami érseknek, a jászói prépostnak, a Garai, Hunyadi, Maróthi, Szent Györgyi, Rozgonyi, Palóczy, Frangepán, Zrinyi, Csethneki, Görgey, Berzeviczy, Szent-Iványi és más néhány családnak ²⁾; de a Dóczyaknak ily privilegiuma nem volt. S mivel három várak Revistye, Saskő és Lípese oly vidéken feküdt, mely ösidők óta bányászatánál fogva híres volt, a bányászabadságnak a földesuri hatalom által történt megszorítása itt nemcsak az összes bányamivelők irányában volt világos jogsértés, hanem magában véve is tökéletes újítás és minden alap nélküli jogbitorlás.

Ugy szintén vámszedési és vámhelyi jogot csak olyan földbirtokosok bírhattak, kik arra nézve különös királyi privilegiumot nyertek; ily privilegiumok pedig csak mások főnálló jogainak épségben maradása mellett (salvo jure alieno) adathattak ³⁾. A mennyiben tehát a Dóczyak a zarnóczi és más vámhelyeket bírták, a bányavárosok vámmentes

eiusdem Johannis de Naghlwehe, credimus Castellani tui (:), in quibus multa dicit contra cives Civitatum Montanarum nostrarum; respondeamus tibi, quod in brevi mittamus unum probum virum ad videndum controversias vestras, et fines, et ea quae erunt iusta et debita terminari faciemus stb. Datum Strigoniæ XXVIII. Julii 1498. (Az eredeti után).

¹⁾ P. o. az esztergami érsek panaszt emelt a király előtt, hogy jobbágyain, kiknek régi vámszabadsága volt, a Dóczyak vámszarolásokat követtek el.

²⁾ Wenzel Gusztáv. A magyar bányajog rendszere, II-ik kiad. I. füzet. Pest, 1872. 27. sk. II.

³⁾ Werbőczy Hármaskönyve II. 9. sk. cz.

polgárait, s általában a bányászokat, csak jogtalanul szoríthatták vámfizetésre.

Ily előzmények után, s minthogy a Dóczyak a bányapolgárokat és a bányamivelőket erdőségeiknek használásából kizárták, mely őket a régi bányaszabadságnál fogva illette, természetes volt, hogy — mivel a Dóczyak követeléseiktől és igényeiktől előlenni nem akartak, a bányavárosok polgárai pedig szabadságaikról le nem mondhattak — előbb utóbb elengedhetetlen összeütközésnek kellett történni; a mint ez 1495. és 1496. csakugyan be is állt.

Különös, hogy — habár az említett két esztendőben a Dóczyak és a bányavárosok közt igen erős küzdelem folyt — erre nézve sem a már kihalt Dóczy-családnak az országos, előbb budai kamarai levéltárban őrzött irományai, sem a bányavárosok levéltárai körülményes adatokat nem nyújtanak; s csak 1497-ből vannak részletes tudósítások, melyek az események egészére teljes világosságot vetnek.

Az 1494. gyöngéden megindult egyenetlenségek, hol a Dóczyak voltak a megtámadók, a városokat arra bírták, hogy jogaik és szabadságuk védelmére sikra szálltak. A küzdelem hosszas és mindkét részen elkeseredett lehetett, a mely végre egy ellenséges összetalálkozás alkalmával, melyet talán csak tának is lehet nevezni, oda vitte a dolgot, hogy a körmőczi, selmeczi, bélabányai, hodrusi és bakabányai városiak 1497. február 12-én (in dominica Invocavit) Ladomér helységben a Dóczyaknak lakházát fegyveres erővel támadták meg, és a mit ott találtak, mindent elpusztítottak, magukat az urakat is keresték, kiket elfogni, sőt állítólag megölni akartak, de nem találtak. Azután február 26-án (in dominica Oculi) Zsarnócson a Dóczyak házát a mellette lévő mészárszékekkel együtt felgyújtották, vámszedőjüket és több emberüket részint megsebesítették, részint megölték, boredényeiket és hordóikat betörték, és a bort kieresztették, a mit pedig pénzben, drágaságokban vagy egyéb becses dolgokban találtak, magukkal vitték ¹⁾.

¹⁾ A Dóczyak keresete, a szent-benedeki és a turóczi konventnek és Barsmegye hatóságának, melyek ezen ügyben Zápolyai István nádor-

Kitetszik ebből, hogy ezen összeütközésben a városiak voltak a győztesek. Ezt azonban a Dóczyak most vesztőkre akarták felhasználni, s törvény útján léptek fel ellenök. Mindazt, a mi előbb történt elhallgatván, s az említett megtámadást erőszakos hatalmaskodásnak nyilatkoztatván, Zápolyai István nádor előtt Beatrix királynét panaszolták be, hogy a városiakat, kik jobbágyai, ő bizta volna meg, mikép ellenök a

nak parancsából nyilvános vizsgálatot tartottak, jelentése szerint a városiak in dominica Invocavit manibus armatis et potentiarie ad possessionem actorum (értetnek a Dóczyak) Lodomyr vocatam in Comitatu Barsiensi existentem, ad Castrum ipsorum Saskw vocatum pertinentem, consequenterque domum et curiam eorundem actorum in eadem possessione Lodomer habitae irruentes, ibi si aliquos ex ipsis actoribus aut familiaribus ipsorum invenire potuissent, eodem ibidem nece turpissima interemissent, et nisi quidam adolescens tunc domo in eadem existens, in fornace se occultasset, eundem similiter nece crudeli interemissent. Eo non contenti in dominica Oculi proxime praefati civis modo simili stb. noctis in silentio manibus armatis et potentiarie ad oppidum praedictorum actorum Sarnowca vocatum in dicto Comitatu Barsiensi existens habitum ad castrum eorundem Rawsche (Revistye) appellatum pertinens, consequenterque domum propriam eorundem actorum in eodem oppido Sarnowca habitam irruentes, ibi eandem domum simul cum uno macello et alia domo cuiusdam jobagionis ipsorum paenes eandem domum existentem ignis voragine comburissent et concremassent, et nisi idem oppidum auxilio Dei defensare valuissent, totaliter concremassent et in nichilum redequissent. Eo minime contenti nobilem Johannim Bwrya fratrem et consanguineum, nec non quendam Georgium theoliatorem et familiarem eorundem actorum domo in eadem nece miserabili interemissent; quendam vero familiarem ipsorum actorum tempore concremationis dictae domus ibidem laetibus vineribus sauciassent, ac fundos quatuor vasa vinorum domo in eadem locata exsecassent, et totaliter in terram effluere fecissent, universasque res et bona, videlicet pecunias, argenteria, et alia clenodia domus praefatorum actorum domo in eadem reperias et inventa ad mille florenos vel citra se extendentes abstulissent. Ceterum in dominica Ramispalmarum noviter transacta praefati civis stb. noctis in silentio manibus armatis et potentiarie ad domum cuiusdam jobagionis ipsorum actorum in possessione eorum Wyhamor (Ujhámar) vocata in saepedicto Comitatu Barsiensi existente habitum irruissent, ibique hostis (ostis) domorum contractis, si idem jobagio se auxilio Dei defensare non valuisset, eundem ibidem nece miserabili interemissent potentia mediante stb. Zápolyai István nádornak 1497-diki ítéletleveléből.

megtámadást intézzék, s azt kérték, hogy a királyné részéről nekik jog és igazság szolgáltatassék, s ez arra szorítottassék, hogy jobbágyain nekik impensio útján elégtételt szerezzen.

Ezen ügy a nádor törvényszéke előtt Budán 1497. júl. 19-én (feria tertia proxima ante festum Beatae Mariae Magdalenaec) vétetett elintézés alá, s augusztus 21-én tárgyalatván, azon hó 24-én döntetett el bírói ítélet által. Az ítélet annál érdekesebb, mivel a pernek minden részletét reproducálja.

Figyelemreméltó, hogy a felperesek nem azokat perelték be, kik ellen panaszuk volt, hanem a királynét, amazok pedig úgy említettnek fel, mint a királyné alattvalói és jobbágyai, kik annak meghagyásából hatalmaskodást követtek el ¹⁾, s kiket régebbi jogunk szerint a királyné mint föld^e aszszonyuk ítéljen el ²⁾. S ezen körülmény első pillantásra közzömbösnek látszhatnék. Azonban szorosabban vétetvén, a szakember előtt igen fontosnak mutatkozik; mert nem jelent kevesebbet, mint hogy a Dóczyak a bányavárosok városi szabadságát ignorálják, s ezeknek polgárai ellen, sőt ezen polgárok közül egy Schaidner Péter, egy Rezel János, egy Goldschmit János és mások ellen is, kik nemcsak a városok első hivatalait viselték, hanem országos tisztségekben is nevezettek lettek, egyszerűen mint földesuri hatalom alatt álló

¹⁾ T. i. mint »Civitatium Illustrissimae dominae Beatricis Reginae cives, unacum quampluribus populis et hobagionibus iam factae dominae Beatricis Reginae, concivibus scilicet ipsorum in eisdem Civitatibus et pertinentiis earundem commorantibus, de speciali commissione et mandato eiusdem dominae Beatricis Reginae manibus armatis et potentiarie ad possessionem atq. irruentes«.

²⁾ Zsigmond király III. végzeményének 10. cikkéhez képest: »Stabilimus, ut si aliqui ex nostris Regnicolis, cuiusvis status et dignitatis existant, quicquam juris seu questionis contra et adversus villicos seu rusticos Praelatorum, Baronum et Nobilium, aut alterius status hominum dominorum terrestrium legitime prosequi debeant«. Ezt a fenförgő esetre alkalmazva, Werbőczy Hk. III: 26. cz. 4. és 5. §§-ai fejtik ki bővebben. S ezek azon szabályok, melyeknek értelmében a felperes ügyvédje »eisdem actoribus ex parte memoratae dominae Reginae in causam attractae per nos (a nádor által) in praemissis juris aequitatem postulavit impertiri«.

jobbágyok ellen léptek fel ¹⁾. S ezen körülményre én itt fő-

¹⁾ A nádori ítélet hosszú névjegyzékét tartalmazza a bányavárosok azon polgárainak, kik ellen a Dóczyak panaszt emeltek; u. m. *Kör-mécsbányából*: »Wenczeslaus et Johannes Mynczer, Andreas Pan, Johannes Moler, Michael Grez, Johannes Slynder, Nicolaus Kreyczy, Johannes Peczdald, Petrus Sayder, Hanczer Kolthsmyth, Laurentius Grezner, Sigismundus Wrenczer, Primer Milezer, Stawbrath Minczer, Gaspar Frymer, Johannes Klamor, Stephanus Pan, Johannes Swecz, Melchior Swecz, Andreas Czypser, Himel Messer, Johannes Fryczer, Andreas Messer, Simon Klamar, Janko Myler, Andreas Pynther, Jacobus Strothar, Benko similiter Strothar, Jakse Flemer, Johannes Grezner, Johannes Sloser, Fryczer Klamar, Andreas Fyrak, Blasius, Emericus, Balthasar Klamar, Zithanislans Grezner, Michael Pythuerouycz, Jacobus similiter Pythuerouycz, Gaspar Meser, Stanislaus Pynat, Jacobus Messer, Johannes, Saol Pynar, Paulus Elemyr, Johannes et Laurentius Messer«; — *Solmezbányából*: (de Sybuzzya) »Johannes Loes, Sewfryd, Boithau Gathmyd, Johannes Rezel, Mauer, Simon Graff, Gelebranth, Simon, Paermyth Faonlheryng, Gaspar Gothsmyth, Simon Kreyczy, Andreas Herthas, Mathens Pan, Leonardus Krenpel, Philipus Klar, Petrus Kerthzmar, alter Petrus Kerchzmar, Balthasar Messer, Martinus Zalay, Gregorius Henzer, Mathias Her, Franciscus, Gregorius Sweyder, Petrus Messer, Petrus Heygkayn, Chydzler, Bartholomeus Fleyser, Michael Fryspier Franciscus, Balthasar Sreyber, Andreas Polak, Czays, Johannes Myksner, Michael, Sigismundus, Paulus, Georgius Hoekes, Stephanus Sweiz, Thomas, Jacobus, Nicolaus Lang, Johannes Kalysko, Henzel Pehem, Marko, Ambrosius, Stephanus Kolar, Johannes Pychewer, Jacobus, Georgius, Bergel Pokos, Gaspar, Michael Heyrth, Stephanus Beygel, Johannes Mauthner, Michael Warga, Johannes, Kolos Pwanko, Cristoforus, Praus Noys, Mortus, Nycz Kowach, Stroskw, Egidius Clau, Rwpertus, Petrus Soltis, Gaspar Kowach, Erasmus Kowach, Jacobus similiter Kowach, Johannes Suttor, Johannes Lwez, Benko Morg, Thomas Grezner, Cristil Solczer, Krenlyng, Andreas Swecz, Stephanus Thyspyr, Gaspar Kronsthyppyl, Paulus Pleyzer, Hytyl Zelpyl, Franex Kreyczy, Jacobus Hauschu, Egidius Bozach, Nicolaus Gothferyd, Heyczel Pochhayfyl et Michael Kolthsmyth«; — *Bélabányából*: »Christoforus Fleyser, Paulus Warga, Wauko, Johannes Ilg, Georgius, Laurencius, Benko Kowach, Heyczel Gybyng, Jacobus Swarcz, Johannes Frydar, Johannes Myez, Henhyl Kranlyl, Michael, Johannes Moez, Merthyl, Michael Rwsith, Nicolasko Jakos, Henzel Ros, Andreas, alter Andreas, Benko Zelouy, Thomas Warga, Stephanus Gralycz, Georgius, alter Georgius Pelez, Andreas Strankw, Michael Pylez, Georgius, Johannes Drashyeh, Stephanus Gregorius, Hanzel Mathnake, Thomas Polak, Gaspar similiter Polak, Johannes Polczer, Jacobus Thorborth, Michael Gwifgowng, Michael, Andreas, Snyczer

súlyt fektetek; mert a mi a tulajdonképi hatalmaskodást illeti, melyről szó van, azt nem törvénykezési, hanem történeti szempontból veszem szemügyre. Azon állítás is, hogy ők a hatalmaskodást a királyné meghagyásából követték volna el, világosan oda czélt, hogy — mivel egyes földesuri alattvalók és jobbágyok személyesen nemesek ellen perben nem állhattak *) — a királynét oda kényszerítsék, hogy jobbágyainak ismerje el a bányavárosiakat. Hogy a törvénykezési felépésnek ezen módjánál mi hátgondolatuk volt, azt kitalálni nem nagy mesterség.

Beatrix királyné ügyvédjének ellenbeszéde is igen furcsa volt; mert csak a királynénak tudtát és meghagyását tagadta, s más különben nevében arra nyilatkozott késznek, hogy a mennyiben az említett jobbágyok az ő hatalmában vannak, részökre jogot és igazságot fog szolgáltatni †).

Böltkó, Michael Kukuk, Anthonius Wurga, Petrus Monsedloch, Laurentius Susmascher, Lwkas, Fryderych, Hans, Paulus Smyd, Crystil Stranko, Bothos et Cristil Zolman*; — *Hodricából*: »Georgius Klam, Michael Kowach, Andreas Sthaygur, Simon, Andreas Wurga, Benko Gebhart, Jacobus Messer, Henzel, Gregorius Kowach, alter Gregorius similiter Kowach, Leonardus Rob, Welthy Foltan, Blasius, Welthy, Paulus Leder, Andreas Lang, Johannes, Leonardus Holtzelpol, Egidius Wurga, Bernaldus Hennen, Martinus Pynczyl, Leonardus Solthan, Paulus Pram, Gaspar Lang, Kolys, Martinus Hwenthoser, Gallus Wosnypelez, Michael Faulhering, Simon, Esser Mocz, Paer Mesawczy, Mal, Soltan Ilg, Howel, Johannes Fyrak, Jacobus Werys, Stephanus Szynder, et Georgius Mauthawer«; — végre *Bakabányából*: »Georgius Pleyther, Janko Kowach, Soltan Kalmar, Gaspar Hunger, Georgius Pan, Zeleny Pyscher et Honzer Plectis«. A ki az alsó-magyarországi bányavárosok belső történetét részletesen ismeri, ezen nevekre nézve nem nehezen lesz tájékozva.

†) Városi polgárokra nézve szabályt képezett Zsigmond király III. végzeményének 11. czikke: »Ut quicumque Regnicolarum nostrorum, cuiusvis dignitatis vel ordinis existerent, adversus cives nostros Regales quicumque actionis habent vel habuerint, id ipsi in praesentia Iudicium et Juratorum Civium nostrorum Regalium, ubi et in quo loco ipsi cives nostri inculpantur; aut etiam Officialium seu Iudicum, quibus Regia Nostra Manifestas gubernationem Officialium seu Iudicium huiusmodi nostrorum Regalium Civitatum duxissent committendam, rite et legitime prosequantur.«

†) »Quomodo praescripta facta potentiaria illata, non de scitu voluntateque et commissione eiusdem dominae Reginae illata forent et

S ennek felelt meg a nádori törvényszéknek ítélete is: »Ut procurator dominae Reginae propter dignitatem Reginalis Maiestatis in animam ipsius dominae Reginae vigesimo quinto se nobilibus secundo die festi Beati Regis Stephani proxime venturi coram Capitulo Ecclesiae Strigoniensis super eo, quod idem dominam Reginam in causam attractam in totali praemissa actione et acquisitione dictorum actorum innocens esset penitus et immunis; ex parte autem jobagionum suorum praedictorum nunc erga ipsam hábitorum quindecimo die dictarum juramentalium depositionum, coram uno ex Iudicibus Nobilium Comitatus Barsiensis, quem illac serie praesentium accedere petimus atque volumus, per Officiale vel Villicum suum iudicium et justitiam facere et impendere stb. debeat et teneatur«.

Úgy látszik mindazáltal, hogy ezen ítéletnek hozatala könnyebb volt, mint foganatosítása, s hogy a megkezdett eljárásnak további folytatása oly sima még sem volt, mint a hogy a Dóczyak részéről terveztetett. Mert noha arról részletes adataink nincsenek, mégis magában világos, hogy a városiaknak is, kik eddig meghallgatva sem voltak, a dologhoz szólni kellett. Így történt, hogy az egész ügy elvégre nem a törvénykezés, hanem a barátságos egyezség útján még 1497. szeptember 7-én (feria quarta proxima ante festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis) az esztergami káptalan előtt volt elintézve. Ezen egyezségben a városiak már nem földesuri hatalom alatti jobbágyoknak tractamentumában részesülnek, hanem polgároknak neveztetnek, kik saját és községeik nevében (pro se et communitatibus Civitatum suarum) állnak szemben a Dóczyakkal, s kik — miután így a királyi törvényszékbe is idézve voltak — barátságos egyezség folytán kötelezik magukat, hogy az okozott károk fejében 1200 aranyforintot fognak fizetni †). A Dóczyak ebben megnyu-

perpetrata, ex eoque in totali praemissa actione et acquisitione dictorum actorum innocens esset penitus et immunis; ex parte autem jobagionum suorum praedictorum nunc erga ipsam hábitorum iudicium et justitiam facere prompta esset et parata«. (A nádori ítéletből).

†) »Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis stb. quod Egregius Johanne de Naghluche, ac Ladislao filio Blasii de eadem pro eodem Blasio

godtak, s noha ehhez képest az eljárás eredménye reájok nézve kedvező volt, más részről a városiak is célt érttek annyiban, hogy városi szabadságuk és polgári joguk a Dóczyak által elismertetett.

patre suo, Petro de Geler, altero Petro Burya de Padan oneribus filiorum ac filiarum, et aliorum quorumlibet fratrum, consanguineorum et proximorum suorum in infrascriptis super se assumptis ab una, parte siquidem ab altera circumspectis Andrea Pisker, Caspore Jurato Cive, Johanne Rosordocher et Mathia Nemthe de *Kvempnizya*; Valentino Aurifabro, Magistro Petro ac Simone Groß, Andrea de Hyllebrand, ac Francisco Kemel de *Sempnizya*; item Johanne Kolb, Gregorio Fabro, Andrea Pewlez, altero Andrea Swarcz, Stephano Syndler, Johanne Carnilice, ac Ladislao et Mathia de *Hodrych*; Gaspare Notario de *Pakano*; et Laurentio ac Cristoforo Boychkot de *Belabanya*, pro se ac *Communitatibus praescriptarum Civitatum* coram nobis personaliter constitutis, per eosdem sponte et libere confessum extitit in hunc modum: Quod licet praedicti Johannes et Blasius de Naghluhe praenominatos cives, et quamplures alios ex *Communitatibus* dictarum Civitatum occasione et praetextu invasionis domus Theloniariae ipsorum Johannis et Blasii, nec non Petri et alterius Petri, in oppido eorum Sarnocza vocato in Comitatu Barsiensi existentis habitae, ac interfectionis quorundam familiarium, nec non incendii, ablationis nonnullarum rerum et honorum, ac aliorum actuum potentiariorum per dictos cives de *Hodrych* ac eorum famulos et sectores minerarum de consensu et voluntate praescriptarum aliarum Civitatum factarum et patratorum in Curiam Regiam convenerint in causam, et tandem causam etiam eandem coram Reginali Maestate prosequi voluerint: tamen quia postmodum nonnulli probi viri, qui utriusque partis pacem zelabantur et cupiebant quietem, sese pro complananda et sopienda lite ac differentiis huiusmodi interposuissent; ob hoc ipsi Johannes et Ladislao filius Blasii, ac uterque Petrus stb. propriis eorum ac omnium aliorum ad se pertinentium nominibus, cum praenominatis civibus et *Communitatibus* praescriptarum Civitatum ad talem pacis et concordiae devenissent unionem, immo devenerunt coram nobis: quod videlicet *Communitates* praescriptarum Civitatum stb. mille ducentos florenos auri stb. coram nobis in dicto Capitulo solvere et deponere debebant et tenebantur; et cum hoc omnes et singulae lites ac differentiae praevia ratione inter ipsas partes subortae et suscitatae, nec non iniuriae, actus potentiarii, et quaevis alia usque ad haec tempora per praefatas partes in alterutrum quoquomodo ex causis praemissis facta et illata, sopiantur et condendant, ac habeantur et intelligantur pro sopitis et condensis, litterae etiam causales et processus inde secuti nullius sint momenti et roboris stb. Datum feria quarta proxima ante festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis a. D. 1497*. (A papíron kiadott eredeti után).

Azonban nemcsak Kőrmöcz- és Selmeczbányának, hanem Besztercebányának is ezen időben megszorult viszonyai voltak. Bél egész általánosságban csak ezt mondja: »Anno Domini MD. die 10. Aprilis urbs t. i. Besztercebánya incendio deleta*¹⁾; »ezen tudósítást azok, kik a város történetével foglalkodtak, egyszerűen tudomásul vették, anélkül, hogy azt további vizsgálódások tárgyává tették volna. Mind a mellett figyelemre méltó, a mit Ulászló király 1500-ki, az alsómagyarországi bányavárosok viszonyainak megvizsgálását rendelő okmányában mond, hogy »his superioribus diebus Civitas nostra Bistriciensis per quosdam incendiarios et malefactores instigante diabolo clam fuit succensa et penitus combusta«²⁾. Ebből világos, hogy Besztercebánya is ellenséges békeháborításoknak volt színhelye, s érdekes volna tisztába hozni, ha vajjon s mennyiben a Dóczyaknak ebben is volt-e részük?

Ezen bonyodalmak alkalmával azonban a bányavárosokra nézve még egy másik nem kevésbé kedvező körülmény is adta elő magát, t. i. hogy a hatalmas és befolyásos Fuggerek és Thurzók barátságát meg nyerték. S ehhez járult még az is, hogy midőn Anna királynénak, II. Ulászló király hitvestársának 1502. a bányavárosok átengedtek, érdekeiket ennek pártolása is támogatta a Dóczyak ellen.

Mielőtt egyébiránt ezen kettős nevezetes támogatásnak hasznát vehették volna, a hét alsómagyarországi bányaváros saját maga is gondoskodott főnállása és jogaik biztonságáról.

Ulászló király t. i. a városok kérésére, minthogy azoknak főbb privilegiumai az Albert király ótai zavargások alatt elvesztek és több részben feledékenységbe mentek, az 1492: 14—16. törvényczikkek értelmében általános vizsgálatot rendelt el, hogy a környék lakosai és birtokosaitól megtudattassék, minő jogok illetik az alsómagyarországi bányavárosokat régi privilegiumaiknál fogva. Ezen célból Dorogházay László ítélőmester a sághi konventnek bizonyosságával küldetett ki, ki a bányavidékre kimenve, a hely színen hozta tisztába a tényálladékot, s a királyi ügyek igazgatója Borsvai Benedek jelenlétében 1500-ik év július 13-kán és az ezután következő

*) *Bél Notitia Hungariae novae*. Bécs 1736. 418. l.

2) Lásd' alább.

napokon Selmecezen a következő comprovinciálisokat hallgatta ki: *Zólyom megyéből*: Radvánszky Györgyöt, Mýkefalvai Jánost, Petőfalvai Istvánt, Lukaviczay Lászlót, Dubraviczky Miklóst és Györgyöt, Zsolnay Jánost és Leusztákot, Kremnicskay Imrét és Fábiant, Zyklaivalvai Miklóst, Osztróluiczky Györgyöt, Lukovay Miklóst és Királyfalvai Jánost; — *Hont megyéből*: Theszary Pétert, Egyházas Maróthi Lipthay Mihályt, Borfői Beke Pétert, a Horváth és a Bory családok több tagját, Zsemberi Pejo Lőrinczet, Királyfiay Apátét és Petesét, Teryeny Érsek Gaspárt, Középhury Miklóst, Fysy Jánost, Kisthury Mihályt, Zsípiký Lászlót és Pétert, Darásy Jánost, Felső-Rakonczay Györgyöt és Istvánt; — *Bars megyéből*: Marosfalvai Demetert és Kisbaracskaik Érsek Jánost mindkettőt alispánt, Egyházi Tamást szolgabíró, Kis Endrédi Imrét, Nagy Endrédi Zabonya Györgyöt és Welchechi Barnabást; továbbá Stengel Pétert és Threuthler Bálintot korponai eskütt polgárokat, Neypert ugyanott »simplex civis alias Notarius«-t; s Sebechleb, Döbriog, Német Pelsőcz, Bábaszék, Szent Antal, Prínchfalva, Siglisberg, Bélabánya, Kul- (Gold)pach, Thepla, Szekel, Moesár és Szent-Egyed helységek bíráit és esküttjeit; végre *Thurócsmegyéből*: Tóth Prónay Györgyöt és Szerafint, Kusali Justh Endrét, Majthényi Mihályt, a Chepchiny család több tagját, Korampházy Bálintot, Raxai Endrét, Keviczay Jánost, Dworczy Lőrinczet és Miklóst, Zorkóczy Gergelyt, Falkosfalvai Pétert és Györgyöt, s a Nagy- és Kis-Jeszeny, Drásfalvai és Dolinay családok néhány tagját. Ezek mindnyájan egyhangulag azt vallották, hogy a bányavárosok privilegiumai szerint, melyek a lejárt zavarok közt elvesztek, emberi emlékezetet túlhaladó régi idő óta mindig az egész országban vámszabadsággal bírtak, s mindaddig a bányaműveik és bányamunkájukhoz szükséges fa tekintetében a szomszéd vidék erdősegeinek teljesen szabad használásában voltak, míg a »Reverendus quondam dominus Urbanus Episcopus Agriensis« testvérei és rokonai Lipcse várának birtokába jutván, őket ebből ki nem szorították ¹⁾.

¹⁾ A tanúk vallomásáról készült okmány hosszas közlését röviden

S ezen tanuvallatásnak alapján erősítette meg II-dik Ulászló király a hét alsó-magyarországi bányaváros privilegialis jogait ünnepélyes formában, Budán augusztus 18-dikán (feria secunda proxima post festum Assumptionis Gloriosissimae Virginis Mariae) 1500. ¹⁾.

foglalja össze Bél, Notitia Hungariae novae IV. köt. 583. l. A dolog fontosságánál fogva itt annak néhány lényeges pontját hozom fel. A kérdőpontok voltak: »De eo utrum praefati civis dictarum Civitatum nostrarum iuxta antiquas ipsarum libertates, contentaque efficacissimorum privilegiorum eorundem eis per divos Reges Hungariae nostros scilicet praedecessores gratiose concessorum, ubique in hoc Regno nostro Hungariae in quibusvis tributorum locis, tam scilicet nostris quam aliorum quorumcumque ab omni solutione tributaria semper exempti fuerint? — ubique etiam in silvis circumiacentibus ligna pro cultura dictarum montanarum et fodinarum necessaria succidere et succidi, ac abinde quo ipsis placuisset libero duci et deportari facere potuerint? — huiusmodique libertatibus a tanto tempore, cuius initii contrarium in hominum memoria non esset, usi fuerint et gavis, ac in earundem libertatum dominio pacifice perstitierint? — et utrum superioribus guerrarum et disturbiorum temporibus, quae videlicet mortuo quondam domino Alberto Rege nostro praedecessore orta fuissent et diutius continuatae, nonnulla ex eisdem privilegiis eorundem civium et inhabitatorum praefatarum Civitatum nostrarum durantibus eisdem guerris et disturbiiis per Bohemos aliosque hostes et inimicos, ac spoliatores et depraedatores iam dicti Regni nostri aliquibus ex eisdem Civitatibus incendio combustis concremata, alia vero per frequentes invasiones, spoliaciones et depraedaciones earundem Civitatum nostrarum per eosdem hostes et inimicos factas, directa, et ab eisdem civibus deperdita et alienata fuerint? — Dum vero demum his superioribus diebus dicta Civitas nostra Histriciensis per quosdam incendiarios et malefactores instigante diabolo clam fuisset succensa et penitus combusta; tunc ibi illa etiam, quae ipsi civis dictarum Civitatum nostrarum ex praefatis ipsorum privilegiis pauca, sedatis et cessantibus antedictis guerris et disturbiiis non sine gravibus eorum laboribus et exponsis reinvenire et recuperare potuissent deperdita et decremata extiterint, an ne?« A sághi konventnek erre felterjesztett jelentéséből kitészett, hogy a tanuvallatás kellő módon megtörtént, a király pedig tudomásul vette, »praescriptam inquisitionem ac attestationem in comprobationem praemissorum iuxta contenta Decreti nostri plenarie et sine defectu aliquo celebratam et factam fuisse.« (II. Ulászló királynak 1507. Budán »sexto die feriae quartae proxima post festum Assumptionis Beatae Mariae Virginis« készült okmányából.)

¹⁾ »Quas litteras et exemptiones dictis civibus et inhabitatoribus antelatarum Civitatum nostrarum nos ex consilio deliberationeque domi-

Ezen privilegiummal összefüggésben állt a királynak egy 1502. május 18-ki szabadalma, melylyel az alsómagyarországi bányavárosokat és lakosaikat felhatalmazza, hogy minden külső megtámadók, s névszerint a Dóczyak ellen, midőn jogaikat háborgatni vagy sérteni akarják, saját erejükkel magukat védelmezhessek ¹⁾.

norum Praelatorum, Baronum, Magistrorumque Prothonotariorum ac Sedis Judiciariae nostrae Juratorum Assessorum super omnibus praemissis vigore praemissae inquisitionis seu attestationis modo praemissae factae et celebratae, juxta contenta dieti Decreti nostri Generalis (1492: 14—16. t. cz.) eidem civibus et inhabitatoribus praescriptarum Civitatum nostrarum novae nostrae donationis titulo dedimus, donavimus et contulimus: stb.

¹⁾ »Wladislaus stb. fidelibus nostris prudentibus et circumspicientibus Judicibus et Juratis ceterisque civibus et Communitatibus Civitatum Montanarum nostrarum Crenniciensis, Sebniciensis, Bistriciensis, Wybanya, Bakabanya, Feyerbanya et Libetha, ad Cameram nostram Crenniciensem pertinentium praesentibus et futuris s. et gr. Quamvis nos iam plene cognoscamus et pro comperto habemus ex attestatione vicinorum et commetaneorum, nobiliumque comprovincialium Barsiensis, Hontensis, Zoliensis et de Thurocz Comitatum, ac Judicum, Juratorum, ceterorumque civium et incolarum certorum oppidorum, possessionum et villarum, vobis et dietis Civitatibus nostris circumpositorum et adiacentium in aliis litteris nostris privilegialibus exinde confectis clarius contentis et specificatis, fidelitates vestras ab omni solutione tributaria tam de personis propriis, quam etiam de rebus et bonis vestris quibusvis ubique et per totum hoc Regnum nostrum ab antiquo fuisse et esse exemptos et supportatos; ubique etiam in sylvis vobis circumpositis et circumadictis, quae scilicet Regales et Reginales fuerunt, ligna pro cultura montanarum et fodinarum necessaria libere succidere et succidi facere, ac pro libitu deferendi et deportandi semper potestatem habuisse; tamen quia intelligimus nonnullos esse ex vicinis vestris, praesertim vero Egregios Damianum Clementem, Franciscum et Ladislaum de Naghluche, et alios eorum fratres, qui ab eo tempore, quo castra Lypeche et Saskw ad manus eorumd evenerunt, vos aliosque cultores montanarum ad solutionem theloniorum saepe compellerent, et a succisione sylvarum, quibus vos ab eo tempore, cuius initium contrarium memoria hominum non comprehendit, pro cultura montanarum semper usi fuissetis, prohiberent, homines vestros ad succisionem huiusmodi lignorum destinatos alios diversis iniuriis, alios vero verberibus afficerent; saepiusque per litteras nostras et mandata requisiti et moniti, nunquam ab impedimento vestro cessare voluerunt, per hocque nobis et Regno nostro in cultura montanarum et fodinarum nostrarum non mediocre dampnum fecerunt, et in dies facere non

Már mi a bányavárosok barátságos viszonyát a *Fuggerek*-hez és a *Thurzók*-hoz illeti, miután itteni feladatomban ezen családok történetére nem terjed ki, csak néhány rövid megjegyzésre szorítkozom.

A *Fuggerek* egy előkelő augsburgi család voltak, kik mint takácsok ¹⁾ iparfoglalkozásuk és üzletök által gazdagodtak meg. Reánk nézve Fugger Jakab, és két unokaöccse Raimund és Antal bírnak érdekel. Jakabnak kereskedelmi összeköttetései messze a német birodalom határain túl az akkor felfedezett Amerikáig hatottak ki, melyeknek folytán oly nagy lett vagyona, hogy I. Maximilián császárnak 170,000 aranyforintnyi kölcsönt adhatott. Tirolban és Magyarországon, s itt különösen Besztercebányán a leggazdagabb rész-bányákat birta haszonbérben, s II. Lajos király korában az ország pénzügyeire nevezetes befolyást gyakorolt. Midőn később Augsburgba visszavonult, testvére Péternek két fia, névszerint Antal, folytatta itt üzletét. Különben hatalmas birtokosok is voltak, s névszerint Vörösköt és Detrehköt birták Pozsony megyében.

A *Thurzók* pedig magyar nemes család, mely Bethlenfalvából való volt Szepesmegyében, az egykori királyi lándzsások főhelyéből, melynek nevét családi praedicatumúl is használta. Ezen családnak régibb viszonyait itt szintén tekinteten kívül hagyom, s csak négy tagját emelem ki, idősebb

cessant. Cum autem nos ex debito regiminis officio teneamur, sicut alios subditos nostros, sic non minus fidelitates vestras in eorum libertatibus conservare et facere etiam conservari: vobis id gratiose duximus annuendum et concedendum, ut si de cetero praefati nobiles de Naghluche, aut alii quipiam vos in libertatibus vestris turbare, ac telonium super vos et alios cultores montanarum exigere, vel a succisione lignorum in silvis praetactis habitorem vos, vel homines vestros prohibere voluerint, vos pro libertatis vestrae privilegio eis resistere, vosque contra ipsos protegere et defensare possitis et valeatis stb. Datum Budae feria tertia proxima ante festum Beati Urbani Papae a. D. 1502. (Hiteles másolat után. V. 5. Ból Notitia Hungariae novae IV. köt. 583. l.)

¹⁾ A család alapítója János volt, Grabenben egy Augsburghoz közeli faluban takács, ki a XIV. században Augsburgba telepedett által. A hazánk történetében ismeretes Jakab, a ki a német birodalom nemeségét is nyerte, az említett Jánosnak volt másodunokája.

Jánost az u. n. krakkói consult¹⁾, és három fiát Györgyöt, Eleket és ifjabb Jánost. Id. Thurzó Jánosnak neve halhatatlan a magyarországi ipar történetében, s nemcsak a történelem, hanem a költészet által is ünnepeztetik. Azon tradicionális elbeszélésnek kritikái vizsgálódása, mikép ő közönséges munkásnak áruhájában Velenczében a rézvásztás finomabb módját tanulta, melyet a köztársaság legnagyobb titokban tartott műhelyeiben, s hogy azután onnan a legnehezebb akadályok közepette csak életveszéllyel menekült, a mint ez hazai költeményeinkben énekeltek meg²⁾, s a szinpadra is hozatott, itt nem feladat. Annyi tény, hogy János már II. Ulászló király uralkodásának kezdő éveiben Besztercebányán nevezetes bányabirtokos volt, s hogy üzleteiben Fugger Jakabnak volt társa. A Besztercebányán nyert rézet Lengyelországba, Sléziába, Thüriagiába, Tirolba és Friaulba vitték ki, hol a Krakkóban, Boroszlón, Erfurtban és az Etsch folyó mellékén lévő kohókban dolgoztatott fel. De miután I. Maximilián császár, hogy schwatzi bányáit Tirolban a magyarországi réz concurrentiájától megszabadítsa, ennek bevitelét eltiltotta, Thurzó János Besztercebányát tette rézkikészítésének középpontjává, — s itteni rézolvasztása számára II-dik Ulászlótól az 1496. májushó 17-diki nevezetes privilegiumot nyerte (datum Posonii feria quarta proxima post festum Resurrectionis Domini), mely a besztercebányai rézipar emelkedésének lett alapja³⁾. Fia György 1497. Fugger Anna, Jakabnak nővérével lépett házasságra.

Hogy mindezen események a Dóczyak viszonyaira nem maradtak befolyás nélkül, arról két ténykörülmeny tanusko-

¹⁾ L. Grabowski *Ambró*, Starozytnicze Wiadomości o Krakowie. Krakó 1852. 287. l. Sírját 1863. meglátogattam az ottani Boldogságos Aszony-templomban. (Kosciól Panny Maryi.)

²⁾ A Venetia Thurzó didicit confusa metalla
Secernendi artem, qua Regno comoda multa
Attulit Hungariae. stb.

³⁾ A privilegiumot közölte *Schmidt Ferencz Antal*, Chronologisch-Systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien stb. I. köt. Bécs 1834. 65. l.

dik. Az egyik, hogy nem akartak többé osztatlan állapotban maradni, s 1500. a király Ellyevölgyi János ítélőmestert küldte ki, ki előtt az osztály megtörténjék¹⁾.

Az osztály ez által el is rendeltetett, s ezen alkalommal Revistye Dóczy Balázs fiainak Balázsnak és Lászlónak, s Benedek fiának Ferencznek, s Lipcse Dóczy János fiainak jutott; Saskő vára és a többi osztatlan vagyona nézve pedig az határozatott, hogy azon túl is közös maradjon²⁾; s az osztálynak ezen tervezése 1500. april 11. (sabbato proximo ante dominicam Ramispalmarum) a személynöki törvényszék által helyben is hagyatott. De midőn a kitűzött határnapon, vagyis junius 8-kán (secundo die festi Pentecostes) az osztató bizottság a szent-benedeki konvent bizonyosságával a hely szí-

¹⁾ «Wladislaus stb. iudex nostro Egregio Magistro Johanni de Ellyenewlgh Protonotario Personalis Praesentiae nostrae s. et gr. Cum se prius questus nobis fuisset fidelis noster Egregius Franciscus filius condam Benedicti de Naghlwehe cubicularius noster contra Egregios Blasium et Johannem de eadem Naghlweha fratres suos patruales in eo, quod iudex sit de bonis et iuribus possessionariis, quae praefatum condam Benedictum, et ipsam Franciscum filium eiusdem cum diebus Blasio et Johanne aequali iure concernerent, iuxta Regni nostri consuetudinem portionem rectam et debitam dare nolissent» stb. (Ennek folytán osztató parancs) Datum Budae feria quinta proxima ante festum Beati Valentini martiris anno Domini 1500. (Az eredeti után).

²⁾ Ellyevölgyi János ítélőmesternek jelentése szorint az osztály Léván történt általa és a felek bizalomférjai (arbitri) által, az érdekeltek részint jelenlétben részint képviselők általi részvéte mellett, úgy hogy »taliter concordasset, quod Castrum *Revistye* vocatum in Comitatu Barsiensi habitum annotatis Blasio, et Ladislao eiusdem Blasii, et Francisco praefati condam Benedicti filii; Castrum autem *Lypche* nuncupatum in Comitatu Soliensi habitum, annotatis Johanni, Damiano, Clementi, Urbano, Thomae et Gregorio filiis eiusdem Johannis pro locis mansionum reliquissent et commisissent; Castrum vero *Saskew* dictum in praefato Comitatu Barsiensi existens, sed et universas et quaslibet possessiones portionesque et iura possessionaria, tholonii et vada, ac alias quascunque utilitates tam ad dicta tria Castra Revistye, Lypche et Saskew pertinentia, quam etiam possessiones, portionesque et iura possessionaria ipsarum partium in Challockwz et alias ubilibet et in quibuscunque Comitatus Regni nostri existentia et habita (demptis dumtaxat illis bonis et iuribus possessionariis, quae videlicet praefatos Franciscum filium Benedicti, ac filios et filias Damiani post matres ipsorum concernerent stb.) in duas rectas et aequales dividere et sequastrare debebant partes» stb.

nén megjelentek, Dóczy János, Damián és Tamás előbb sem Lőpcsen, sem a Saskói várban találhatók nem voltak, utóbb pedig, midőn Damián Lőpcsen megjelent, János az osztály ellen tiltakozott ¹⁾; s így az osztály meghiúsult.

A másik érdekes körülmény volt azon előzékenység, melylyel Thurzó Jánossal — kinek tekintélye és befolyása az udvarnál ekkor az által emelkedett nagyra, hogy Beatrix özvegy királyné követeléseinek kielégítésére 200,000 forintot előlegezett, melyeknek fejében Zólyom vára és a hét bányaváros köttetett le neki zálogul — erdők használására nézve; az ettől kívánt szerződést megkötötték ²⁾.

¹⁾ A szentbenedeki konventnek jelentése szerint: »quod cum feria secunda proxima post festum Pentecostes, termino scilicet in aliis litteris obligatoriis Vestrae Serenitatis (i. l. Uladislai Regis) unacum praefatis Francisco et Ladislao, ac dictis electis ad oppidum Lypeche accessissent, praefati Damianus et Thomas filii Johannis, sed neque idem Johannes ibidem praesentes fuissent, eodemque in castris Saskew esse dixissent, ubi eosdem usque ad feriam quartam expectassent, sed iidem non venissent; exinde vero redeundo ad dictum castrum accedere voluissent, praefatos Damianum ac Johannem patrem eiusdem in oppido Bystrice abivissent (így »invenissent« helyett), ubi eadem partes supradictam divisionem tractassent. Et dum iidem Franciscus et Ladislaus una cum nostro testimonio et dictis electis eo modo ad propria remeare habuissent, ac in possessione Kyralfalwa ad hospitium condescendissent, idem Damianus ipso insecutus fuisset, promitteretque ipse Damianus ad fidem suam Christianam, et ad amissionem sui honoris, quod si ipsi revertentur ad praefatum oppidum Lypeche, extunc stb. dictam divisionem facere promptus erit et paratus; praefatique Franciscus et Ladislaus, una cum suis electis et nostro testimonio rursus stb. ad saepedictum oppidum accessissent stb. Cum autem feria sexta proxima ante festum Sanctae et Individuae Trinitatis stb. praefatum oppidum Lypeche dividere incepissent; tunc stb. idem Johannes pater dicti Damiani per quendam Johannem Harbit familiarem suum dictos electos nobiles ab huiusmodi divisione prohiberi fecisset usque ad revisionem Vestrae Maestatis stb. Datum tertio die praescriptae feriae sextae ante festum Sanctae et Individuae Trinitatis a. D. 1500. (Az eredeti után.)

²⁾ »Item de concordia cum Johanne Thurzo, quia aliud fieri non potuit; melius est, ut ad parvum tempus habeamus patientiam, quam nobis eveniat maius periculum. Et nunc praesertim, quia in brevi Regiam portabunt. Et ego timeo, quod si ipsi conquerantur super nos, ut nihil boni de hoc fiet.« stb. Dóczy Ferencz leveléből Dóczy Lászlóhoz.

Ezen időben (1502), várták Budán Anna királynét, II. Ulászló új házastársát, ki oda is érkezett, és még ugyanazon évben (augustus 10.) koronáztatott meg. A királynéi birtok kérdése is Zólyomra és a bányavárosokra nézve tisztába hozott; mert Anna királyné 1504. május kezdetén Thurzó János tanácsával élve, már rendeleteket bocsátott a városokhoz ¹⁾, s birtokának átvételére 1505. udvarmesterét Gözonoj Melack Jánost küldte oda ²⁾.

Hogy az udvarnál a conjuncturák akkor a Dóczyakra nézve nem igen kedvezőleg álltak, az azon készülletekből is kitetszik, melyeket ellenök Bakács Tamás esztergami érsek és György corbavai gróf tettek, amaz, hogy Revistyt ³⁾, ez

Datum Budae sabbato proximo post octavam Sacratissimi Corporis Christi 1501. (Az eredeti után.)

¹⁾ P. o. »Nos Anna D. gr. Regina Hungariae et Bohemiae stb. quod veniendo nostri in praesentiam circumspectus Balthasar Stark Notarius nostrae Civitatis Schemnicensis, exposuit nobis in persona fidelium nostrorum Iudicis Juratorum Civium, nec non totius Communitatis Civitatis nostrae Schemnicensis, quomodo varias semper difficultates et contentiones nonnunquam inter separatores auri et argenti, nec non inter montanistas montanarumque cultores circa cremationem argenti et examinationem auri in eo contenti subortas considerantes, ad quas difficultates removendas communi eorum consilio, accedente ad hoc consensu fidelis nostri Egregii Johannis Thurzo moderni Camerarii, unum probatorem singularem et privatum, quem inter se ad hoc vellet eligere magis idoneum, habere constituissent stb. supplicantes itaque Nostrae Maestati, quatenus huiusmodi officii collationem, et locationem sive electionem hominis ad hoc idonei ipsis permittere stb. gratiose dignemur. Nos igitur stb. mandamus fidei nostro Egregio Johanni Thurzo Comiti Camerae nostrae Cremnicensis moderno, nec non futuris nostris ibidem Camerariis et Vicecamerariis, quatenus praefatos subditos nostros in electione confirmationeque, seu amotione et repositione hominis cuiuscunque, quem duxerint ad id officium magis vel minus idoneum deinceps eligere, nullo modo impedire vel turbare contra hanc nostram privilegiam concessionem debeat et teneamini stb. Datum Budae sabbato proximo post festum Inventionis Sanctae Crucis a. D. 1504. (Az eredeti után.)

²⁾ *Horáth Mihály*, Brüsseli Okmánytár I. köt. 18. és 20. ll.

³⁾ Még 1502. Bakács Tamás Dóczy Lászlóhoz írt levelében csak a jobbágyain elkövetett jogtalan bánzásokról írt panaszokdott:

»Egregie amice dilecte. Non dubitamus, te non ignorare, quod jobationes huius Ecclesiae nostrae Strigoniensis ex antiqua libertate

hogy Lipesét *) perelje el tőlük. S hogy ezen veszedelmek szerencsésen elhárítottak, azt a család kiválólag Dóczy Fe-

nullibi in hoc Regno tributum solvere teneantur. Intelligimus autem, qualiter tu in locis tributorum tuorum, forte de ceterorum etiam fratrum tuorum, ut creditur, voluntate eosdem jobagiones nostros turbares. His enim diebus tres veliculos oneratos ordeis et siligine, decem equos jobagionum nostrorum de Kerezhthwr, in Sarnocza, loco scilicet exactionis tributorum tuorum, per tributarios ibidem constitutos auferri fecisses. Qua temeritate id per te aut tuos contra libertatem huius Ecclesiae nostrae fieri debuisti, excogitare non possumus. Ob hoc te per praesentes requirendos iuximus, velis tuis tributariis praedictis committere, ut a tali turbatione nostrorum supersedeant, et dampna illata nostris restituant. Quoniam certus esto, alias nos nostros in dampno relinquere non possumus. Ex arce nostra Strigoniensi feria sexta proxima post festum Sancti Blasii etc. 1502.*

Kivól. »Egregio Ladislao Phylep etc. amico nobis dilecto»

»Th {tit. S. Martini in Montibus } Strigoniensis»
 {S. Rom. Ecclesiae Presbiter Cardinalis}

(Az eredeti után).

De 1504. Bakács Tamás már Revistye vára iránt pert indított. Ide tartozik 1) »Wladislaus stb. Conventui Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron a. et gr. Dicitur nobis in persona fidelis nostri Reverendissimi in Christo patris domini Thomae tituli Sancti Martini in Montibus Sanctae Romanae Ecclesiae Presbiteri Cardinalis Strigoniensis etc. quomodo ipse in dominium Castru Rewische vocati, ac oppidi Sernowcze, nec non possessionum Womicze stb. ipsum dominum exponentem et Ecclesiam suam Strigoniensem praedictam ex quadam concubiali permutatione titulo pignoris concernens, legitime vellet introdre stb. (iktatási parancs). Datum Budae feria tertia proxima ante festum decollationis Beati Johannis Baptistae a. D. 1504. — 2) »Serenissimo Principi stb. (a konventnek jelentése, hogy az iktatás »in die festi depositionis Beati Emerici Ducis proxime praeterito« megtörténvén); tunc nobilis Georgius de Kondroff familiaris Egregii Francisci de Naghluche in persona eiusdem stb. (ellenmondott). Tandem feria quarta proxima post dictum festum depositionis Beati Emerici Ducis Johannes More dictus de Besse familiaris Egregii Sigismundi filii quondam Johannis Waydaff de Lewa in eiusdem Sigismundi domini scilicet sui persona stb. (ellenmondott). Datum die decimo sexto executionis praemissorum — 3) »Nos Wladislaus stb. quod cum in causa inter Reverendissimum in Christo patrem dominum Thomam tit. S. Martini in Montibus S. R. E. Presb. Cardinglem Strigoniensem etc. ut actorem ab una, ac Egregium Franciscum de Naghluche ut in causam attractum coram Nostra Personali Praesentia stb. (a fentebbi perirat felmutatva volt, az utóbbi annak átiratát kérte) Datum Budae tricesi mo

rencznek köszönhette, ki — mint már fentebb láttuk — épen ezen időben az udvarnál mindinkább nagyobb befolyással kezdett birni.

Mindezen körülmények daczára azonban a békesség az alsómagyarországi bányavidéken még sem tudott meghonosulni.

Láttuk ugyanis már fentebb, hogy a három várnak birtokában lévő Dóczyak egyáltalában nem voltak békeszeretők, s hogy — usarpált földesuri követeléseik és jószágaik határai iránt — valamennyi szomszédaikkal folyton folyva perlekedtek *).

secundo die octavarum festi Beati Michaelis Archangeli a. D. 1506.* — 1) »Nos Emericus de Peren Comes Perpetuus Comitatus Aba-Wywarriensis, Regni Hungariae Palatinus et Iudex Comanorum stb. quod nobilis Nicolaus de Azzywewelgh locumtenens procurator Egregii Francisci de Naghluche in persona eiusdem stb. (protestatio hogy az említett átirat neki ki nem adatott) Datum Budae tertio die termini praenotati a. D. 1506.* stb. stb. (Az eredeti példányok után.)

*) »Relatoriae Conventus Beatae Mariae Virginis de Saagh super statute in Castro Lypehe opidis item stb. omnino in Zoliensi Comitatu existentibus vigore statutoriarum Iudicis Curiae Regiae »Dicitur Nobis« pro Georgio filio condam Nicolai filii Pauli Comite Orbaviae (Corbaviae) titulo dimtaxat pignoris peracta, contradictionibus tamen Damiani et Ladislai de Nagyluche quoad totum stb. sauciata, anno 1504. expeditae, sub authenticis anni 1506. judiciariis paribus« (Az országos, előbb budai kir. kamarai levéltár lajstromkönyvéből. Az eredeti már évek előtt kivételt, és még vissza nem került.)

*) Ennek constatalása tekintetéből szabadjon példaképen még kiemelnem: 1) Dóczy Ferencznek már fent említett 1501. június 12-ki levelét Dóczy Lászlóhoz, melylyel ezt következőleg inti: »De thelonio in Zarnocza accipiatis, sicuti et prius accepistis, tam de montanistis quam de aliis« — 2) A Garam folyón kizárólagos halászati jogot usarpálván, minden mást a halászat gyakorlásából kizárni igyekeztek. Ezen követeléseket a következő protestatióval tartották fön: »Nos Conventus Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron stb. quod Alexius de Muthan in Egregiorum Francisci, nec non Damiani, Thomae, Gregorii et Urbani de Naghluche personis stb. nobiles Nicolaum ac Emericum Zobonya de Warad, Ladislaum de eadem, Bartholomaeum Thewrek de Nagh Emewk, Nicolaum Weres de eadem, Johannem Pasca de Palasth, nec non nobiles dominas consortes eorundem Bartholomaei, Nicolai et Johannis, Sigismundum de dicta Warad, Nicolaum de Kywrth, Albertum de Lythas, et alios quoslibet a piscatione fluvii Gron intra veras metas Rewysthe in Comitatu Barsiensi existentis, usufructum stb. prohibuit et contradixit

Ehhez képest nem volt valami rendkívüliség, hogy a bányavárosokkal 1500. után is egyenletlenségben voltak, s

publice et manifeste stb. Datum feria sexta ante dominicam Quasimodo a. D. 1502. — 3) Dóczy László Kemnében bírt házának Parkas nevű lakosát onnan legmúltánytalanabb módon kiutasította, mely ügyben unokatestvére Dóczy István győri olvasókanonok hozzá Győrből »in die Mathaei Apostoli« közhenjáró levelet intézett.

A földesúri hatalomnak ezen részint visszaélésén részint túlzott gyakorlásán (erről áll az elv »summum jus summa injuria) kívül a Dóczyaknak folytonos határpercei is voltak a szomszéd birtokokkal. Például említem 4) a rovistyói uradalom részéről a folytonos határperlekedést az elefánti pálosokkal bizonyos Feketevizmelleke nevű terület tárgyában, melyet a pálosok mint Welikopolya helységük tartozékát bírtak. A XV. század kilenczvenes éveiben ismételve voltak a hely szí-
nén tárgyalások és tanúvallatások, mely alkalommal igen sajtáságos jelenségekre találunk. Így midőn egykor Dóczy László egy juhtanyára mutatván azt mondta: »In hoc ovili tenni diu oves meas, et ipsarum usus fui;« s Tamás a pálosok perjele azt jegyezte meg, »qualiter si etiam usus fuisset, potentia sua mediante usus fuisset«; Dóczy a tanúkhöz fordulva azt válaszolta: »Ecce auditis Dominationes Vestrae, solus fatetur, quod possedi et usus sum; in acquisitione (keresetében) autem sua dicit, me occupasse circa festum Sancti Andreae Apostoli proxime praeteritum.« Még 1510. a Dóczyaknak következő protestatióját talál-
tam: »Nos Capitulum Ecclesiae Nitriensis stb. quod Egregius Franciscus Dóczy de Naghlucha in sui ac Egregiorum Damiani, Ladislai, Thomae et Gregorii de eadem Naghlucha nominibus et personis stb. (protestált), quomodo silvas et terras illas in pertinentiis Castris Revisthye vocati, intra scilicet veras metas possessionis Fyrez in Comitatu Barsiensi habita-
tae, quas alias ipse protestans ad petitionem venerabilium et religiosorum fratrum Heremitarum Ordinis Sancti Pauli primi heremite in claustro Sancti Johannis Baptistae supra Elephant constructo degentium eisdem pro tempore utendas annuisset et concessisset, iidem fratres Heremite sibi ipsis vindicare et appropriare niterentur stb. Datum feria tertia proxima post festum Beati Mathaei Apostoli et Ewangelistae a. D. 1510.« — 5) A lipcei uradalom részéről nevezetes volt azon határvillongás a blatniczai uradalommal, melynek alkalmával egy Péter Szent Györgyi és Bazini gróf és országbíró által 1503. Budán »in festo Beati Valentini martiris« elrendelt vizsgálatkor Dóczy László és Péter az iránt panasz-
kodtak, hogy Alsó Zaturecai Vajda György, Korombázi Koron Bálintnak Blatniczai várának várnagya számos népével betörvén »ad silvas alpinarum dictorum exponentium intra veras metas portionum possessionariarum eorundem exponentium in possessione Dubova in Comitatu Zoliensi existenti adiacentium, circa Castrum Lypche appellatum pertinentes, abinde mille et ducentas oves quorundam Christiani et Stephani

hogy Thurzó János ellen, ki azoknak érdekeit előbb mint zálogbirtokos, utóbb pedig mint körmöczi kamaragróf fentartotta és védelmezte, a legerősebb fenyegetésekkel és formaszerű leselkedésekkel éltek, úgy hogy ez Dóczy Ferencz előtt panaszt tett, hogy unokatestvérei Damián és Kelemen élete ellen törnek. Másik unokatestvére László is annak egyik molnárát, ki vízi építkezéseket tett, elfogatta. Erre Ferencz a testvéreit figyelmeztette, hogy Thurzónak barátsága mi fontos és hasznos reájok nézve, s mivel ez velök jó egyetértésben kíván élni, nekik azon tanácsot adta, hogy minden személyes sértéstől tartózkodjanak, s az elfogott molnárt is ismét bocsássák szabaddá ¹⁾.

Ugyanazon évben Dóczy János a körmöczi tanácshoz is levelet írt, melyben tagadván, hogy ő erdeinek használását az ottani polgároknak megengedte volna, azt adja tudtúl, hogy

Walachorum, jobagionum eorundem exponentium in dietis portionibus eorundem possessionariis in dicta possessione habitis commorantium, in eisdem sylvis alpinarum pascentes, repertas minus juste et indebite auferri abigique et depelli stb. fecisset potentia mediante« stb. (Eredeti példányok után.)

¹⁾ A levél kelt Olmützben april 12-én (feria tertia ante Tiburtii.) Dóczy Ferencz unokatestvérének Lászlónak ökkép ír: — — — Conquestus est mihi hic dominus Johannes Turzó, quomodo fratres nostri videlicet Damianus et Clemens sibi intinassent, quod ipsum interficere vellent, et multa alia quae vobis nunc scribere non possum stb. Sed super vos nichil omnino conquestus est, praeter quod illum molendinarium, qui in Selanez illum kunst praeparabat, captivasset; rogat etiam magnopere, ut vobis scribam, ut ipsum dimitteretis. Ego de facto nichil scio; vos scitis, quid cum ipso facere habetis. Sed si non est cum dampno nostro, dimittatis ipsum; quia scitis, quod etiam ipse dominus Turzo amicitiam fecit, ideo dignum est, ut etiam quod ipsi aliquid faciamus. Vos provideatis, quid sitis facturi. Ceterum rogat etiam me, ut ego vobis scriberem, ut ligna pro illo kunst ad Sempulciam daretis. Videatis si potestis facere aut non. Si non est cum dampno nostro, faciatis; vel ut pretiantur pro ipsis lignis, vendatis eis quantum vultis, nisi ut solvant. Quia si pro ipso domino Turzo oporteret, unaticum libenter darem. Sed illis, qui quotidie nobis intendunt facere iniuriam, videatis quid sitis facturi, si dabitur aut non. Si pro pretio emere volunt, hoc ego vobis non prohibeo. Sed quicquid pro domino Johanne Turzo facere potestis, faciatis, rogo vos; quia ipse potest nobis esse amicus, utque et dicit se esse nostrum amicum« stb. (Az eredeti után.)

minden esetről, melyben ilyes ísmét történni fogna, a királynak panaszt fog tenni ¹⁾).

Ezen körülmények megmagyarázzák azt, hogy Dóczy Ferencz, midőn őt a király 1504. Zsigmond oppaviai herceghez követül küldte, ezen alkalmat arra használta fel, hogy a királytól magának valamennyi pereire nézve moratoriumot eszközöljön ²⁾. S így történt, hogy midőn 1505. a lipcei vár ellen, melyet — mint fentebb láttuk — Dóczy Damián és Kelemen birtak, Koromházai Korom Bálintné Netzpáli Söfia részéről végrehajtás intézettek: Dóczy Ferencz azonnal előállt, s azt akadályoztatta, vagyis — mint a thuróczi konvent a királynak jelenté — »vi et potentialiter repulit« ³⁾.

¹⁾ »Notum facio Vestris Dominationibus, quomodo iam aliquibus temporibus evolutis, quomodo mecum tractastis ex parte silvae nostrae stb. quod hominem nostrum velletis inculpate pro aliquibus equis (vestris, et) nunc dicunt aliqui, quod equi illi non sunt subtracti, sed sunt recepti, ut boni homines sciunt, ubi equos illos receperunt. Et etiam intelleximus, quod unus concivis vester narravit, quod nos dedimus libertatem in silva nostra. Nos de illo nihil scimus, quod dedissemus alieni vestrum — are. Supplico Vestras Dominationes, quod continue vestrum illum velitis constringere, quo habeat pacem cum homine nostro. Si autem homo noster flet Dominationibus Vestris culpabilis, volumus vobis justitiam administrare; et speramus, quod Vestrae Dominationes secus non facietis. Si autem non sciatis veraciter, quod una cum fratribus nostris illa volumus providere mediante jure primo coram Regia Maestate, et coram diversis provinciis regnicolarum stb. Datum in Lipex feria quarta proxima — — — — a. D. 1502.« (kivül) »Prudentibus et circumspicientibus viris et amicis Judicis et Juratis Civitatis Ormyezbane, amicis nostris multum honorandis.« (Az eredeti után.)

²⁾ »Wladislaus stb. Reverendissimo in Christo patri domino Thomae stb. Misimus celeri admodum cursu fidelem nostrum Egregium Franciscum Dóczy Cubicularium nostrum stb. ad Illustrissimum Principem dominum Sigismundum Oppaviae Ducem stb.; propter quod ipse prosecutioni causarum suarum commode superintendere non poterit. Ob hoc nos universas et quaslibet causas eiusdem, atque generosae dominae Margarethae genitricis ipsius stb. interim quoad idem Franciscus in huiusmodi nostris servitiis extra Regnum occupabitur, differendas et prorogandas duximus stb. Datum Budae feria quinta proxima ante festum Beati Lucae Evangelistae anno Domini 1504. (Az eredeti után.)

³⁾ » — — — quod Castrum Lypcha cum universis pertinentiis suis apud manus Egregiorum Francisci Dóczy de Naghiwehe, ac Damiáni, Clementis et Ladislai fratrum eiusdem ad praesens esset stb.; cum

Ezzel szemben a bányavárosokat kicsapongásokról vádolni egyáltalán nem lehetett, sőt tény az, hogy Thurzó Jánosnak közreműködése mellett saját keblökben jó rendet tartottak ¹⁾).

Felemlítendő azonkívül az is, hogy követeket Budára a királyhoz küldötték, kitől az oktávás törvényszék útján 1504. régi jogaiknak, különösen azoknak, melyeket beismerni a Dóczyak folyton vonakodtak, ünnepélyes megerősítését újból kinyerték ²⁾).

eodem (a király és a thuróczi konvent embereit) illac pro executione praefatarum litterarum ad iudicatorio sententiam illam (feria quinta scilicet in coena Domini) venire rescivissent; extunc nobilis Paulus de Thata familiaris praefati Francisci Dóczy modernus possessoris eiusdem Castri Lipcha et pertinentiarum eiusdem, per eundem in dicto Castro constitutus, associatis aliis quam pluribus sibi familiaribus, evaginato gladio ex impetu accessisset, et eodem in persona praedicti Francisci Dóczy, domini scilicet sui, vi et potentialiter repulisset stb. (A thuróczi konventnek jelentéséből.)

¹⁾ Kachelmann, Geschichte der ung. Bergstädte III. köt. 130. sk. II.

²⁾ Wladislaus stb. universis et singulis dominis Praefatis, Baronibus stb. Noveritis, quod nobis in praesenti feria sexta proxima ante dominicam Laetare una cum nonnullis dominis Praefatis, Baronibus Magistrisque Prothonotariis et huius Regni nostri Nobilibus, Sedis scilicet nostrae Iudicariae Juratis Assessoribus in praesentibus terminis celebrationis Brevium Iudiciorum diei dominicae Invocavit hic Budae constitutis et existentibus, praedentes et circumspicenti Stephanus Pewros Judex Civitatis Bistriciensis, ac alter Stephanus Kyselmegel et Johannes Kreussel Notarius Civitatis Cremliciensis, nec non Balthasar Stock civis et Notarius Civitatis Schomniciensis, Georgius Gattner Juratus Civis Civitatis Bakabánya, item Gregorius Juratus Civis Civitatis Lybetha, Johannes Hykel Juratus Civis Civitatis Wybánya, ac Christophorus Woyhko Juratus Civis Civitatis Feyerbánya, in eorum ac universorum civium et inhabitatorum, nec non montanistarum et urbanariorum in eisdem Civitatibus nostris commorantium, ac etiam aliorum quorumcumque montanistarum montana ibidem colentium, Nostrae Maestatis, ac dictorum Praelatorum et Baronum stb. venientes in praesentiam, et gravem imo lamentabilem querelam stb. deposuerunt eo modo: Quod quamvis antiquis eorum libertatibus et praerogativis requirentibus fidem eives, nec non montanistae et urbanarii, ceterique inhabitatores praedictarum Civitatum nostrarum, sed etiam alii cuncti regnicolae huius Regni nostri, ac alterius cuiusvis status et conditionis homines victualia, et alias res et merces omnium generum, pro usu et necessitate montanarum, seu urbanariorum

Dóczy Ferencz ez alatt — mint látszik — a királynak hasznos szolgálásokat tett; mire ez neki jutalmul 1506. Plathy

rarum et fodinarum nostrarum ad dictas Civitates, ac terras et pertinentias earundem per terras et dominia universorum regnicolarum nostrarum sine aliqua thelonii et tributii solutione ad ipsas Civitates, fodinas et montanas libere et pacifice conducere et conducere facere facultatem habuerint, et ab omni porsus tributii sive thelonii solutione, prout hoc et id etiam, per evidentia testimonia et documenta compertum, et tandem per Sedem Judicariam iuxta contenta Decreti nostri juris ordine observato approbatum esse dinoscitur; et praeterea etiam in silvis nostris Regalibus et Reginalibus circumiacentibus ad culturam montanarum et fodinarum ligna necessaria et sufficientia succidendi, ac quo eis placuisset deportandi ac deferendi plenam habuissent facultatem stb.; tamen vox non curatis huiusmodi libertatibus stb., eosdem ac homines ipsorum victualia, et alias res et merces pro usu et necessitate dictarum nostrarum fodinarum, montanarumque et urburarum ad praescriptas Civitates, fodinas seu montanas, et terras earundem conducentes, in possessionibus seu locis vestris turbaretis, ac etiam stb. tributum super eosdem cives, montanistas, seu urburarios ac homines ipsorum exigeretis, reciperetisque et potentialiter extorqueretis stb.; quidam vero ex vobis in dictis silvis nostris Regalibus et Reginalibus, apud manus nonnullorum regnicolarum nostrarum titulo pignoris et inscriptionis existentibus et habitis ad culturam dictarum montanarum et fodinarum ligna necessaria succidere ac eisdem uti permitti facere iuxta praetactas ipsorum libertates non permetterent stb. (a felhozott bizonyítékok és okmányok alapján); Pro eo Nos iuxta deliberationem dictorum dominorum Praelatorum, Baronum, Magistrorumque Prothonotariorum et Regni nostri Nobilium, Sedis scilicet nostrae Judicariae Juratorum Assessorum, praescriptos cives stb. victualia stb. ubicunque deferentes ab omni solutione omnium theloniorum sive tributorum; ac in praescriptis silvis nostris et Reginalibus, apud quoscunque inscriptionis titulo habitis, ligna ad praetactam culturam montanarum et fodinarum necessaria et sufficientia succidendi ac deportandi et deferendi, nec non carbones in eisdem concremandi, semper sub salvo conducto nostro Regio, ubique intra ambitum huius Regni nostri exemptos, supportatosque et liberos habere volumus. Fidelitati igitur vestrae stb. Alioquin certificamus vos, quod Nos easdem Civitates nostras, nec non cives, montanistas seu urburarios, et ceteros quoslibet homines, praemissa victualia, ac res et merces pro usu et necessitate praescriptarum fodinarum, montanarum et urburarum nostrarum conducentes, et in aliis praemissis omnibus, iuxta formam praemissarum libertatum ipsorum contra vos et omnes alios, per occupationes bonorum et iurium possessionariorum vestrorum, nec non omnia alia gravamina et remedia opportuna, nulla ulteriori ammonitione et avisatione superinde fenda defendere et manutenere volumus stb. Datum Budae praedicto

György hűtlensége folytán a koronára háromlott javainak felerészét adományozta ¹⁾. S a mennyiben ez bizonyágot nyújt arra nézve, hogy a Dóczyak befolyása az udvarnál emelkedett, azonnal látjuk azt is, hogy köztük és a bányavárosok közt az ellenségeskedések megújultak. Kőrmőczczel, Selmecczel és Besztereczébányával ugyan már nem szálltak szembe; de most Újbánya s azután Breznobánya lettek újból kitéve hatalmaskodásuknak.

Az újbányaiakkal mi módon keletkeztek ellenségeskedéseik, arról nincs ugyan határozott és részletes tudomásunk. Ugy látszik azonban, hogy ezek azon határvillongásoknak voltak következményei, melyek már 1500. a Dóczyak s Bakabánya és Újbánya közt előfordultak, s az akkori határjárás által nem voltak teljesen elintézve ²⁾. Kétségtelen, hogy az

sexto die termini praenotati a. D. 1504. (II. Ulászló királynak 1507-ki kiváltságleveléből.)

¹⁾ »Nos Wladislaus stb., quod nos stb., Egregiorum Nicolai de Tharza et Francisci Doczy de Naghducua stb. (érdemeinek folytán) universa bona, possessiones, portionesque et quaelibet iura possessionaria, ubi vis et in quibuslibet Comitatus Regni nostri existentes et habita quae nobilis Georgius Plathy de Naghpalugya praefuissent, sed ex eo, quod idem Georgius Plathy postposita fide et fidelitate, qua nobis et Sacrae huius Regni nostri Hungariae Coronae astringebatur, ad Serenissimum Principem dominum Maximilianum Romanorum Regem etc., nostrum et totius huius Regni nostri manifestum et diffidatum hostem defecisse, eidemque adhaesisse dicitur, ad Nos, consequenterque collationem nostram Regiam stb. devoluta esse perhibentur et redacta, simulcum stb. (adomány). Datum Albae feris quinta proxima post festum Beatorum Viti et Modesti martirum a. D. 1506. (Liptómezei helység Nagy-Palugyára nézve a statutio a thuróczy konventnek bizonyága mellett »feria quinta in festo Visitationis Beatissimae Virginis Mariae« történvén); tunc discretus Bernardus presbyter Plebanus de Sancto Nicolao in personis nobilium praefati Georgii Plathy, ac dominarum Sophiae et Barbarae filiarum condam similiter Georgii Plathy de Nagh-Palugya stb. (mondott ellent. Az eredetiek után.)

²⁾ Már 1500. ápril 28-án (feria tertia proxima ante Mariae de Nive) Dóczy Ferencz Wissegrádból tudósította unokatestvérét, hogy utazása alatt Bars városban Forgács Gergelyvel és Feliciánnal találkozván, »collocuti fuimus secum de negotio ex parte reambulationis metarum de Ujbánya. Et colloquente venerunt duo cives de Ujbánya, et attulerunt coram nobilibus (mert akkor megyei gyűlés tartott) talem

egyenlenségek 1509. igen erősek lehettek. Mert midőn Dóczy László revistyei udvarmesterét, Kovács Endrét kopani-

propositionem, quod ipsi prohibent nos de illis terris et silvis, quem (így) eis reambulaverunt. Ab isto die tunc ego retuli iterum coram illis nobilibus, et prohibui eos a reambulatione metarum et terrarum nostrarum. Et etiam protestationem feci, quomodo nobis in pertinentiis Felsewhamora multa dampna intulissent; ex quo petivi, ut ipsi nobiles unum vel duos de nobilibus darent, et etiam unum ex Judicibus Nobilibus, ut viderent illa dampna, quae nobis post prohibitionem fecissent potentia eorum mediante. Et ipsi nobiles bono et sincero animo fecerunt; et praesertim demum Forgacz multa illis civibus locuti sunt; quod si volunt procedere jure, tunc non procedant potentia mediante; quia hoc eis Regia Maiestas non commisit, et neque hoc in decreto invenitur, ut unus jure et potentia procedat, et alia multa, quod vobis scribere non possum. Sed descendatis ad istam futuram Sedem, quod vobis idem Gregorius Forgacz dicit, et etiam procurator vester Urbanus Danasy. Ideo rogamus vos propter Deum, ut descendatis, et accipiatis una vobiscum illos nobiles testimoniales, ut videant dampna nobis illata, et extorquatis litteras a Sede Nobilibus, quia illa littera nobis utique multum juvabit stb. (Az eredeti után).

Különbben a városiak ezen ügyben a királyi ügyek igazgatójának segítségét is kikérték, ki eziránt a nádorhoz fordúlt, ki határjárási parancsot a sághi konventhez adott ki. »Amicis stb. Conventui Ecclesiae de Saagh Petrus Gereb de Wingarth Regni Hungariae Palatinus et Judex Comanorum stb. Dicitur nobis in persona Serenissimi Principis domini Wladislai stb., quomodo Civitates Suae Maiestatis Regiae Wybanya in Barsiensi, et Bakabanya vocatae in Hontensi Comitatus, existentes legitima reambulatione, et novarum metarum erectione, ac ab aliorum juribus possessionariis sequestratione plurimum, indigerent et essent summopere necessariae stb. (következik a határjárási parancs). Datum Budae in vigilia festi Ascensionis Domini 1500. — Erre a konvent jelentését küldte be, hogy a királyi és a konventbeli emberek »feria quinta, videlicet in octava festi Visitationis Beatae Mariae Virginis ad faciem praedictae Civitatis Wybanya accedentes stb., eandem Civitatem Wybanya per suas veras metas et antiquas hoc modo reambulassent, quod primo incepissent stb., nullo penitus contradictore apparente. Quia autem metae dictae Civitatis Wybanya a monte Ozthrywerch versus Civitatem Bakabanya tenere apparuissent, civesque dictae Civitatis Wybanya se in ea parte nullam discrepantiam occasione metarum suarum habere fassi fuissent, ideo ipsi amplius procedere postposuissent. Conspexissent insuper, ac ex praefatis litteris dicti condam domini Ludovici Regis clare intellexissent, possessionem Rwdna fore in metis Civitatis Wybanya ab eademque Civitate Wybanya metaliter non esse separatam, sed

czai birtokára kiküldte, — állítása szerint — az újbányai polgárok Magasparton lakó embereikkel és jobbágyaikkal ezt és a vele lévő embereket megtámadták, megverték, és többet közülök meg is sebesítettek. Azon kívül két egyént, kiket ő Kopaniczán fogva tartott, a tömlőczből kiszabadítottak, és Selmechre vittek. Ezért Dóczy László az újbányaikat Perényi Imre nádor és akkor királyi helytartó előtt beperelte; s ezek a nádor rendeletére megidézettek¹⁾; a per-

colonis eiusdem possessionis silvas viciniore et terras arabiles ac prata pro usu duntaxat ipsorum necessarias concessas; alias autem universas terras, montes, villas et silvas ad saepefatam Civitatem Wybanya annexas, quae et ipsi suo modo permisissent stb. Ellenmondás történt János szent-benedeki apát részéről »in festo Beatae Mariae Magdalenae«. »Ac similiter providus Petrus Buryan dictus de Padan, familiaris Egregii Blasii Phylep de Nagylwche a partibus possessionum Rwdna et Woznycze, et pertinentiarum earundem ad Castrum Revisthye spectantium et pertinere debentium modo simili in eiusdem domini sui persona contradictionis velamine obviassent; ob quam quidem contradictionem stb. (perbe idéztettek). Datum sabbato proximo post festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis a. D. 1500. (Az eredeti után).

¹⁾ »Amicis suis Reverendis Conventui Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron Emericus de Peren Comes Perpetuus Comitatus Abawyariensis, Regni Hungariae Palatinus et Judex Comanorum, ac in absentia Serenissimi Principis et Domini domini Wladislai D. gr. Regis Hungariae et Bohemiae etc, domini nostri gratiosissimi Locumtenens stb. Dicitur nobis in persona Egregii Ladislai de Naghlwche, quod cum ipse exponens in festo Nativitatis Beati Johannis Baptistae proxime praeterito quendam Andream Kowach familiarem et provisorem curiae castrum sui Rewysthye ad possessionem suam Kopanicza vocatam in Comitatu Barsiensi existentem et adiacentem pro exigenda quadam contributione aliisque necessitatibus suis expediendis misisset; tunc circumspecti Themel Mezer Judex, Leonardus Krayehy, Georgius similiter Krayehy, Thomas Iklorath, Valentinus Fraythachky, Jacobus Iklorath, Themel Kowach, Paulus Thwnay, Jacobus Polyak, Paulus Kowach, Georgius Sweec, Nicolaus Cherno Blasko, Benedictus Thyndly, Laczko Farthwa, Nicolaus Mykolka, Thomas Danczky, Leonardus Welky, Ambrosius Kowach, Jacobus Pethrowsyn, Folchan, Georgius Iklorath, Michael Menuel, Petrus Smydowycz, Hanws Kowach, Stephan Jankowycz, Urbanus Bohowycz, Honel Thymowycz, Gabriel Symon, Hornyes Danyl, Thomas Dohues, Danyl, Blasko Hrosowycz, et Nicolaus similiter Hrosowycz Jurati et Cives et universi inhabitatores Civitatis Montis Regii alio nomine Wybanya, assumptis secum providis Urbano Hrosowycz, Stephano Wskenth, Barthos Pozgonowycz, Jacobo Mazolne

nek azonban, mely a nádori törvényszéknél fel is vétetett, nem volt eredménye ²⁾).

Gywno, Matheo Mezer, Benedicto Andreasowycz, Stephano Lelko, Martino Wrobowych, Matheo Gyurgyowy, Benko Pywowarohy, Leonardo Genecz, Janko Waltherowycz, Petro Rozgonowy, Gyerk Valentikowycz, Petro Pychka, Sthanko Frenowyth, Jacobo similiter Frenowyth et Gregorio Andreasenowych, populis scilicet et jobagionibus eorumdem in possessione ipsorum Magasparth alio nomine Wyzokybre in dicto Comitatu Barsiensi existentibus commorantibus armatis et potentiariis manibus ad praescriptam possessionem dicti exponentis Kopanyeza nuncupatum more hostili et praedonico irruissent, ibique praescriptum Andream Kowach familiarem et provisorem curiae dicti exponentis, una cum Judice eiusdem possessionis Kopanyeza diversis verberum plagis affecissent, aliosque ex jobagionibus eiusdem exponentis tam mulieres quam viros in eadem possessione Kopanyeza commorantes modo simili laetalibus vulneribus sauciassent. Et tandem eo non contenti in praescripto festo Nativitatis Beati Johannis Baptistae, dum videlicet ipsum festum ad obscuritatem noctis declinare et tendere habuissent, quosdam duos latrones, qui apud dicti Judicis ipsius exponentis in praescripta possessione Kopanyeza pro eorum delictis et excessibus in cipum reclusi et obsessati erant, manibus armatis et potentiariis, contractis et destructis hostiis domorum iidem Judex et Jurati, ac ceteri cives et universi inhabitatores memoratae Civitatis Montis Regii alio nomine Wybanya, una cum praedictis populis et jobagionibus eorum in dicta Magasparth alio nomine Wyzogrewch commorantibus, de huiusmodi cipo extraxissent et eliberassent, ac tandem summo cum triumpho una cum tubicinatoribus suis ad dictam Civitatem Selmiciensem deduxissent potentia mediante in praesudicium et dampnum dicti exponentis valde magnum. Et quia tempore recessus praefati domini nostri Regis de hoc Regno suo Hungariae versus Regnum suum Bohemiae, antequam iter suum Regnum arripere voluisset, inter cetera Maiestas Sua iuxta vim et formam generalis novi decreti superinde editi id statuere decrevit, ut ratione quorumcumque actuum potentiariorum et malorum generum per quospiam committendorum breves evocationes ad tricesimum secundum diem per nos dari et decerni deberent, atque universae causae, ut praefertur, ratione et praetextu quorumcumque actuum potentiariorum et malorum generum semper usque felicem reditum Suae Maiestatis per nos adiudicari ac sententialiter et finaliter terminari possent et valeant. Pro eo stb. (inquisitionalis és idézési parancs). Datum Budae sabbato proximo ante festum Beatae Mariae Magdalenae a. D. 1509<. — Ennek folytatán az inquisitio meg is történt, s Ujbánya községe és polgárai feria secunda proxima post festum Beati Egidii Abbatis, a királyi s konventbeli emberek által idéztettek akkép, hogy »praescriptos jobagiones eorumdem eisdem statuere committebant< stb. (Az eredeti után).

Az akkori körülmények mindazáltal azt bizonyítják, hogy ezen ügy az 1497-kihez hasonló volt, tehát nem egyszerű hatalmaskodásról, hanem Dóczy László és Ujbánya város közti valóságos ellenségeskedésekről volt szó, melyekben a város lett a győztes, úgy hogy az összeütközés után az ujbányaiak trombitaszó mellett formaszzerű diadalmenetet tartottak Selmecezen.

Veszélyesebb lett a Dóczyakra nézve a breznóbányai ügy, midőn ezen várost városi szabadságából kivetköztetni s a lipcei vár alattvaló tartozékává tenni kísértették meg.

Breznóbánya t. i. városi szabadságát még I. Lajos királytól nyerte 1380., más városok módjára ¹⁾; úgy hogy bizonyos jogai p. o. a bíró és plébános szabad választása, közvetlenül kiváltságlevelében foglaltattak, másokra nézve Selmece város szabadságában részesítették ²⁾. Ezen kiváltságlevelét Lajos király 1381. privilegialis formában erősítette meg ³⁾, Zsigmond pedig megnövelte, midőn 1404. a polgárokat adószabadalmakkal ruházta fel ⁴⁾, és 1405. a város területét kiterjesztette ⁵⁾. Albert király ezen jogokat és szabadságokat 1439. újból megerősítette ⁶⁾; Mátyás pedig 1488. a városnak vásártartási jogot is adott ⁷⁾. A szomszéd lipcei vártól mindig független volt; s midőn Erzsébet királyné a lipcei

¹⁾ Ez kitészik a törvényszék következő végzéséből, mely az idézési jelentés hátlapjára van írva: »Pro A. Benedictus Balassa cum iuxta Gron, pro L. Franciscus Litteratus cum eorumdem 1509. feria sexta proxima post festum Beati Dionisii martiris; et fecit condescendere hanc causam cum onere consueto sex marcarum. Magister Ladislaus Olthardy promisit solvere onus condescensionis hodierna die.«

²⁾ Fejér Cod. Dipl. Hung. IX. köt. 5. r. 390. l.

³⁾ — — In aliis omnibus iidem gratiis et libertatum praerogativis perpetuis potiantur temporibus, quibus Civitas nostra Sybnicilia (Selmece) dinoscitur a tempore suae fundationis gratulari stb. U. o.

⁴⁾ Fejér Cod. Dipl. IX. köt. 5. r. 461. l.

⁵⁾ »Datum in Bryzabanya octavo die festi Epiphaniarum Domini anno eiusdem 1404«. Gyűjteményemben.

⁶⁾ Fejér Cod. Dipl. X. köt. 4. r. 376. l.

⁷⁾ I. Ferdinándnak 1528-diki megerősítő privilegiuma szerint.

⁸⁾ »Datum in arce nostro Viennensi feria sexta proxima post festum Beati Valentini martiris a. D. 1488.« Gyűjteményemben.

várat 1441. Gergely corbaviai grófnak 1000 aranyforintban; s úgy szintén midőn Mátyás király azt 1464. Orbaczi Horváth Damián és Péternek 12,000 forintban inscribálták, Breznobánya a Lípesei várnak tartozékai közt soha nem említettett ¹⁾).

S azért jogellenes újítás volt Beatrix királyné részéről, midőn 1490. Lípeseit és Saskót tárgyazó 8000 aranyforintnyi, Dóczy Orbán és testvérei számára történt inscriptiója alkalmával Breznobányát a Lípesei vár tartozékai közé sorozta ²⁾). Mert noha Breznobánya is a királyné birtokában volt: azért az említett beírás mégis csak »salvo iure alieno«, tehát a város jogainak épségben maradása mellett történhetett; s ugyanazt kell tartani II. Ulászló királynak ezen inscriptiót helybenhagyó 1490-diki consessusáról is. De még világosabban kitűnik ez II. Ulászlónak 1494-ki privilegiumából, melylyel Breznobánya város régi jogait és szabadságait feltétlenül megerősítette ³⁾).

A Dóczyak azonban ennek daczára követelésüket, hogy Breznobánya a lípesei várnak tartozéka, s hogy polgárai az ő jobbágyaik, mégis érvényben akarták fentartani, s ezen követelésük támogatására a királytól több rendeletet eszköztek ki.

¹⁾ Mátyás király inscriptiója történt »in Castro et Civitate similiter Lipse, sub eodem castro sita, possessionibus item Ponykbánya, Salkfalva, Prehod, Zewlich, Pathkonyicza, Hedewl, Luchetin, Mechyrody, Zenthendre, Brwzw, Razthaka, Németfalw, Dwbowa, Zamosthe, Jezyn, Predanya, Loppee, Petrik Lehathaya, Felsow Lehathaya, Hronecz et Bohozna.«

²⁾ A Beatrix királyné inscriptióját tárgyazó okmányokban a lípesei várnak tartozékai következőleg említettnek: »Castrum Lipse cum oppidus Lipse, Ponyk et Breznobánya, ac possessionibus Lehotka Saskafalwa, Selmecz, Prekod, Prothkonyecz, Lwechathyn, Mesthyroda, Zenthandras, Brwsna, Raschocha, Németfalw, Dwbowa, Samosthe, Yese nye, Pereleyna, Lopey, Lehotka superiori, Schawnyeczka, et Tergarth aliter Türgarten vocatis, item praediis Hronycz et Lehep appellatis omnino in Comitatu Zolienis existentibus.«

³⁾ . . . Ad humillimae supplicationis instantiam Stephani Steyger Judicis, Johannis Edelman, Stephani Krisman et Gregorii litterati stb. 1494. april hó 28-án; I. Ferdinánd 1528-ki megerősítése szerint.

Az egyenetlenségekre első alkalmat nyújtottak a breznobányaiak, kik bizván régi szabadalmaikban a Dóczyak földesuri hatalmát elismeri vonakodtak. Ennek folytán 1512. II. Ulászló király parancsot adott ki, melylyel nekik meghagyta, hogy a Dóczyaknak mint földesuraiknak engedelmeskedjenek ¹⁾. Ezen parancsot a király 1513. nagyobb szigorral megújította, midőn a breznobányaiak az ottani malmot elfoglalták, s a Dóczyaknak átengedni nem akarták ²⁾).

Úgy látszik, hogy Besztercebánya város a breznobányaiakat segítette, a mitől ezt a király még 1512. szigorú büntetésnek fenyegetése mellett eltiltotta ³⁾).

¹⁾ A Dóczyak és Breznobánya közti egyenetlenségekre vonatkozó eredeti okiratok az országos levéltár kamarai osztályában őriztetnek, de innen már évek előtt vétettek ki, s mindeddig visszahelyezve még nem lettek. Ez oknál fogva alatainkat csak az előbbi kamarai levéltár lájstromkönyveinek kivonataival igazoljuk; u. m. »Uladislai Regis mandatum partitionale civibus et populis oppidi Brezna sonana, quatenus Franciscum et Damianum de Naghluche, quibus videlicet castrum alias Regium Lipche una cum ipso oppido et aliis pertinentiis collatum haberetur, pro suis dominis recognoscant, iisdemque omnem obedientiam exhibeant. 1512.«

²⁾ »Uladislai Regis mandatum, quo civibus oppidi Brezna ad castrum Lipche pertinentis districtus committitur, ut molendinum dominale in eodem oppido constructum, et per ipsos occupatum, dominis suis, Francisco quippe Dóczy de Naghluche et eius fratribus indilate restituant, et eisdem dominis suis omnem obedientiam deinceps exhibeant. 1513.« (Az előbbi budai kamarai levéltár lájstromkönyvéből).

³⁾ »Wladislaus stb. Judicis et Juratis ceterisque civibus Civitatis nostrae Novi Zolii s. et gr. Seire vos non dubitamus, qualiter nos Castrum nostrum Lypche una cum oppido ad idem castrum pertinente Bresna vocato cum omnibus suis pertinentiis fidelibus nostris Francisco et Damiano de Naghluche dedimus et contulimus. Prout autem intelligimus incolae et inhabitatores oppidi praenominati Bresna minime ipsis antedictis Francisco et Damiano, officialibusque suis obedire, mandatisque eorundem obtemperare vellent, et hoc ex vestro instinctu, voluntate ac persuasione facerent. Quamobrem volumus, et fidelitatibus vestris harum serie committimus, quod de cetero in isto negotio ipsorum de Bresna vos intrmittere nullo pacto praesumatis. Nam certi sitis, quod si aliter feceritis, vos ob id graviter puniemus et castigabimus. stb. Datum Budae feria tertia proxima post festum Decollationis Sancti Johannis Baptistae a. D. 1512.« Az eredeti után.

Hasonló rendeletet adott ki a király Zólyommegye hatóságához 1513 ¹⁾; Dóczy Ferenczet pedig biztosította, mikép az ő akarata és parancsa, hogy a breznóbányaiak neki mint földesuruknak engedelmeskedjenek ²⁾. S még ugyanazon évben a király Werbőczy István országbirói ítélőmestert küldte ki, hogy a Dóczyak és breznóbányaiak közti ügyet intézze el ³⁾.

Különben a Dóczyaknak a többi bányavárosokkal is voltak egyenetlenségeik, melyeknek elintőzésével a király szintén Werbőczyt bízta meg ⁴⁾.

¹⁾ »Mandatum Uladislai Regis, quo Comitatus Zoliensis strictissime inhibetur, ne incolis oppidi Brezna, velut cum castro Lypebe inter alias eius pertinentias Francisco Dóczy de Nagy-Luche, ac Damiano ceterisque fratribus de dicta Nagy-Luche perennaliter collati, contra memoratos ipsorum dominos in linea inobedientiae quovis modo assistere eo vero minus eosdem animare praesumant. 1513«. (Az előbbi budai kamarai levéltár lejtromkönyvéből.)

²⁾ »Wladislaus stb. Egregie fidelis nobis dilecte. Ea quae nobis de rebus illis stb. Miramur de temeritate et tanta inobedentia illorum civium nostrorum, qui mandatis nostris contemptis, exequi nostra iussa recusarent. Mandavimus igitur rursus eisdem sub poena capitis et amissionis bonorum suorum, ut aliud non faciant, quam quod ipsa nostra mandata iuxta informationem tuam exequantur; alioquin eorum nobis comparere personaliter teneantur. Sicuti igitur tibi eorum hic super ipsis rebus informationem et mandatum dedimus, in eis procedas, et aliud nullo modo facere praesumas. Datum Budae sabbato proximo post festum Beatorum Simonis et Judae Apostolorum a. D., 1513«. Kivül: »Egregio Francisco Dóczy Cubiculario nostro fideli nobis dilecto«. (Az eredeti után.)

³⁾ »Uladislai Regis Stephano de Werbőcz Judicis Curiae suae Protonotario sonans mandatum, pro componendis inter Franciscum Dóczy fratresque ipsius, ac subditos eorum, cives quippe oppidi Brezna ad castrum Lipche pertinentis, ob inobedientiam et molae domialis indebitam occupationem controversiis vigentibus deputato. 1513«. (Az előbbi budai kamarai levéltár lejtromkönyvéből.)

⁴⁾ »Wladislaus stb. fideli nostro Egregio Magistro Stephano de Werbőwez Prothonotario Judicis Curiae nostrae s. et gr. Quia inter fidellem nostrum Egregium Franciscum de Naghluche Cubicularium nostrum aliosque fratres et consanguineos suos, ac fideles nostros prudentes et circumspectos Judices et Juratos ceterosque universos cives Civitatum nostrarum Cremuciensis, Bistriciensis, Sebniciensis, ceterarumque Civitatum nostrarum Montanarum, ratione occupationis certarum alpium, silvarum,

Ügy látszik azonban, hogy Werbőczy nem igen szerencsésen járt el missiójában. A breznóbányaiak ugyan ügyüket most közvetlenül a király elé vitték, kitől 1514-ki január 3-án annak azon kedvezőtlen elintőzését nyerték, hogy városuk teljesen a Dóczyaknak van átengedve, s hogy ezektől, és ne a királytól várják sorsuknak elhatározását ¹⁾. A többi bá-

rivorum, aliarumque terrarum ad castra Lypebe, Saskew et Rewysgye pertinentium, aliarumque iniuriarum et oppressionum eidem Francisco et fratribus ac consanguineis suis per praedictas Civitates nostras illatarum nonnullae differentiae et controversiae exortae et concitatae sunt; ad rectificandas illas occupationes aliasque universas differentias revivendas et decidendas te inter utrasque partes iudicem et arbitrum deputandum esse duximus stb. Datum Budae in festo Beati Stephani Regis et confessoris a. D. 1513«. (Az eredeti után.)

²⁾ »Wladislaus stb. Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis Judici et Juratis ceterisque universis civibus, populis et incolis de Brezna s. et gr. Crebris iam post sese vicibus, et quidem seriose mandavimus et commisimus vobis, ut fideles nostros Egregios Franciscum Dóczy de Naghluche Cubicularium nostrum, et Damianum fratrem eiusdem, ex quo scilicet Castrum Lypebe una cum oppido ipso Brezna, vobisque omnibus et aliis istius Castri pertinentiis eidem contulimus, pro veris dominis vestris tenere et recognoscere, et ad eosdem veluti dominos vestros audire et attendere, ipsisque, ac fratribus et hominibus eorum omnem debitam obedientiam praestare deberetis. Sicuti tamen rursus ex querelis eorundem Francisci et Damiani intelleximus, vos, nescitur quorum nisi consilio, eiusque freti praesidio, non veriti contra eosdem dominos vestros insurgere et rebellare, ne quidem ad tot litteras et mandata nostra eisdem obedienter esse, eosque pro dominis vestris, ut par est, recognosceretis; verum insuper etiam quoddam molendinum eorum in ipso oppido habitum, temere pro vobis occupassetis; allegantes inter alia, quod vos in libertatibus vestris conservare et mantere nollent. Quae quidem allegatio vestra omnino inanis et supervacanea existit, nec potest temeritatem et rebellionem huiusmodi vestram contra dominos vestros ullo pacto excusare. Nam nos, ut praemisimus, castrum ipsum, et vos omnes ipsis Francisco et Damiano, fratribusque eorum, cum omnibus iuribus et libertatibus vestris, ac pertinentiis ipsius Castri perpetuo ascripsimus, manusque nostras et hominum nostrorum de eodem Castro suisque pertinentiis, et de vestri quoque medio omnino excepimus; cum notum sit nobis, oppidum illud Brezna, et vos omnes ad idem castrum ab antiquo semper pertinuisse, vosque et oppidum praedictum per eosdem Franciscum et Damianum instar aliorum jobagionum et bonorum suorum haereditariorum tentos possessosque fuisse, ac proventus debitos de medio

nyavárosok ügyében pedig a király egy öt tagból, t. i. Werbőczy Istvánon kívül még Herendy Miklós egykori királyi kincstárnok, Henczellfy István, a királyi ügyek igazgatója, Belyeny Albert személynöki ítélőmester és Kenderesy Mihály a királyi tábla közbirájából álló bíróságot nevezett ki, mely május hóban (vicesimo die festi Beati Georgii martiris) a hely színén járjon el ¹⁾.

vestri percipisse. Et ob hoc notumus, sicuti neque licet, id quovis modo refractare immutareque, quod iam semel in hoc fecimus. Ipsorum itaque est, vos in iuribus vestris et conservare, et illa pro arbitrio eorum, dum ipsis liberit, immutare. Certi autem sitis, quod vobis de cetero nullam penitus protectionem defensionemque nostram contra eosdem dominos vestros suffragari volumus, et in hac re a modo nullam spem, nullamque refugium in nobis habeatis. Quapropter mandamus rursus et ex superabundantia fidelitatis vestrae sub nota perpetuae infidelitatis, amissionemque cunctorum bonorum vestrorum serie praesentium strictissime, quatenus statim visis praesentibus molendinum eisdem dominis vestris restituere, et ipsos pro veris et legitimis dominis vestris tenere et revereri ac recognoscere, ipsisque, sed et eorum hominibus, semper debitam obedientiam et reverentiam praestare debeatis et teneamini. Quoniam alioquin certi estote, quod vobis pro hac re ulterius non scribemus, nec in aliquo vobis contra ipsos dominos vestros patrocinabimur seu opitulabimur; sed eisdem Francisco et Damiano ex nunc omnino auctoritatem et potestatem nostram Regiam dedimus, et damus etiam per praesentes, ut ipsi non solum molendinum huiusmodi a vobis occupare verum etiam vos et quemlibet vestrum eis modo praemisso renitentem ultra poenam praemissam aliter etiam, prout eis videbitur, tanquam rebelles, et dominis eorum inobedientes; et qui tot litteris et mandatis nostris sese temere opponere ausi sunt, in personis et rebus punire castigareque, et ad obedientiam ipsis per vos de cetero praestandam reducere libere valeant atque possint. Secus igitur, in quantum vos manifestò periculo exponere non cupitis, facere nulla ratione praesumatis; praesentes vero, quas ob absentiam maioris secreti sigilli nostri, annulari sigillo nostro iussimus obsignari, post earum lecturam reddi volumus praesentanti. Datum Budae feria tertia proxima post festum Circumcisionis Domini. 1514. (Hiteles másolat után).

¹⁾ »Wladislaus stb. prudentibus et circumspicis Iudicibus et Iuratis Civibus Cremnicensis, Biztriciensis et Sebniciensis aliarumque Civitatum nostrarum stb. Volentes illis discordiis et differentiis, quae inter vos ab una, et fidelem nostrum Egregium Franciscum de Naghluche Cubicularium nostrum fratresque eiusdem ab alia partibus stb. ortae fuisse dicuntur et suscitatae, finem debitum imponere, ad revi-

Azonban tudva van, mi veszélyes országos katasztrófa állt be még 1514., s ez itt is minden további eljárást akadályoztatott.

Breznóbányát illetőleg a király még ezen évnek kezdetén Thurzó György körmöczi kamaragrófot ¹⁾, azután pedig Körmöcz, Besztercebánya és Selmeč városokat eltiltotta attól, hogy a Dóczyak ellen annak segítségére ne legyenek ²⁾. De később a pórháboru mindinkább nagyobb dimensiók szerint fejlődött ki, s úgy látszik, hogy az alsó-magyarországi bányavidékre is elhatott ³⁾; s a király és a kormány tartott attól, nehogy az itteni bányászok is a fellázadt parasztnéphez csatlakozzanak. Azért midőn a Dóczyak a breznóbányaiak ellen erősebben kezdtek föllépni, és többet közülök elfogván, börtönükben elzárva tartottak, a király azoknak szabaddá bocsáttatását elrendelte ⁴⁾; s szigoruan nekik meg-

sionem et rectificationem earundem in vestri medium fideles nostros Egregios Nicolaum de Herend alias Thesaurarium nostrum, ac Magistros Stephanum Henczellfy Directorem Causarum nostrarum, nec non Albertum Belyeny Personalis Praesentiae nostrae, Stephanum de Werbewcz Iudicis Curiae nostrae Prothonotarios, et Michaellem de Kenderes Assessorem Sedis nostrae Iudicariae, deputavimus, et revisioni huiusmodi vicesimum diem festi Beati Georgii martiris praefiximus. (A királynak 1514. május 15-ki rendeletéből).

¹⁾ »Mandatum Uladislai Regis Georgio Thurzó de Bethlenfalva Comiti Camerae Cremnicensis in eo, ne civibus et incolis oppidi Brezna, veluti inter ceteras Castri Lypeche appertinentias Francisco Dóczy de Naghluche fratribusque eiusdem perpetuo collati in passu inobedientiae eorum contra praedictos ipsorum dominos deinceps assistere, illisque palam vel occulte consilium vel favorem aliquem praestare praesumat. 1514. (Az előbbi budai kamarai levéltár lajstromkönyvéből).

²⁾ »Aliud eiusdem ad cives Civitatum Montanarum Cremnicensis Bistriciensis et Sebniciensis in eodem incolarum oppidi Brezna dominis suis, Francisco quippe Dóczy de Naghluche et eius fratribus inobedientium, ne instigent eos ad continuandam huiusmodi damnosam inobedientiam et rebellionem. (U. o.)

³⁾ »Hic ubi Cremnicii sudant aeraria montes stb. *Stephani Taverni Slavocomachia* lib. III. 329. sk.

⁴⁾ »Decretum Uladislai Regis Damiano de Naghluche et Francisco Dóczy de eadem Naghluche Cubiculario Regio de montanistis illis Breznobanyensibus, quos apud se captos in carceribus detinent, libere dimittendis, ne secus alii montanistae hoc facto irritati cum rebellibus

hagyta, hogy a breznóbányákat, és általában a bányászokat vámszarolásokkal ne terheljék ¹⁾.

A többi bányavárosok és a Dóczyak közti peres ügyben a már elhatározott törvényt nap előbb a szent Háromság vásárnapjára ²⁾, azután pedig bizonytalan időre elnapoltatott ³⁾.

Az 1514. pörháború azonban legyőzve, miután a még ugyanazon évben tartott országgyűlésen a parasztnép ellen a legkeményebb törvények hozattak, a Dóczyak ügye is Breznóbánya és a többi bányavárosok ellen, ezekre nézve kedvezőtlen fordulatot vett; s midőn Ulászló király meghalt (1516. martius 13.), a Dóczyak minden szomszédokkal, de kiválsólag a bányavárosokkal a legelkeseredettebb egyenetlenségekben voltak.

De II. Lajos uralkodásával ezen viszonyok tárgyalásuknak új stádiumába léptek.

Hogy a Dóczyak az Ulászló király alatt működött bizottságoknak eljárásával czélt nem értek, az azon panaszaik-

subditis ad extinguendam universam nobilitatem insurgant, seque ipsi coniungant, sonans 1514. (Az előbbi budai kamarai levéltár lajstromkönyveiből).

¹⁾ »Aliud decretum eiusdem Regis post dimissos e carceribus montanistas Breznobanyenses similiter ad Franciscum Dóczy et Damianum de Naghluche eo fine datum, ne dictos Breznobanyenses aliosque montanistas in bonis suis ad quampiam thelonii solutionem compellere aliisque modis divexare praesumant, donec sedato rusticorum tumultu et restituta publica quiete controversiae omnes inter se illosque vigentes per deputatos complanari queant. 1514.« (U. o.)

²⁾ »Wladislaus stb. Egregiis Nicolao de Herend stb. (a kiküldött bíráknak), ut acceptis praesentibus ad Civitates nostras Montanas ire et proticisci et istic in festo Sanctae Trinitatis proximo venturo personaliter comparere stb., atque ibidem stb. discordias et contentiones stb. secundum Deum et eius justitiam finaliter revidere et determinare stb. debeat stb. Datum Budae feria quarta proxima post dominicam Ramis palmarum a. D. 1514.« (Az eredeti után).

³⁾ »Wladislaus stb. az eljárásnak »in alium terminum magis congruum et competentem, qui notificabitur« elhalasztása; mert »prout nunc Maiestati Nostrae datur intelligi, propter varia impedimenta, maxime quia personae illae, quae istic deputatae erant, in rebus et negotiis, nostris et huius Regni nostri Hungariae multo maioribus nunc necessario occupari debent, pro eo decrevimus stb. Budae sabbato proximo ante dominicam Exaudi, a. D. 1514.« (Az eredeti után).

ból tetszik ki, melyekkel a bányavárosok ellen az új király és tanácsa előtt fölléptek. Mert alig ült II. Lajos Magyarországon trónján, Dóczy Ferencz már Selmece községét bepanaszolta, hogy Ujhámoz helységökben és a zsarnóczyi vámhelyen hatalmaskodást követett volna el ¹⁾. Mivel azonban Ujhámozon bányák műveltettek, s a zsarnóczyi vámhely már régóta ismeretes volt arról, hogy ott a bányászok ellen jogtalan vámkihágások történtek: igen lihető, hogy ezen differentiára maguk a Dóczyak adtak okot, s hogy a selmeceiek csak jogukat tartották fenn. A király Selmece városához 1516. augusztus 6-kán rendeletet adott, hogy hatalmaskodásoktól tartózkodjék, hogy továbbá az elkövetett hatalmaskodások által okozott kárért elégtételt adjon, s e végett a király törvényszéke előtt jelenjen meg ²⁾. A szent-benedeki konventnek embere,

¹⁾ »Ludovicus stb. prudentibus et circumspectis Iudicibus et Juratis Civibus Civitatis nostrae Sebicioensis s. et gr. Ex gravi querela fidelis nostri Francisci Dóczy Magistri Cubiculariorum nostrorum Regulum intelleximus admodum displicenter, quod quamvis pie memoriae Serenissimus Princeps condam dominus Wladislaus Rex genitor noster charissimus vobis mediantibus certis litteris suis mandaverit, ut interea temporis, quoad lites et controversiae omnesque differentiae inter vos et ipsum Franciscum atque fratres hactenus ultra citroque habitae et subortae sopirentur et complanarentur, nichil penitus ex utraque parte vel violentiae vel dampni attemptare seu innovare, sed utraque pars interim in pace quieteque permanere deberet; tamen vos non curato huiusmodi Regio edicto, et litteratorio mandato praefati condam domini genitoris nostri non verendo, nuper violentas manus rursus in ipsum exponentem et suos fratres extendere, ad quandam possessionem ipsorum Wyhamor vocatam, assumpta vobiscum magna populi multitudine armata manu irruissetis, et ibidem certa vasa vinorum eorumdem disseccari in terramque effundi; ac deinde in oppido quoque eorum Sarnocza vocato ad cellarium ipsius Francisci ibidem habitum eadem violentia et temeritate irruentes, omnia vina istic reperta vasis disseccatis evertissetis et in terram effudissetis, atque insuper domum thelonialem contractis hostiis eiusdem invasissetis, isticque universas res ipsius repertas in praedam convertissetis, et theloniatiorem etiam ipsius Francisci, aliosque quamplures familiares eiusdem, nisi sibi fuga consulere potuissent, nec miserabili interemissetis; nonnulla praeterea alia etiam dampna et illicita iniurias ipsi Francisco inflixissetis et intulissetis stb.

²⁾ » — — — fidelitati vestrae harum serie sub poena amissionis honorum vestrorum firmissime committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus octavo die a die exhibitionis praesentium ex hinc

kivel ezen rendelet Selmeecz város előjáróinak átadatott, erre azt jelentette, hogy ezek a király parancsát tisztelettel fogadták, s hogy megjelenni és magukat igazolni fogják ¹⁾.

De alig múlt el néhány nap, Dóczy László máris panaszt emelt Selmeecz, Hodries és Belsőbánya ellen, hogy azon 1200 aranyforintot, melyekre magukat 1497. az esztergami káptalan előtt kötelezték, eddig még le nem fizették. Ennek folytán erre nézve is perbe idéztettek ²⁾.

Dóczy Ferencz és Damián azonkívül a királytól még azon évi sept. 8-kán egy másik parancsot is eszközöltek ki, mely szerint Zalkán László váczí püspök és királyi kincstárnok, Werbőczy István királyi személynök és Zob Mihály királyi tanácsos általán véve a fenforgó vizsályok elintézésére birakül kiküldettek, s egyszersmind Bars-, Zólyom-, Thuróc- és Liptó-megyékben a Dóczyak és ezen vidékek bányászai közötti egyenetlenségekre nézve az említett vármegyék összes

vobis fiendae, per certos de vestri medio potiores coram Maiestate Nostra rationem praemissorum reddituras comparere in omnem eventum debeatis stb. Datum Budae in festo transfigurationis Domini a. D. 1516. (Az eredeti után.)

¹⁾ A konvent embere »feria quarta proxima post festum Beatae Clarae virginis ad dictam Civitatem Sebuciensem accessit« stb., ki előtt »Judex Juratque Civis Civitatis Sebucienensis eidem litteris Vestrae Serenitatis praeceptoris reverentia et obedientia quibus decuit receptis et sane intellectis, praehabito imprimis maturo colloquio et tractatu taliter respondissent, quod ipsi in dicto termino coram Eadem Vestra Serenitate se comparituros, et ad contenta querimoniarum praefati Francisci Dóczy legitime responsuros, et ab Eadem Vestra Serenitate finalem de liberationem debitaeque justitiae complementum recepturos allegassent stb. Datum secundo die diei exhibitionis a. D. 1516. (Az eredeti után.)

²⁾ »Ludovicus stb. Conventui Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron stb. Exponitur Maiestati Nostrae in persona fidelis nostri Egregii Ladislai de Naghlwehe, quod quamvis civis et Communitates Civitatum nostrarum Sebucienensis, Hodrych et Belabanya vocatarum vigore auctoritatis litterarum honorabilis Capituli Strigoniensis stb. (lásd fentebb 1497.) 1200 florenis in Beatorum Nicolai Episcopi et confessoris et Gregorii Papae festivitibus in a. D. 1497. stb.olvere et deponere debuerunt stb.; ez mégis meg nem történvén, a konventnek meghagyatik, hogy »memoratos civis et totam Communitatem praedilegatarum Civitatum« stb. perbe idézze, s mi »feria quarta proxima ante festum Beati Mathei Apostoli et Evangelistae« 1516. teljesítettetett (Az eredeti után.)

lakosainál tanuvallatás rendeltetett el ¹⁾. A menüiben pedig a Dóczyak, s Körmöcz-, Selmeecz-, Besztereczabánya, Libetbánya és Bakabánya városok közötti Zénásfalva és Wyhnye helységeket is tárgyazó egyenetlenségek elintézésére az említettek, és velök Balbi Jeromos pozsonyi prépost voltak birakül kiküldve, a király ezen per rendezettebb alakítása végett Dóczy Ferencz, Damián, László és Gergely kérésére megengedte, hogy az ügynek eldöntése a legközelebbi sz. Orbánnapra (1517. május 25-kére) halasztassék el ²⁾.

¹⁾ »Ludovicus stb. universis et singulis nobilibus et alterius cuiusvis status et conditionis hominibus Barsiensis, Solyensis, Thwroc et Lyptheviensis Comitatum s. et gr. Exponitur nobis in personis fidelium nostrarum Magnifici Francisci Dóczy et Egregii Damiani Lypehey de Naghlwehe, qualiter forent plerique ex vobis, quibus de negotio differentiarum et discordiarum inter praefatos exponentes et ceteros eorundem fratres ab una, ac montanistas nostros in illis Comitatibus superioribus montanarum nostrarum commorantes ab alia partibus et praetextu certarum terrarum silvarumque ortarum, ad quarum videlicet revisionem nos in praesentiarum Reverendum dominum Ladislaum Episcopum Ecclesiae Vaciensis Thezaurarium nostrum, ac Egregios Magistrum Stephanum de Werbewcz Personalem Praesentiae nostrae in Judiciis Locumtenentem, ac Michaellem de Zob Consiliarium nostrum cum plena auctoritate nostra ad illas partes montanarum deputavimus, evidentem constare. Unde stb. (u. n. compulsorius vagys tanuvallatási parancs). Datum Budae feria sexta proxima ante festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis a. D. 1516. (Az eredeti után.)

²⁾ »Nos Ludovicus stb. quod nos metalem illam reambulationem et distinctionem, ac omnium differentiarum revisionem, et discussionem, quae inter fideles nostros Magnificum Franciscum Dóczy de Naghlwehe Cubiculariorum nostrarum Magistrum, ac Egregios Damianum, Ladislaum et Georgium de eadem Naghlwehe fratres suos ab una, nec non prudentes et circumspectos Judices ac Juratos et alios universos civis Civitatum nostrarum Crempulciensis, Sebucienensis, Bistricensis, Lybetha ac Bakabánya nuncupatarum, in Barsiensi et Zolensi Comitatibus adiacentium dudum subortae et suscitatae fuissent, et quae per fideles nostros Reverendissimum dominum Ladislaum Zalkaum Electum et confirmatum Ecclesiae Vaciensis Summum Thezaurarium nostrum, ac Reverendum Hieronimum Balbi Praepositum Posonensem Secretarium nostrum, item Egregios Magistrum Stephanum de Werbewcz Personalem Praesentiae nostrae Locumtenentem, et Michaellem de Zob Sedis nostrae Judicariae Juratum Assessorem et Consiliarium nostrum per Maiestatem Nostram ad revisionem ipsarum Civitatum nostrarum Montanarum, et rectificationem

Kitetszik ebből, hogy a Dóczyak a bányavárosok ellen egy kombinált törvénykezési megtámadást rendeztek. De úgy látszik, hogy sem a királynak udvaránál, sem a kiküldött bíróságnál a remélt sikert el nem érték, s hogy a tervezett, nagyszerű tanúvallatás sem vezetett az általuk remélt eredményhez. S noha csak töredékes tudósításaink vannak; mégis ha tekintetbe vesszük, hogy Bornemisza János, ki még a Forsterféle öröködési ügynél fogva volt a Dóczyaknak egyik legelkeseredettebb ellensége, az udvarnál nagy befolyással bírt, s hogy a Thurzók, kik a legfelsőbb körökben szintén különösen kedvesek voltak, a bányavárosok érdekeit hatályosan pártfogolták; könnyen megíjethetőnek fogjuk találni, hogy a Dóczyak minden tervükben akadályokra bukkantak.

Csak így magyarázhatjuk meg különben csaknem megfoghatlan lépéseket, melylyel most erőhatalommal azt elérni megkísérelték, a mit törvény útján nyerni nem voltak képesek.

Még 1517. t. i. Breznóbánya várost egészen váratlanul fegyveres erővel támadták meg, s miután azt elfoglalták volna, felgyújtották, mely alkalommal a királynak ottani kamaraházára is törtek, minden abban őrzött aranyat, ezüstöt, és egyéb bányaterményeket, s az egész ott találtató bányakészletet elvitték, a boldogságos asszony tiszteletére felszentelt kápolnát kiprédálták, s általában raboltak, pusztítottak, gyújtogattak, és számos embert megölvén a legdurvább kihágásokat követték el. A budai káptalan és a sághi konvent, melyeknek bizonyosága mellett ez iránt vizsgálat tartatott, jelentéseikben a Breznóbánya város és a királyi kincstár ellen elkövetett legszörnyesebb hatalmaskodásról egyhangulag részletes tanúságot tettek ¹⁾.

praemissarum omnium differentiarum atque metalium distinctionum iam pridem deputatorum, Nostram ac dominorum Praelatorum et Baronum, aliorumque Consiliariorum nostrorum in praesentiam maturioris examinationis causa deductae extiterunt, ad festum Beati Urbani Papae proxime venturum duximus prorogandam stb. Datum Budae in praefesto Beatae Katherinae virginis et martiris a. D. 1516. » (Az eredeti után.)

¹⁾ »Relatoriae Capituli Budensis de Damiano, Francisco, Ladislao et Gregorio de Nagyluche ratione et praetextu potentiarum invasionis

Ez már valóságos hütlenségi eset volt, melyre törvényeink a legsúlyosabb büntetést mondták ki, s melyre nézve a királyi ügyek igazgatója mint koronai ügyész a Dóczyak, és pedig nem csak Damián, László és Gergely, hanem Ferencz ellen is bünvádi eljárást indított meg. Felperestársai egyzersmind ebben a Thurzók is voltak.

A Dóczyak és a bányavárosok közti kérdés ennek következtében ismét egészen új szint öltött magára.

Igen jellemző azon korra nézve, hogy a Dóczyaknak mi módon sikerült a fenyegető veszélyt kikerülni.

Az 1517-diki év augusztus 1-jén (in festo ad Vincula Sancti Petri) Budán a király nevében kiadott, és tárgyalási határnapúl a legközelebbi országgyűlést kitűző idézési parancs már csak Damián, László és Gergelynek szólt ¹⁾; tehát

domus Regiae in montano oppido Breznabanya Comitatus Zoliensis adiacente constructae, diripiendis praeterea auri et argenti, aliarumque rerum pro montanistis in eadem asservari solitarum, nec non expilationis cappellae in attactio oppido ad honorem Beatae Mariae Virginis in coelos assumptae aedificatae, ac hoc facto tam huius, quam praedictae domus Regiae, ac ipsius oppidi succensionis, compluriumque hominum utriusque sexus interfecionis ac combustionis; erga mandatum Ludovici Regis ad intelligendam notam infidelitatis, vel ad sese purgandum ex parte Fiscus Regii ad Generalia Regni Comitatus pro festo Sancti Michaelis iam indicta personaliter evocatis. 1517. »

»Aliae Conventus de Sagh in eodem merito pro parte civium Breznóbányensium contra eosdem incattos emanatae. 1517. » (Kivonat az előbbi kir. kamarai levéltár lajstromkönyveiből; az eredeti példányok még 1871. vétettek ki.)

¹⁾ »Ludovicus stb. Conventui Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron s. et gr. Mandamus fidelitati vestrae harum serie firmiter, quatenus alias litteras nostras pro parte nostra, nec non fidelium nostrorum Egre-giorum Georgii, Alexii et Johannis Thurzo de Bethlenfalwa Comitum Zoliensium, et Camerae nostrae Crempniciensis, fidelibus nostris Egre-giis Damiano, Ladislao et Gregorio de Naghlweze praecceptorie sonantes, cum praesentibus vobis exhibendas per vestrum idoneum testimonium eisdem Damiano, Ladislao, et Gregorio exhiberi et praesentari faciatis stb.; ut ipsi in Dieta seu Conventione Generali universis dominis Prae-latis ac Baronibus et ceteris regnicolis nostris per nos indicenda et primi-tus post diem datarum praesentium celebranda, personaliter et non per procuratorem coram Nostra Maestate comparere debeant et teneantur, de nota infidelitatis et scelere patrato in aliis litteris nostris praes-

a panaszra történt első birói határozathoz képest kettős megváltoztatásnak adott helyet. Mert a tárgyalási határidő, mely előbb sz. Mihály napjára volt határozva (ad Generalia Regni Comitum pro festo Sancti Michaelis indicta), most bizonytalan időre (in Dieta per nos iudicanda) lett elhalasztva; Dóczy Ferencz ellen pedig a vád elejtettet. Az idézési eljárás alkalmával azután, midőn Dóczy László augusztus 6-kán (in festo Transfigurationis Domini) lakásán Revistyén perbe idézendő lett volna, az ottani várnagy a szent-benedeki konventnek a végett kiküldött tagját nem bocsátotta be a várba. Másnap (feria sexta post festum Transfigurationis Domini) ez Saskő várába ment, hol Dóczy Gergelyt találván meg is idézte, ki az idézési parancsot tisztelettel fogadta, s azt nyilatkoztatta, hogy a kitűzött helyen és határnapon meg fog jelenni. De midőn augusztus 8-dikán Dóczy Damiánt is idézendő, ennek lakhelyére a lipcsei várba akart menni, már messziről zajjal és szidalmakkal fogadtatott, úgy hogy az idézést végrehajtani nem volt képes, és meggyalázva kénytelenített távozni ¹⁾.

ceptoris expressato expurgatur stb. Datum Budae in festo ad Vincula Beati Petri Apostoli a. D. 1517. (A szent-benedeki konventnek eziránti jelentéséből)

¹⁾ »Serenissimo Principi stb. (a szent-benedeki konventnek jelentése) nos nostrum hominem, videlicet fratrem Wolfgangum presbiterum, socium nostrum conventualem stb. duximus destinandum; qui stb. primo in festo Transfigurationis Domini proxime praeterito ad Castrum Rewyscze vocatum, ubi antedictus Ladislaus de Naghlweze personaliter agit residentiam, accessisset; quod testimonium nostrum Castellanus dicti Castri Rewysche personaliter accedere non permisisset; tandem feria sexta proxima post dictum festum Transfigurationis Domini ad Castrum Saskew vocatum in Barsiensi Comitatu habitum et existens, ubi praefatum Gregorium de Naghlweze personaliter reperisset, ibique eidem praedictas alias litteras Vestrae Serenitatis praepceptorias exhibuisset et praesentasset; quas idem Gregorius cum honore et reverentia quibus decuit recepisset, qui in dicto termino per eandem Vestram Serenitatem eidem praefixo coram eadem Vestra Serenitate se compariturum allegasset. Postremo vero sabbato proximo immediate sequente ad Castrum Lypeze vocatum in Zoliensi Comitatu habitum dum accedere voluisset, eundem nostrum testimonium a longe de Castro Lypeze proclamassent et dehonestassent, et neque litteras praepceptorias Vestrae Serenitatis exhibere et praesentare potuissent, et neque acceptare et videre voluissent, nisi idem

Tudva van, hogy 1517. országgyűlés nem tartatott; de az 1518-diki országgyűléseket is a közügyek tárgyalása és a pártok vitatkozása annyira vette igénybe, hogy — mint a következés mutatta — a Dóczyak hüllenségi elítélésére nem maradt idő. De a már teljesen alakult Zápolyai párt Bornemisza János ellen nagy indulatossággal lépven fel, ennek részéről is a bányavárosok támogatása tetemesen meggyöngült; a mi a Dóczyaknak nem csekély előnyére volt.

Dóczy Ferencz és László ennek folytán már a Thurzók ellen ismét mint vádlók léptek fel, panaszuk tárgyává azokat tevén, a miknél fogva még 1514 előtt a lipcsei vár urai és Breznóbánya város közti egyenetlenségek alkalmával, Thurzó György, Elek és ifjabb János ellen hatalmaskodási pert indítottak ¹⁾.

Habár nem találjuk, hogy ezen pernek valami eredmé-

confuse reverti debuisset; sed nihilominus idem nostrum testimonium, quemlibet videlicet eorum de domibus in praescriptis suae scilicet solitae eorundem residentiae amovisset stb. Datum quinto die diei executionis praenotatae (1517. Az eredeti után.)

¹⁾ »Ludovicus stb. fidelibus nostris Georgio et Alexio, nec non Johanni Thurzo de Bethlenfalva Camerariis nostris Creniciensibus, et gr. Exponitur nobis in personis fidelium nostrorum Magnifici Francisci Dóczy de Naghlweze Cubiculariorum nostrorum Regalium Magistri, et Ladislai de Naghlweze fratris sui, quomodo circa festum Beatae Margarethae virginis et martiris in anno cuius iam sexta vel septima instaret revolutio transactum, vos Georgius et Alexius nec non Johannes Thurzo, missis et destinatis nobili Mathia Hany Castellano vestro Castri nostri Zoliensis, et Georgio Ostroluczky de Ostroluka Vicecomite similiter vestro Comitatus Zoliensis, nec non provido Mathezel de Bistricia in Comitatu Zoliensi existenti commorante, ceterisque familiaribus et jobagionibus vestris, armatis manibus et potentialiter ad domum et curiam nobilitarem ipsorum exponentium in oppido ipsorum Lypeze vocato, ibique portis et hostiis dissecatis et contrafactis abinde universas res et bona stb. omnino abduci et asportari fecissetis stb. plus quam 1200 florenorum damna intulissetis stb., quendam Nicolaum officialem ipsorum exponentium protine domo et curia nobilitari in eisdem repertum (igy) nullis suis culpis et demeritis exigentibus manum eiusdem dextram amputari fecissetis potentia mediante stb. Ennek folytán parancs ment a Thurzókhoz, hogy 32 nap mulva »coram Nostra Maiestate ubicunque Deo duce tunc constituemur personaliter aut per procuratorem comparere stb. debeatis stb. Datum Budae dominico proximo post festum Beati Barnabae Apostoli a. D. 1518.« (Az eredeti után.)

nye lett volna; azonban annak következtében az összes bányavárosok jogai és szabadságai a szomszéd birtokosok részéről új megtámadásoknak voltak kitéve, úgy hogy Körmöcz, Selmeč, Beszterczébánya, Bakabánya, Ujbánya, Bélabánya és Libetbánya városok 1519. maga Werbőczy István ellen is, ki Dobronyiva várát bírta, panaszt támasztottak, hogy vámhelyein vámszabadságukat folyton folyva sérti ¹⁾.

¹⁾ »Ludovicus stb. Egregio Magistro Stephano de Werbewez Personalis Praesentiae nostrae Locumtenenti s. et gr. Conqueruntur nobis fideles nostri prudentes et circumspecti Judices et Jurati Civis Civitatum nostrarum Montanarum Cremniciensis, Semniciensis, Bistriciensis ac de Bakabanya, Wybanya, Feyrbanya et Libetha, suis ceterorumque civium et incolarum earundem Civitatum nominibus, quod licet ipsi a solventibus quibusvis tributis et theloniis ubique in hoc Regno nostro habitis, praerogativa a predecessoribus nostris Regibus ipsis concessa penitus exempti sint et habeantur: verum, nescitur tu quibus inductis rationibus, ipsos exponentes in eiusmodi suis libertatibus admodum turbares, et ab ipsis invitis et compulsis plerumque non solum thelonium, sed etiam quiddam theloneo maius exigere faceres; eos vero qui dare illud recusarent, et iniuriis et graubus dampnis sepius afficeres. Verum illud bene constat, praedictos omnes cives et montanistas ab omni solutione theloneorum esse exemptos, tum vigore privilegiorum dictorum Regum, tum vigore quarundam litterarum adjudicatoriarum superinde pro ipsis emanatarum tum etiam vigore Generalis Constitutionis in Conventu Bachiensi superinde factae (1518: 11), ea potissimum ratione, quod ipsi cives et montanistae in cultu montium toti Regno serviunt, et laboribus suis rem publicam adiuvant. Quod cum ita sit, fidelitati tuae harum serie sub amissione tributorum et theloneorum tuorum firmissime mandamus, ut habitis praesentibus nullo deinceps pacto praefatae exponentes ratione praevia ad solutionem theloneorum compellere, aut propterea aliqua iniuria afficere praesumas. Ceterum quia in dicto Conventu Bachiensi hoc quoque ordinatum est, ut omnia jura, quibus tributa tenentur, coram nobis producantur, alioquin viribus imperpetuum destituantur; quare tibi per praesentes iterum firmiter mandamus, ut omnia jura tua, quibus tributa tua tenes, ad festum Beatae Dorotheae virginis, ad quod Generalem Congregationem celebrandam indiximus, postposita quavis occasione, producere coram nobis debeas; ut illis visis, et cognitis tot querelis quibus continue obruimur iam tandem manum extremam imponere possimus. Quoniam alioquin certus sis, quod nos praescriptae ordinationi Bachiensi satisfacere volumus; et si ab exactione theloni ab ipsis civibus et montanistis nostris non abstinueris, certus sis, quod ipsa thelonea tua occupari faciemus. Secus igitur facere non praesumas, praesentibus perfectis exhibenti restitutus. Datum Budae in festo Beatorum Innocentium Martirum a. D. 1519. (Az eredeti után.)

Ez időben a Dóczyak közt egyenetlenségek támadván, Ferencz a még közös birtokban osztályt követelt. A király nevében az osztály el is rendeltetett; de mivel a kitűzött határnapon (1519. ápril 10.) László meg nem jelent, sem a lipesei, sem a saskői, sem a revistyei uradalomra nézve meg nem történhetett ¹⁾.

Másrésről a király a bányavárosok ügyét rendezni akarván, ezen czélból Zalkán László váci püspököt és kir. kancellárt küldte ki, ki azonban kiküldését ekkor nem végezhette be. Ez alkalommal mindazáltal a városok a Thurzók iránti kötelezettségök alól mentettek fel ²⁾.

¹⁾ A királynak osztóztató parancsa kelt »Budae sabbato proximo aute dominicam Invocavit a. D. 1519.«; az osztály meg kísértetett »in dominica Judica.« (A szent-benedeki konvent jelentéséből.)

²⁾ »Ludovicus stb. Judici et Juratis ceterisque civibus et inhabitatoribus Civitatis Cremniciensis stb. Commiseramus nuper vobis, ut nonnullis de medio vestrum ad nos mitteretis in eum finem, ut cum eis tractaremus de statu Civitatum nostrarum Montanarum, et intelligeremus uniuscuiusque Civitatis et singularum fodinarum necessitates, ut hoc pacto et vestris commodis et montanarum restaurationi una cum dominis nostris Consiliariis consuleremus. Et quamvis longo hic apud nos tempore unum et fratres vestri, quos huc miseratis, steterint, nosque pro bona expeditione saepe diligentissimeque sollicitaverint; tamen tum ob plurima nostra et Regnorum nostrorum negotia continue ingruentia, quibus occupati fuimus, tum quia videbatur nobis et Consiliariis nostris oculatam quandam inquisitionem fieri de rebus nostrarum Civitatem Montanarum oportere, antequam manum extremam his rebus apponeremus. Et licet quaedam inquisitio superiore anno per fidelem nostrum Reverendum dominum Ladislaum Episcopum Waciensem et Thesaurarium, nunc vero Cancellarium nostrum et quosdam alios facta sit: tamen quia singula loca ipse ob temporis angustiam perlustrare perspicereque non potuit, visum fuit, ut diligentius de omnibus locis inquisitio fiat stb. Hoc uno absoluto negotio, quod vos de obligatione vestra, in qua fuistis apud Thurzones, eliberavimus stb. Quod autem ad principale negotium attinet, exacta Dieta Generali, quae proxime instat, mittemus ad vos ex dominis et Assessoribus Consiliariis nostris ad revidendum omnia loca, omnes Civitates et fodinas, ad revidendum et agnoscendum statum vestrum, ad inquirendum omnes necessitates vestras, ut his omnibus accuratissime investigatis et cognitis, bono statui vestro, quieti etiam atque commodis vestris, et reformationi montanarum iam tandem accuratius consulere possimus

Az összes Dóczy családnak e közben ismét pere támadt Selmeczbányával, mely a nádori törvényszéken lett volna elítélendő; de a város képviselői meg nem jelenvén, az ügy elhalasztatott ¹⁾.

Ugyanazon évben II. Lajos király Dóczy Ferenczet Barsmegye főispánjának nevezte ki ²⁾.

November 20-kán a király Selmecz városnak Zenafalu és Vihnye helységeket adományozta. De midőn 1520. april 25-dikén az iktatás történt, István a Dóczyak revistyei várnagya azoknak nevében ellent mondott; s azon kívül azt is nyilatkoztatta ki, hogy a király leveleit respectálni nem fogja, és hogy annak szót fogadni nem fog; a kérdéses helységek lakosainak pedig meghagyta, hogy — míg a revistyei vár áll — másnak mint Dóczy Ferencznek ne engedelmességen ³⁾.

Az említett nyilatkozat a Dóczyaknak új, igen merész fellépésével áll összefüggésben, melynek színhelye 1520-ban márczius 18-dikán a szent-benedeki konvent volt. E napon

stb. Datum Budae in dominica Laetare a. D. 1519.* (Hiteles másolat után.)

¹⁾ »Nos Stephanus de Bátor Regni Hungariae Palatinus stb. quod Gregorius de Zenth Ivan pro Egregiis Francisco Dóczy de Naghlwche, ac Ladislao de eodem, Michaeli filio eiusdem, item Damiano, Thoma et Gregorio de dicta Naghlwche, atque Francisco et Emerico de Kalna stb. contra prudentes et circumspectos Judicem et Juratos Cives civitatis Sebniensis ab octavis festi Beati Michaelis Archangeli proxime praeteriti ex transmissione personalis Praesentiae Regiae Maiestatis nostram in praesentiam facta sex diebus continuis legitime statit stb.* de a város részéről senki sem jelent meg. »Datum Budae septimo die termini praenotati.* (Az eredeti után.)

²⁾ »Datum Budae in festo Undecim Millium Virginum a. D. 1519.*

³⁾ » — — — hoc asserens idem Stephanus exponens, quod si Vestra Serenitas cum uno curru litteras mitteret, unum ovum super ipsis non daret; quia Budae apud Vestram Serenitatem pro uno ortone litteras posset habere, cum quibus totum mundum perlustraret; et insuper, quod Vestra Serenitas ei nil mandare haberet; tandem incolis et inhabitatoribus praedictarum villarum minando commisisset, ut donec et quosque Rewysthe viderent, nulli alio obedirent, nisi Francisco Dóczy exponenti; quia si secus facerent, per collum ad ipsam arcem ducere velle stb.* (A szent-benedeki konvent iktatási jelenléséből.)

t. i. Dóczy Ferencz a konvent előtt megjelenvén, saját és testvérei nevében négy protestatiót tett. Először, hogy a király a Thurzók tanácsára a bányavárosok kérésére Breznóbánya várost a lipcei vártól elvonta, és jelenleg bírja ¹⁾; 2) hogy a király a lipcei, saskói és revistyei várak tartozékaiban lévő vámhelyeket régi jogositványuktól megfosztani, névszerint pedig a bányászokat a vámfizetés alól felszabadítani akarja ²⁾; 3) hogy a király Szénásfalu és Vihnye hely-

¹⁾ »Nos Conventus Sancti Benedicti de iuxta Gron stb. quod Magnificus Franciscus Dóczy de Naghlwche Cubiculariorum Regalium Magister in sua, ac Damiani, Gregorii et Ladislai, fratrum scilicet suorum in personis stb. quod quia praefati protestantes revera percipissent, quod dominus Ludovicus D. gr. Rex Hungariae et Bohemiae etc. dominus noster gratiosissimus in tenera aetate constitutus, ex persuasione Magnificorum Alexii, Johannis et Georgii Thurzo de Bethlenfalwa Camerariarum Camerarum Crenuiciensium, ac ceterorum civium Civitatum Montanarum oppidum ipsorum protestantium Brezna vocatum in Comitatu Zoliensi existens habitum, ad Castrum ipsorum protestantium Lypche vocatum in dicto Comitatu Zoliensi adiacens, a multis annis transactis pertinens, quod etiam per praedecessores ipsorum exponentium tentum et possessum fuisset, et tandem ipsis decedentibus ab hac luce praefati protestantes in pacifico dominio fuissent, pacifico et quiete possedissent, Eadem Regia Maiestas potentialiter ac minus iuste, viaque juris sine omni occupare, et ab ipsis protestantibus alienare conaretur stb. Datum in dominica Laetare nuncupata a. D. 1520.* (Az eredeti után.)

²⁾ »Nos Conventus stb. quod Magnificus Franciscus Dóczy stb. quod Serenissimus Princeps et Dominus dominus Ludovicus D. gr. Rex Hungariae, Bohemiae etc. dominus noster gratiosissimus in tenera aetate constitutus, nec non domini Consiliarii et Assessores Suae Serenitatis pro tempore constituti thelonia ipsorum protestantium in pertinentiis Castrorum Lypche in Zoliensi, ac Saskew et Rewysthe vocatorum in Barsdeni Comitatibus existentia, in quorum pacifico dominio semper et ab antiquo praefuissent, absque omni juris revisione destruerent, et annihilare ipsos protestantes cogere vellent et niterentur; et praecipue super eo, quod montanistae tributa solita, quibus in ipsis tributis tenentur, et sine omni contradictione semper suo tempore persolvebant, iam non solverent, sed amodo in posterum semper exemptos et liberos de ipsa solutione facere vellent; cum tamen praefati protestantes pontes ad ipsa tributa seu thelonia cum maximis et gravissimis expensis tenere et conservare cogentur stb. Datum in dominica Laetare a. D. 1520.* (Az eredeti után.)

ségeket Selmecz városnak adományozta, holott erre nézve nekik mint Revistye vára urainak szomszédságuknál fogva elsőbbségi joguk van ¹⁾. 4) Bornemisza Jánost és nejét Honát a Forsterféle örökséghez tartozó Berzenzei várnak és Szent-Erzsébet várának birtokától eltiltotta ²⁾.

Megjegyzendő, mikép nyomára sem találunk annak, hogy ezen protestatióknak figyelemre méltó következményei lettek volna. Csak annyiban fontosak azok, mert világos bizonyosságát nyújtják annak, hogy a Dóczyknak a bányavárosok elleni panaszai sem a királyi udvarnál sem a törvényszékeknél eredménynyel nem bírtak.

Nem sokkal ez után Dóczy László unokatestvérét Ferenczet akarta a saskői és lípesei uradalmakban törtéendő osztályra szorítani. Az osztályra már a határnap t. i. 1520. márczius 25-ike volt kitézve. De Ferencz Lászlónak követeléseit teljesíteni nem akarván, az ügy főnakadt; s László azon év június 24-kén a királytól új osztató parancsot eszközölt, melynek következményeiről azonban egyebet nem tudunk, mint hogy a parancs a budai káptalan útján kézbesítettett Dóczy Ferencznek ³⁾.

¹⁾ »Nos Conventus stb. quod Magnificus Franciscus Dóczy stb. prudentes et circumspoctos Judicem, Juratos, et alios cives Civitatis Sebniciensis, et alios quoslibet ab occupatione, detentione et quovis colore se intrmissione totalium portionum possessionariarum Zenasfalw et Wyhnye, ac utilitatum earundem quarumlibet in Comitatu Barsiensis existentium habitaram, ipsos protestantes ex contigua vicinitate secundum Jus Regni Hungariae concernentium, usque fructuum et quarumlibet utilitatum stb. prohibuit contradicendo et contr. dixit prohibendo stb. Datum in dominica Laetare a. D. 1520.« (Az eredeti után.)

²⁾ »Nos Conventus stb. quod Magnificus Franciscus Dóczy stb. Magnificum Johannem Bornemyzza Comitem Posoniensem et Castellannum Budensem, nec non generosam dominam Helenam vocatam, alias relictam condam Georgii Forster de Berzenche, nunc vero consortem praefati Johannis Bornemyzza, a totali castello Zenthersebet et Castri Berzenze stb. prohibuit contradicendo et contradixit prohibendo stb. Datum in dominica Laetare a. D. 1520.« (Az eredeti után.)

³⁾ Az ezen ügyre vonatkozó irományok őriztetnek az országos, előbb budai kamarai levéltárban.

E közben mindazáltal ennek baja meggyült Új-bánya várossal.

A Dóczy családnak tagjai közti folytonos egyenetlenségek úgy hozták magukkal, hogy Dóczy Ferencz unokatestvérét, Lászlót még 1518. (circa festum Nativitatis Beatae Mariae Virginis) a revistyei vár és uradalom birtokából kizárta. Ezen vár tartozékain a Dóczyak. anélkül, hogy arra jogosítva lettek volna, bányákat műveltek, a mi már régóta köztük és a bányavárosok közt differenciákat eredményezett. Az 1479-diki okmányokban, melyek a család birtokának itt alapúl szolgáltak, oly helységekről, hol bányák lettek volna, említés sinezen. De időközben támadtak Felsőhámor, Alsóhámor és Ujhámor helységek, melyeknek területén a bányavárosok határának tözsomszédságában formaszzerű bányásztelepek keletkeztek, úgy hogy »molendinum super rivulo ibi decurrente, ac duo washámor ibidem habitae« említettnek, s hogy ezeknek számára ott szénket is égettek és bányalegőket tartottak. Főntebb láttuk, hogy már 1494., s az óta többször ez a Dóczyak és a bányavárosok közt erős összeütközéseknek volt oka és alkalma. Úgy látszik, hogy most Dóczy Ferencz ezen bányászat kiterjesztésére kísérletet tett, a mi ötlet újból az újbányaiakkal ellenséges érintkezésbe hozta. Ennek folytán 1520. az újbányaiak fegyveres erővel támadták meg ezen területet, a bányászat helyiségeit elfoglalták, a munka felügyelőjét (>Clemens hámormester«-t) elfogták és a zólyomi várba vitték, az ott lévő állatokat elhajtották, s különben is nevezetes pusztításokat követtek el ¹⁾. Dóczy Fe-

¹⁾ 1524. Dóczy Ferencz az újbányaiakat a királynál bepanaszolván azt mondja; hogy »in anno cuius iam tertia vel quarta instaret revolutio, prudentes et circumspecti Thomas Benkovich cotunc Judex, ac Michael Carnifex, Jacobus similiter Carnifex, alter Jacobus Boros, Georgius Faber, Mikws Kolar, Stephanus Sweez, Jan similiter Sweez, Valentinus de Tharnavia, Sibatko Polyak, Jeronimus Pellifex, Blasius Sweez, Sthefan Zlansky, Hans Kovacz, Zlanyna, Gregorius Sarthor, Jacobus Sartor, Swrowy, Michael Walach, Caspar Thwran, Laurentius Haynyk, Egidius Juratus Civis, Hans Manel, Caspar Thornak, Andreas Sweez, Cristinus Kryschel, Paulus Suttor, Laurentius Frayschaky, Sigmundus Kunstmesther, Ben-dictus Kousool, Jacobus Wyrba, Clemens Fyedwl, Georgius Faber, Gallus Hozykoth, Nicolaus Bydner, Gyрко

rencz panaszt akkor nem emelt ellenök; s így az ügy 1524-ig, tehát azon időig elhúzódott, melyben a bányavárosok már Mária királyné birtokában voltak.

Másrésről Dóczy László is Selmece, Hodrics és Bélabánya ellen 1520. a nádori törvényszék előtt pert indított, melynek tárgyalására Szent-Mihály napja határidőül lett kitűzve ¹⁾. De a városiak meg nem jelentek, anélkül, hogy elmaradásuk nevezetes hátrányukra lett volna.

Ügy szintén Szénásfalu és Vichnyére nézve is az egész család a királyi fiscus és Selmece város ellen a nádori törvényszék előtt pert kezdett, de — mint látszik — szintén eredmény nélkül ²⁾.

Walachowycz, Michael Hykel, Petrus Serator, Hans Thechwi, Thomas Tharczy, Mathias Surdas, Paulus Magnus karbonista, Hans mensator, Paulus Mokezy, Franciscus Pywowarky, Jacobus Hondol, Michael filius Cherno, alter Michael filius Hans, Thomas Thebystan, Gregorius Kwtny, Jacobus Rwbis, Stephanus Jancho, Hans Strwchar, Paulus Goborhel, Chrysthef Pokwsin, Thomas Mathwa, Stephanus Ypos, Emericus carbonista, Hanns Wargus, et Cristoforus Bohennus, cives et inhabitatores Civitatis Montis Regii aliter Wybanya in eodem Comitatu Barsicnsi existentis, nescitur unde moti, missis et destinatis providis Damiano Prowaznik, Andrea Balthyr, Urban Hrossye, Sthefan Wskertth, Hanns Petrokowsyn, Jacob Mazalyn, Gywro L'gar, David Easthit, Blasjo Hrossygh, Martin Wras, Georgio Wskertth, Michaele Provasnyk, Sthefan Thelka, Mathia Dwrdownycz, Felix Petrikowsyn, Mathia Walthyn, Valentino Dwrdownycz, Petro Pytka, Sthanko Freno, et Jacobo similiter Freno, jobagionibus ipsorum in possessione eorundem Magasparth stb. commorantibus manibus armatis et potentiarie ad territorium possessionis ipsius exponentis Felsewhamor appellate, ibique providos Clementem Hamormesther in Felsewhamor, et Martinum Wryk in Alsobamor, jobagiones ipsius exponentis stb. repteros, ibique eodem primum verbis vituperiosis affici, ac tandem simul cum quatuor equis, et cum rebus eorundem protunc apud se habitis apprehendi et captivari, captosque et apprehensos primum ad praescriptam civitatem eorundem Wybanya portari, ibique quocumque ipsorum placuisset voluntati, in dirissima captivitate eorundem detineri et conservari, tandem vero ad castrum Zolyom vocatum in Comitatu Zoliensi habitum introduci et importari, castroque in eodem similiter quoad ipsorum placuisset voluntati, in dirissima captivitate detineri et conservari fecissent = stb. s. hogy ők azonkívül sok hatalmaskodást követtek el. (A szent-benedeki konventnek 1524-iki idézési jelentéséből.)

¹⁾ »Nos Stephanus de Bátor Regni Hungariae Palatinus stb.

Látjuk ezekből, hogy noha az egyenetlenségek a Dóczyak és a bányavárosok közt meg nem szűntek, azért 1517-től fogva — az újbányai eseten kívül — nyílt ellenségeskedéské még sem fajultak. S ez volt azon idő (1520. Sz. György oktavájában), melyben a Dóczyak is a személyes törvényszéknél azon ítéletet nyerték, hogy ha mindenikök hitével és 50 eskütárssal a breznóbányai esetre nézve ártatlanságát bizonyítja, a hűtlenségi vád alól fölmentetni fognak. Noha pedig ezen ítéletnek kiadatása ellen a királyi ügyek igazgatója óvást tett; foganatosítását mégis nem akadályoztathatta.

quod Gregorius de Zenth Iwan pro Egregio Ladislao de Naghlwehe stb. contra cives et totam Communitatem Civitatum Sebuciensis, Hodych et Belabanya ab octavis festi Beati Michaelis Archangeli proxime praeteriti undecim diebus continuis ex transmissione Personalis Praesentiae Regiae Maiestatis nostram in praesentiam facta legitime stetit in termino coram nobis. Qui iuxta continentiam litterarum Regalium prerogatoriarum, ac Convventus Ecclesiae Sancti Benedicti de iuxta Gron evocatoriarum et insinuatoriarum super factis in eisdem contentis peremptorie responsuri nostram in praesentiam non venerunt neque miserunt stb. Datum Budae duodecimo die termini praenotati a. D. 1520. (Az ítélet után.)

²⁾ »Nos Stephanus de Bátor Regni Hungariae Palatinus stb. quod Magnificus Franciscus Dóczy de Naghlwehe Cubiculariorum Regalium Magister nostram personaliter veniens in praesentiam, in sum, ac Egregiorum Damiani, Ladislai et Gregorii de dieta Naghlwehe fratrum suorum nominibus et personis, per modum protestationis nobis significare curavit in hunc modum; quod licet ipse et dicti fratres sui ab illa labe et nota infidelitatis, qui videlicet ipsi ratione incinerationis seu combustionis oppidi Brezuo vocati in Comitatu Zoliensi existentis apud Regiam Maiestatem fuissent accusati, et exinde vigore Generalis Decreti in praesentiam Maiestatis Suae personaliter evocati, iuxta iudiciorum deliberationem Personalis Praesentiae eiusdem Maiestatis Regiae alias per ipsum in octavis festi Beati Georgii martiris proxime praeteriti, una cum nonnullis dominis Praelatis, Baronibus, Magistrisque Prothonotariis et Sedis Judiciarum Maiestatis Suae Juratis Assessoribus legitime factam; et tandem ipsis protestantibus causam ipsam pro maturiori eius revisione et discussione ad propriam Regiam personam provocantibus, per ipsam Maiestatem Regiam una cum dominis Electis Consiliariis suis approbatam et ratificatam, ducentesimo; quilibet videlicet eorum quinquagesimo se nobilibus termino ad id praefixio sese expurgare pronti fuissent et parati: tamen Egregius Magister Albertus Sarkezy de Nadasl Director Causarum Regalium et Fisca-

Nevezetes esemény állt be, midőn Mária királyné 1522. a bányavárosok birtokába jutott ¹⁾, mert ezzel a kibékülés ideje kezdődött. Ez óta új nevezetes differentiák a Dóczyakkal már nem igen fordultak elő; s ha egyenetlenségek támadtak is, localisálva maradtak, és inkább szomszédok közti közönséges határvillongásoknak voltak tekintendők, mint küzdelmeknek. Ezen időt tehát a küzdelmek történetéhez csak azért számítjuk, mert a régi ellenségeskedések nem voltak még teljesen elintézve, s évek folytak le, míg a felháborított kedélyek lecsilapodtak, és a vidéken normális állapotok, és ezekkel a békesség áldásai ismét beálltak.

Mária királyné első gondjainak egyike itt az volt, hogy a Dóczyak és Ujbánya város közti régi differentiákat rendezze. E tárgyban 1523. több parancsot adott ki; 1524-ben pedig az ügy ismét a személynöki és azután a nádori törvényszék elé került; míg végre a kibékülés 1525-ben úgy a hogy, nagy nehezen eszközölhető volt.

Összefüggőleg ezzel Mária királyné ugyan 1525-ben a bányavárosok és a Dóczyak közt általános határigazítást rendelt el ²⁾; s nincs okunk kételkedni, hogy a királyné rende-

His Director, nescitur quibus ex causis feria quinta proxime praeterita Magistrum Stephanum de Werbewz dietae Personalis Praesentiae Regiae Maiestatis Locumtenentem ab extraditione litterarum adjudicatoriarum et juramentorum superinde emanandarum Regia in persona inhibuisset stb. (protestatio). Datum Budae in festo Beatae Margarethae virginis et martiris a. D. 1520. (Az eredeti után.)

¹⁾ Casparis Ursini Velli de Bello Pannonico libri X. ed. Kollár. Bécs, 1767. 317. l.

²⁾ Maria stb. prudentibus et circumspiciendis Judicibus et Juratis Civibus Civitatum nostrarum Wybanya et Peyerbanya, aliarumque Civitatum nostrarum Montanarum; et gr. Quoniam nos omnes illa causas et differentias, quae inter vos ab una, et Egregios Franciscum Dóczy ac Damianum et Gregorium de Naghlwehe ab alia partibus; ratione quarundam silvarum, terrarum, pratorum et aliorum quorumlibet negotiorum motae existunt, octavo die festi Beatae Margarethae virginis et martiris, proxime venturi per unum ex Magistris Prothonotaria Curiae Regiae Maiestatis, et nonnullos alios ad id deputandos revidendas et adiudicandas duxerimus stb. Datum Budae quarto die festi Penthecostes a. D. 1525. — Maria etc. Egregiis Johanni Leugyel Magistro Cu-

lete kelleg nem lett foganatosítva, a mi az előbbiekhöz hasonló határvillongások megújulásának elejét vette.

Hazánknak akkor fölötté megszorult viszonyai megfoghatóvá teszik, hogy az alsómagyarországi bányavárosok, hol az arany és ezüstnek nagy mennyisége termelt, általán véve nagy becsben tartattak. S ez oknál fogva nem csak a királyné, hanem a királynak is különös pártfogásában részesültek. Névszerint fölemlítendőnek látszik Lajos királynak a vámhelyek valamennyi birtokosainak szóló Budán 1524. »secundo die festi Beatarum Undecim millium Virginum« kelt nyíltparancsa, melylyel ezeknek meghagyatik, hogy a bányavárosok és a bányászok vámszabadságánál fogva azoktól vámot ne követeljenek, s mely mindnyájoknak külön külön a budai káptalan útján kézbesített ¹⁾. Ehhez képest másban is gondoskodott a kormány a városok jogainak föntartásáról. De az ország akkori zavart viszonyai magyarázzák meg előggé, hogy mind a mellett régi virágzásuk folyton folyva hanyatlásnak indult. Végre Mohácsnál állt be a katastrofa, s a városok most saját maguk voltak kénytelenek gondoskodni föntartásukról, a miben úrnőjük, Mária királyné pártfogása őket úgy a hogy segítette.

Közvetlenül a mohácsi vésznap után az ott elesett Dóczy Ferencz özvegye Forgách Margit, főgondja az lévén, hogy fiai Miklós és László számára az atyai örökséget biz-

riae nostrae, ac Bernardo Behem Comitibus Camerae nostrae Crempnicensis stb. (Ezen ügynek elhadasztása). Datum Budae in festo Beati Michaelis Archangeli a. D. 1525. (Az eredeti után.)

¹⁾ A nyíltparancs indokolása az, hogy »Judices et Jurati Clives, ceterique coloni et inhabitatores Civitatum nostrarum Montanarum Crempnicensis, Sebnicensis, Biztriciensis seu Novi Zolli, Bakabanya, Wybanya, Peyerbanya et Libetha antiqua libertatis eorum praerogativa per divos Reges Hungariae ipsis gratiose concessa requirent ab omni et quavis solutione tributorum ac theloniorum per totum hoc Regnum nostrum Hungariae exempti sint, et supportati habeantur; praeterea in cunctis fere Dietis et Conventibus Generalibus dominorum Praetorum ac Baronum Regniue nostri Nobilium huiusmodi eorum exemptio roborata, et novissime quoque in Conventu ipsorum Universali pro festo Nativitatis Sacratissime Virginis Mariae proxime praeterito in Campo Rákos celebrato confirmat existat« stb. (Az eredeti után.)

tosítsa, ezen célból mind a Lipesén lakó rokonaival, mind a szomszéd bányavárosokkal jó egyetértésben maradni igyekezett. S úgy szintén Dóczy Damián is, ki Lipesén székelt, igen hajlandó volt, a bányavárosokkal szemben mindent kerülni, a mi egyenetlenséghez vezethetett volna.

A dolog természetében feküdt tehát, hogy ily körülmények közt az előbbiekhöz hasonló küzdelmekről már szó sem lehetett. Azon differentiák, melyekre ezután még találunk, részint országos calamitásoknak p. o. a török háborúnak, részint a közigazgatás rendezetlen állapotának voltak következményei, mely szerint a bányavárosok Mária királyné alatt álltak, kitől egészen sajátosság és rendkívüli módon Brüsseltől kormányoztattak, holott a szomszéd várak és javak birtokosai az ország rendes kormányától függtek. Elvégre a viszonyok hatalma kényszerítette mind a Dóczyakat, mind a bányavárosokat, hogy egyenetlenségeiket intézzék el; a miben I. Ferdinánd király és Mária királynétől segítetttek.

E tekintetben a végleges tárgyalások 1535—1539. folytak azon biztosok közbenjárása mellett, kiket Ferdinánd király a rend helyreállítása céljából a bányavidékre küldött volt. Kezdetben ezeknek irányában az ottani nemesség részéről bizonyos bizalmatlanság mutatkozott, s névszerint a Dóczyak ellenök többféle panaszt emeltek a királynál ¹⁾. De

¹⁾ »Ferdinandus stb. Generosis Magnificis ac Egregiis Commissariis nostris ad revisionem Montanarum nostrarum per nos deputatis s. et gr. Ex querolis fidelium nostrarum Egregiorum Nicolai Dóczy ac fratrum eiusdem accepimus, vos novas quasdam et insuetas consuetudines istie in Montanis velle inducere et instituere, vel iam instituisse, quae non modo ipsis exponentibus, verum etiam universae Nobilitati istius Regni nostri, antiquisque eorum praerogativis et libertatibus derogarent; voluisse etiam vos quasdam motus contra ipsos exponentes excitare, et nunc etiam eius institui et propositi vos esse. Quae non possunt Nobis non displicere stb. Quapropter volumus stb. ut ab eiusmodi innovationibus, aliisque actibus et quibusvis violentiis, quae nobilitati praerogativae atque antiquae istius Regni nostri consuetudini repugnant, et in quibus facultatem a nobis non habetis cessare et desistere debeat, nullisque tumultibus occasionem praebentis stb. Datum Viennae nona Julii a. D. 1535«. (Az eredeti után.)

az eredmény mégis kedvező volt, mert közvetítő működésök által a legfőbb kérdésekre nézve a differentiák kiegyenlítetttek.

Legnehezebb volt az újbányai ügy. De miután mind a Dóczy testvérek Miklós és László nevében gyámjuk Forgács Zsigmond, mind Ujbánya város községe a szent-benedeki konvent előtt megegyeztek abban, hogy egyenetlenségeik négy bizalmiférfi által ítéltessenek el, kiket a királyi biztosok jelöljenek ki ¹⁾, s miután ezek a végett Fegyverneki Ferencz sághi prépostot, Dobroviczky Jánost, Palásthy Benedek hontmegyei alispánt és Chery Pétert kijelölték volna ²⁾; hosszas tárgyalás után ugyan, de végre mégis sikerült az egyenetlenségben levő feleket kibékíteni.

Hasonló módon választott bírák által ³⁾ intéztettek el a differentiák Dóczy Miklós és László s Selmecz város községe

¹⁾ »Nos Conventus Monasterii Sancti Benedicti de iuxta Gron stb. — — eadem partes causam eandem et litis materiam per ordinationem et compositionem certorum proborum et nobilium virorum, potissime vero dominorum Commissariorum Suae Maiestatis in montanis rebus agentium partes inter easdem pro pace eorundem laborantium, arbitrio et compositioni quatuor proborum et nobilium virorum huius Regni Hungariae per eosdem dominos Commissarios ad hoc eligendorum submississent, submiseruntque stb. Datum die dominico proximo ante festum Translationes Sancti Benedicti a. D. 1535.« (Az eredeti után.)

²⁾ A szent-benedeki konventnek »feria sexta proxima post festum Divisionis Apostolorum a. D. 1535.« kiadott bizonyásglevele szerint.

³⁾ »Nos Conventus Sancti Benedicti stb. quod stb. arbitri et amicabilem compositores electi ratione et praetextu certarum differentiarum litiumque et controversiarum, potissime vero ratione piscationis fluvii Gron a possessione Ghelednek descendendo usque quendam lapidem crucis, ac cuiusdam lacus in pratis et foenetis possessionis Senasfalw in Comitatu Barsiensi adjacentis, nec non silvarum lignorumque decisionis, et asportionis ad artem et ingenium vulgo Kunst nuncupatum ac fodinas necessariorum slayflingh dicta; ac certorum porcorum per utramque partem acceptorum, ac nece cuiusdam Andreae Kys hominis ipsorum civium Semniciensium: ac certi ferri de malleis per malleatorem ipsorum Nicolai ac Ladislai Dóczy singulis annis solvere debendi, aliarum etiam certarum causarum stb. talem inter partes easdem arbitrativam et amicabilem fecissent ordinationem et compositionem stb. Datum feria tertia proxima post festum Divisionis Apostolorum a. D. 1535.« (Az eredeti után.)

közt, kik még 1535. július 20-kán a benedeki konvent előtt bevallották azon pontokat, melyek mellett a Garam folyóban a halászat, a revistyei uradalomhoz tartozó hámorokban a vas gyártására, s az erdőknek bányászati ezélokra történendő használására nézve barátságosan egyezkedtek.

Nem érdeknélküli adat, hogy ezen kettős kibékülésnek következtében 1538. február 16. Mária királyné formászerű köszönő iratot intézett Dóczy Miklóshoz azon jó indulatúért, melylyel most már a bányavárosokhoz viseltetett ¹⁾.

A többi bányavárosok ezen időben a Dóczyakkal már teljes békességben éltek, és sem a Fugger-Thurzó-féle ügyeknek Besztercebányán történt rendezése, sem De Turri Krisztof Mária királyné zólyomi ispánjának fellépése a Liptségi Dóczyak ellen, állásukat többé nem zavarta.

Nevezetesnek találok még Werbőczy Istvánnak mint János király főkancellárjának egy, Budán 1539. május 20. kelt levelét is Thurzó Elekhez, melyben Kőrmöcz város ké-

¹⁾ »Maria dei gratia Hungariae et Bohemiae etc. Regina, ac Sacrae Caesaris Maiestatis in Germania Inferiori Locumtenens et Gubernatrix etc.

Egregie fidelis regie et nostrae, sincere dilecte. Et ex fidei nostro Egregio Joanne Dobrawyczkj Vice Camerario nostro Crematienensi, et ex aliis subditis nostris Montanarum Civitatum intelleximus, te bonam amicitiam et vicinitatem cum eis servare, curareque nostris rebus, dum opus est et occasio, commodare et nobis gratificari. Habemus de his tibi gratias non minimas. Si quid erit, in quo erga te nostram unquam elementem gratitudinem declarare possimus, nec voluntas, nec clementia nostra erit tibi defutura. Hortamur igitur et rogamus te, velis etiam deinceps cum Capitaneo, Consiliariis, et aliis subditis nostris in bona concordia, amicitia et vicinitate vivere, ac eisdem, si qua in re opus erit, succurrere, et a damno eos praeservare. Hoc idem etiam ipsi pro virili sua erga te vicissim nostra ex commissione praestabunt stb. Bruxellae 16. Februarii a. D. 1538.

Maria mp.

N. Olahus Secretarius mp. <

Kézil: »Egregio Nicolao Doczy de Naghwcha et in Rewystye fidelis regio et nostrae nobis sincere dilectos.

(Az eredeti után).

résére annak Hay, Stubna és Kresmosna helységekre vonatkozó birtoklási jogára nézve nyilatkozik ¹⁾. Ezen levél mind tartalma, mind alakjánál fogva félreismerhetlen bizonyága azon bizalmas jó egyetértésnek, mely ekkor már nemcsak a bányavárosok és szomszédaik, hanem a két király alatt álló országos dignitariusközött is helyet nyert.

S így már meghatározhatjuk azt is, hogy miután a bányavárosoknak sikerült, hosszas küzdelem útján nemcsak városi szabadságukat tisztább és korszerű módon föntartani és teljes érvényre emelni, hanem különben is a Dóczyakkal szemben tekintélyes állást elfoglalni, — az általam fejtegetett küzdelmek az alsó-magyarországi bányavárosok történetének igen fontos részét képezik.

Ezen történetet hiteles, és — csekély kivétellel — egészen új és eddig még nem használt kútfői adatok alapján kifejteni, mai előadásomnak volt feladata.

Befejezésül csak azt jegyzem meg meg, hogy Mária királynénak kormánya ezen időben a bányavárosokra nézve egészen véve, több tekintetben igen előnyös volt. Például szolgáljon, hogy midőn 1541. még egyszer Selmech város és Dóczy Miklós közt vizsgálkodás támadt, Kőrmöczbánya város intervenciója mellett Mária királyné biztosainak, u. m. Ezyeus Gotsalk, Olahus Miklós székesfehérvári örkanonoknak és

¹⁾ »Spectabilis et Magnifice Domine, domine et amice observandissime. Praemissa salute et solita mei commendatione. Miseraunt ad me Cives et Consules Civitatis Crematienensis de Consilio monitioneque (ut ipsi retulerunt) Spectabilis ac Magnificae D. V. consulentes petentesque me, ut quicquid mihi pro stabilitamento Jurium suorum, quae in possessionibus Hay, Stubna et Kremosna habent, agendum videretur, eisdem notificarem. Qui licet non sint legislatores Regni huius, neque Jurium eius ita expertus, ut aliquando errare nequeam; Intuitu tamen Sp. ac. M. D. V., et veteris quoque vicinitatis et amicitiae ipsorum dominorum civium, opinionem meam (ne dicam sententiam) sic eis declaravi stb. Budae 20. Maii 1539.

Stephanus de Werbewez

summus Cancellarius Regia mp.

Kézil: Spectabili ac Magnifico Domino Alexio Thurzo de Bethlenfalva Judici Curiae ac Locumtenenti Serenissimi domini Regis Romanorum etc. domino et amico observandissimo. < (Az eredeti után).

Hallersteini Haller Bertalannak, könnyű módon sikerült a békességet ismét helyreállítani ¹⁾.

De daczára ennek, a kormányzásnak ilyen formája sem az ország alkotmányának meg nem felelt, sem a közbékesség főtartására nem volt helyes eszköz. Ezt bizonyítja többi közt p. o. Mária királyné már főt említett zólyomi ispánjának, De Turri Kristófnak ellenségeskedése a lipcei Dóczyakkal; melyben mindazáltal a bányavárosoknak már nem volt semmi része.

Nem lévén tehát feladatomban ezen ellenségeskedésről itt bővebben szólni, csak röviden említem föl, hogy De Turri Kristóf a lipcei Dóczyakat fegyveres erővel támadta meg, s a lipcei várból őket kiszorítván, ezt saját magának foglalta el. Világos, hogy ez által a Dóczyakon nagy igazságtalanság követtetett el, mely azután több országgyűlésen tárgyalatván, az 1542-ki besztercebányai 10., az 1542-ki pozsonyi 6., és az 1545: 46. törvényczikkekre szolgáltatott alkalmat.

Végre V. Károly császárnak közbenjárása mellett sikerült Maximilián főhercegnek, L. Ferdinánd és Mária magyar özvegykirályné közt Augsburgban 1548. mártius 7-kén azon egyezséget létre hozni ²⁾, melylyel Mária Ferdinánd királynak visszaadta az addig birtokában volt alsó-magyarországi bányavárosokat és az ottani bányavidéket; s ezen időtől fogva kezdődtek itt ismét normalis állapotok.

* * *

S ha ezek után még azt kérdezzük, hogy az alsó-magyarországi bányavárosok és a Dóczyak közti küzdelmeknek és azon eseményeknek, melyek azokkal összefüggésben álltak, mi következései voltak, főképp két ilyet kell felemlítenem.

¹⁾ »Tractatus eum domino Nicolao Dóczy factus Cremniciae 6. die Julii 1541. ratione quarundam differentiarum inter ipsam dominum Nicolaum Dóczy et civem Scemnicensem ortarum«. Az egyesség áll négy pontból. (Az eredeti után).

²⁾ Horváth Mihály, Brüsseli Okmánytár II. köt. Pest, 1838. 153. sk. II.

1. A bányavárosok polgárai közt bizonyos harcias szellemnek ébredése. Az ország ennek gyakran vette hasznát a török háborúk korában, s azon szolgálatok, melyeket a városok bányász-népe sajátos élethivatásához képest mint aknászok várak ostrománál, sánczok készítésénél stb. tett, koránt síncsenek még érdemök szerint méltatva történelmi irodalmunkban. Szabadjon fölemlítenem, hogy a XVI. században az alsómagyarországi bányavárosoknak formázerű hadi szervezésük volt, mely azoknak valamennyi polgárait és lakosait foglalta magában, s melynek a bányász-nép is egyik lényeges részét képezte. P. o. Selmeczen az egész hadi erőnek élén egy városi tanácsnok állt, kapitány (Hauptmann) ezim-mel. 1564. ezen hivatalt Markus Mátyás viselte, kinek eskü-formáját Bél közli ¹⁾, egyszer-mind a város más azon idei kapitányainak neveit is közölvén; n. m. Siteliust, Schwabiust, Taczerust, Rubigallus Pált ²⁾ és Tivadart ³⁾.

¹⁾ »Ich Mathias Markus gelobe und schwöre zu Gott, das ich das Schloss oder Festung, hir auff Schemnitz gelegen, darinnen mich Herr Richter und Ehrsamer Rath zum Hauptmann und Verwalter verordnet haben, treulich bewahren, allen Schaden darinnen, so viel mir möglich, verhüten, sein Bestes befürdern, auch dasselbe ohne Befehl des Herrn Richters und eines ehrsamen Raths Niemandem, weder Freund noch Feind übergeben; auch das Gott gnädiglich verhüten wolle, wo etwa eine Gewalt davor käme, solch Schloss treulich, so lang mein Leben währet, neben Richter und Rath, und einer ehrlibren Gemeinde bewahren will. Also helfe mir Gott der Allmächtige.« (Bél Notitia Hungariae novae IV. köt. 589. l.)

²⁾ Rubigallus Pál temetve van Bécs melletti Baden városban, melynek főttemplomában egy szép sarkó tartja fönn emlékét. Meghalt 1576. mártius 6-án.

³⁾ Bírjak Gabelmann Miklósnak verseit, melyekkel a selmeczieknek a korponai ütközetben, melyen a költő személyesen jelen volt, Rubigallus Tivadar vezérlete alatt 1581. május 1-jén tanúsított vitézségét dicsőíti.

Quos misit ductore suo, signoque volanti
Schemnicium, argenti atque auri generosa metallo;
Hos inter iuvenes, doctique, rudesque, senesque
Visendi studio tantum, peditosque equitesque;
Quos inter puro ut fulget carbunculus auro,
Insignem forma ac generoso sanguine clarum,

A bányavárosiak hadi tetteiről itt részletesen nem szölok. Akkori harczias szellemöknek némi maradványai még 1839-ben, midőn ezen vidéket először meglátogattam, megvoltak, névszerint Selmecezen, hol nem csak a várnak még épségben lévő építményeiben a város egykori hadi intézményeinek emlékére találtam; hanem kilencz ágyu is még megvolt a XVI-dik századból való ¹⁾. A mult századnak közepe táján számuk 11 volt, de kettő ezek közül egy haragnak öntésére fordított. A kilenczet is csak ünnepélyek alkalmával adandó ágyulövésekre folyton folyva használták; míg a város 1848-ban azokat a magyar honvédseregnek fölszerezésére felajánlotta. Azóta eltűntek, s midőn 1863-ban ismét Selmecezen voltam, csak hült helyüket találtam.

2. Nem kevésbé fontos következése ezen küzdelmeknek volt a bányavárosok közt keletkezett szorosabb összeszövetkezés, mely 1863-ig állt fenn.

Az alsó-magyarországi bányavárosoknak ezen szövét-

Te Rubigalle! decora omnem quem pellis obibat

Candida vestitu, ne sis bene cognitus hosti.

Vidi in equo titubare solo, gressusque superbos

Calce fatigatum in gyro glomerare caballum.

Immixtusque aliis, animum imperterritus, aerem

Addebas socium, non inferiora secutus. (Monomachia Hungaro Turcica, Frankfurt 1597. lib. II. 16. l. a versak végén.)

¹⁾ Ezek közt a legnagyobb 14 mázsát nyomott, s a városi czímerrel és a következő felírással volt ellátva: »Die Stadt Schemnitz liess mich machen, wen ich triff der thut nicht machen. Thomas Jarusch goss mich im Altensohl 1533.« — Egy másik az 1528-ki évszámmal, czíme pajzsával volt ellátva egyfejű sassal, de felírás nélkül; 10 mázsát és 50 fontot nyomott. — A harmadikon 10 mázsát és 49 fontnyi súlylyal, a városi czímer és a következő felírás látszott: »Heymlicher Neyd, aigner Nutz, junger Rath, Trojam, Romam und Iherusalem zerstöret hat.« — A Negyedik 10 mázsát és 39 fontot nyomott, s rajta a városi czímer és a következő felirat volt »Franz Olmützer gus mich 1563.« — Az ötödiken, mely 4 mázsát és 60 fontot nyomott s városi czímer és a következő felirat volt: »Schemnitz. Thomas Jarusch gus mich im Alten-Sohl.« — A hatodikon, 4 mázsát és 16 fontnyi súlylyal, a városi czímer és a következő felirat volt: »Franz Olmützer gus mich 1556.« — A hetedik, ugyanazon felíráttal, nyomott 4 mázsát és 23 fontot. — A nyolcadik nyomott 3 mázsát 41 fontot, s a kilencedik 3 mázsát 31 fontot, mindkettő felirat nélkül.

ségéről sok évig tettem sikertelen kutatásokat. Kelemen Imre t. i. azt mondván ¹⁾. »Civitates montanae vetustiores et celebriores illae septem lege Regni designatae (1553: 29. tcz.) videlicet Cremeniczium, Schemniczium, Neosolium, Bakabánya, Regiomontum, Belabánya et Libetha, antiquo inter se foedere et juri consociatione junctae« stb.: azt hittem, hogy ezen »antiquum foedus«-ukról formászerű szövetséglevél lesz található, mely kölcsönös viszonyukat szorosabban határozná meg; milyen p. o. a felsőluzsicziai hat városnak (Görlitz, Budissin, Zittau, Löbau, Kamenz és Lauban) szövetséglevele, melyek ugyanazon időben az 1478-diki olmützi békekötés óta a magyar király hatalma alatt álltak, s melyeknek a magyar koronánál megtartása végett Zápolyai János király és ottani helytartója Minckwitz Miklós évekig vitézül harczoltak. De itt csalatkoztam. Az alsó-magyarországi bányavárosok szövetséglevelének keresésére fordított fáradozásaim eredmény nélkül maradtak, és sem a városok levéltáraiban sem másutt nem voltam képes ilyet felfedezni; sőt végre azon meggyőződéshez jutottam, hogy a szövetségről formászerű okmány hihetőleg nem készült soha.

Kutatásaim alatt azt találtam, hogy a bányavárosok szövetsége közös privilegiumaikban birja gyökörét, s hogy a későbbi idők viszontagságai, különösen pedig a Dóczyak elleni közös küzdelmeik alatt szilárdul főmállván, nyerte a történetnek magasabb szentesítését. Ezen szövetség utóbb csak törvénykezési jelentőségét tartotta meg; de ezen minőségben is tanuságot adott még egykori tágabb fontosságának, s a városok jogközösségének iránylatai polgáraik közt is a szívélyes barátság és testvéries érzésnek mindannyi kötelekei voltak. Ujabb törvénykezési reformjaink ezen törvénykezési közösséget is megszüntették.

A bányavárosok közti ezen egykor szorosabb összefüggés, történelmi kutatásainknak is hátrahagyta egy kedves emlékét.

¹⁾ Institutiones Juris Hungarici Privati, 2-ik kiadás II. köt. Buda, 1818. 274. l.

Épen midőn az alsómagyarországi bányavárosok szövetsége törvénykezési tekintetben is megszűntetve lévén, követeik — hogy még néhány ezt tárgyazó kérdéseket elintézzenek — 1863-ban Kőrmöczön utolsó gyűlésüket tartották; a véletlen úgy hozta magával, hogy én is történelmi kutatásaim ezéjéből ott voltam. Így megesezt, hogy ezen urak társaságában néhány kedves napot töltöttem, s hogy részt vettem azon bucsu-ebédben is, melylyel 1863. augusztus 10-kén végkép elváltak egymástól. Akkor köztök komolyabb és némileg szomorú kedélyhangulatot vevén észre, vonatkozva azon nap, szent Lőrincz napjának történetünkben nagy fontosságára (ez a szerencsétlen 955-diki angsburgi ütközetnek volt évfordulója), néhány vigasztaló szót intéztem hozzájuk. Ma ezen napnak emlékére, midőn az alsómagyarországi bányavárosok történetének egyik legdicsebb szakát méltattam, egyszersmind hálát mondok Kőrmöczbánya városnak, mely nem csak levéltárát legnagyobb készséggel nyitotta meg előttem, hanem engem mint a nemzet egyik szerény napszámosát barátságosan fogadott, s ottilétem alatt mint a bányavárosok vendégét tartott is; hálát mondok a hét bányaváros akkori követeinek, kiknek társaságában igen kedves napjaim voltak, s kik engem több kérdésemre adott szíves és tanulságos felvilágosítások által különösen leköteleztek.

KRITIKAI ADALÉKOK

MARGUM TÖRTÉNETÉHEZ.

FORRÁSOK ALAPJÁN

IRTA

D^o ORTVAY TIVADAR

AKAD. LEV. TAG.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1876. május 22-iki ülésén.)

BUDAPEST, 1877.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)